

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2021. január-február • XXXII. évfolyam 1. (362-363.) szám

Ára: 330 Ft

Fotó: Zalavári László

- Fejezetek a bajai zsidóság és a zsinagóga történetéből
- Szomorú veszteségeink: dr. Abonyi József, dr. Péter Árpád, dr. Kiefer Ferenc és Vancsura József emlékezete
- Vágyott orvos pálya, kijózanító valóság – születésnap interjú dr. Kakuszi Istvánnal
- Keresztnévadási sajátosságok a bácskai németeknél a 18. és 20. században

Ős patkány terjeszt kórt

Mayer János

■ Magunk mögött hagytuk végre 2020-at, az évet, amely annyi álmunkat törte ketté, annyi tervünket hagyta megvalósíthatatlanul, annyi embertársunkat taszította kétségbeesésbe, s annyiunkból hozott ki elkeseredett, méltatlan megnyilvánulásokat. Ezek a veszteségek aktuálisan fájnak ugyan, mégsem végzetesek: az elmaradt olimpiát vagy épp a *Honpolgár-esteket* talán pótolni lehet, a meggondolatlan sértésekért és alaptalan vádaskodásokért utóbb elnézést kérhetünk, külföldön nyaralhatunk máskor is, és az iskolák, vendéglők, szállodák és edzőtermek is kinyitnak egyszer. („*Majd a szabadság békessége/ is eljön, finomul a kín...*”) Azzal is szembesülnünk kell azonban, hogy sokan lesznek olyanok a barátaink, rokonaink, ismerőseink között, akik ennek már nem lehetnek részesei, mert örökre távoztak közülünk. Elég csak fellapozni ezt a lapszámot: szomorú nekrológok egész sorával kell búcsúznunk díszpolgároktól, világhírű tudósoktól, városunk és környékünk elismert, köztiszteltben álló polgáraitól, állandó szerzőinktől. (És

sajnos már azt is tudjuk, hogy a következő lapszámunkra is maradnak gyász hírek.) Ma már nem kell senkit győzködnünk arról, hogy a koronavírus nem a szenzációhajás média találmánya, hanem valóságos, láthatatlan, alattomos ellenség.

Hatását azonban nem lehet csupán a fertőzöttek és halottak, kórházban kezelték számával mérni. (Bár éppen ez sem elhanyagolható, és ha szerettünket veszítjük el, nem sokat vigasztal, ha tudjuk, hogy a lakosság csak kis százaléka számára végzetes a kór.) Legalább ennyire fájdalmas azt látni, tapasztalni, hogy a hónapokig tartó bezártság, normális életünk korábban nem megszokott korlátok közé szorítása milyen alantas érzelmeket, mennyi elfojtott frusztrációt, gyűlöletet képes elszabadítani, az ismeretlentől való félelem miféle összeesküvés-elméleteket képes elhíttetni, és mennyire nem akarjuk tudomásul venni a valóságot, ha az kellemetlenségekkel jár. Az pedig végképp elszomorító, hogy vannak, akik a járványhelyzetet politikai haszonszerzésre kívánják felhasználni, és az elkeseredett emberek indulatait tudatosan gerjesztve próbálnak meg előrébb jutni. („...*uj gyalázat egymás ellen serkenti föl a fajokat...*”) Társadalmunk a koronavírus nélkül is tragikusan ketté van szakadva; elég baj, hogy nemhogy párbeszéd, de lassan már közös nyelv sincs a politikai-kulturális harcmezőn egymást buzgón szapuló ketrecharcosok között. Hogy a politika – helyben és országosan – ezt teszi, elég

szomorú, de ennél is nagyobb baj, hogy a hatalomért, az erőforrások birtoklásáért folyó küzdelmek hangvétele mindenrovára beférkőzött, ahol semmi keresnivalója sem lenne: szakmai viták helyett hitek versenyeznek egymással, a társadalmi szolidaritásnál sokkal werősebb az irigység, az egyéni felelősségvállalásnál fontosabb az ellenség keresése, aki (természetesen) minden bajunk okozója. („*Ős patkány terjeszt kórt miköztünk,/ a meg nem gondolt gondolat,/ belezabál, amit kifőztünk,/ s emberből emberbe szalad.*”)

Egyet azért ne felejtsünk: (egyelőre) nem dűl körülöttünk valódi háború, többségünknek nem kell azon gondolkodnia, mit eszik holnap, nem kell azon aggódnunk, mivel fűtsük be jégveremmé vált lakásunkat, és hol hajtsuk álomra fejünket egy-egy küzdelmes nap végén, van-e otthonunk egyáltalán. („...*hisz mint elődeinket,/ karóba nem húznak ma már...*”)

Pedig voltak ilyen idők: történelmi távlatból szemlélve nem is olyan régen – nem baj, ha napi „nyomorúságainkat” ennek fényében is nézzük; szüleink, nagyszüleink generációjának ennél sokkal többet is el kellett viselnie, sokszor egy jobb jövő halovány reménye nélkül is. Nekünk pedig ideje volna a költő egy másik sorára gondolni: „*Valami nagy-nagy tüzet kéne rakni, hogy melegednének az emberek.*” Lehet, hogy nincs semmi új a nap alatt? ■

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János
Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László
Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:

Jász Anikó, dr. Laki Ferenc, Lex Orsolya, Sarlós István, Sipos Loránd, Szünder Dezső, Zalavári László

Lapalapító:

Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:

Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja
Szám száma: 11732033 20030119
Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.
E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:

Arculat Nyomda Kft.
Felelős vezető: Csuvár Zoltán
Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

Honlapunk: www.bajaihonpolgar.hu

A szerkesztőség a beküldött kéziratok rövidítésének és stilisztikai javításának jogát fenntartja!

Tartalom

- Fejezetek a bajai zsidóság és a zsinagóga történetéből (*Zalavári László tanulmánya*)...3
- Kisfiú a gettóban (*Rácz Sándor novellája*)...7
- Honpolgár-olvasók figyelmébe ajánljuk (*Hiezl József felhívása*)...8
- Jelentősebb bajai évfordulók 2021-ben (*Jász Anikó összeállítása*)...9
- Kiténtetések a közelmúltból (BH-összeállítás)...10
- Születésnap visszatekintés az „áhitott orvosi élet kijózanító világára” (*Mayer János interjúja Dr. Kakuszi Istvánnal*)...11
- Felkészülés a himlő ellen (*Sarlós István forrásközlése*)...15
- A víztükör (*Péter Tünde novellája*)...16
- Baktériumok kimutatása gyors, optikai módszerrel (*Valkai Sándor tanulmánya*)...17
- Boldog új évet? (*Hágen András ismeretterjesztő írása*)...22
- Varázslattal teli hétvége Londonban (*Bognár-Simor Katalin útibeszámolója*)...23
- Jó szerencsét! (*Szünder Dezső írása*)...26

- Keresztnevadási sajátosságok három bácskai sváb településen a 18. és 20. században (*Mayer János tanulmánya, 1. rész*)...28
- Bajai mágia (*Szutrély Péter írása*)...32
- Levél Bajára (*Hamar Péter fiktív levele*)...32
- Fény az alagút végén (*Dorogi-Kovács Krisztina novellája*)...33
- Csobog a csend, Aktuális Madách (*Emesz Margit versei*)...34
- Dr. Abonyi József (1920 – 2020) emlékére (*Szarka Illdikó összeállítása*)...35
- A vírusjárvány mártírja, a mi végvári vitézünk (ifj. Péter Árpád megemlékezése)...37
- In Memoriam Kiefer Ferenc (1931 – 2020) (*Striegl István és Ivaskó Lívia nekrológja*)...40
- Vancsura József fényképészemester emlékezete (*Vancsura Margit írása*)...42
- A 133. évfordulóra (*Sarlós István recenziója*)...44
- A Bajai Honpolgár tartalommutatója, 2020. (*Jász Anikó összeállítása*)...45
- Nemzetek konyhája – Szlavónia, Horvátország (*Szünder Dezső írása*)...48

Fejezetek a bajai zsidóság és a zsinagóga történetéből

Zalavári László

■ A bajai zsidóság török hódoltság előtti múltjáról szinte semmit nem tudni. 1721 körül jelent meg Baján a Rohoncról származó *Mojzes Mihály (Moises Mihal)* és családja, ők voltak az első ismert zsidó betelepedők. 1728-ból már *Lóbel Izsák (Lepl Isak)* pálinkafőzőről is tudunk. (Csak a családfő személyét tartották számon.) A továbbiakban leginkább a morva, illetve cseh és szlovák területekről költöztek ide izraelita vallású személyek. 1736-ban tartottak egy zsidó-összeírást, ennek alapján 6 család (34 fő) élt a városban. Az idő tájt Bács vármegyében (meg országosan is) erősen korlátozták a zsidók letelepedését. Baja kamarai mezőváros volt, majd 1727-től a *Czobor* család uradalma lett, így a zsidók megtelepedésére ők adhattak engedélyt, fizetségért cserébe. A vármegyében Baja mellett csak Újvidéken éltek nagyobb számban izraeliták. *II. József* rendelkezése révén a zsidók már a szabad királyi városokban is megjelenhettek, Szabadka például 1783-ban nyitotta meg a kapuit előttük.

A helyi zsidó családok száma 1753-ban éri el a tízet, majd 1762. január 1-jével 12 évre szóló kontraktust kötöttek *Grassalkovich Antal* gróffal (1750 óta az ő családja volt a város földesura). A szerződésben vállalták, hogy 16 család után fizetnek évi 340 forint árendát (bérleti díjat) azzal a fenntartással, hogy további létszámgyarapodásuk esetén az összeg növekedni fog. A fizetségért cserébe a zsidók építhettek maguknak templomot, és külön temetőt is létesíthettek. Egy 1796-os jelentésben a fentiekén túl szerepel a zsidó bíró, esküdtszék és rabbi által irányított közösség létrehozásának lehetősége is.

Az első bajai zsinagóga 1765-ben épült. Minden bizonnyal a telken sokkal mélyebben, az úttól jóval beljebb helyezkedett el. Égetett téglalapokon, vályogtégla falakkal, deszka boltozattal és ugyancsak téglapadlózattal készült. Ez az épület is több részből állt, ugyanis rögtön a bejárat után volt egy kisebb, oktatási célokat szolgáló terem. A zsidó vallási szertartásokon elkülönítették a nemeket: a templom földszintjére csak a férfiak-fiúk mehettek be, a hölgyeknek saját karzata volt, ahová az utca felől juthattak fel, ezt a lenti tértől függönyökkel el is választották. Egy vármegyei vizsgálatból kiderül, hogy az építés költségeit *Lázár Simon* óbudai kereskedő hittársuk állta.

A zsidó temető a mai Szegedi úton, a MOL kút előtt található, még ma is elég távol a városközponttól. 1790-ben létesült, és a

XX. század közepéig használták, de már az I. világháború táján kezdett betelni, ezért közvetlenül mellette létesítettek egy, a mai napig is működő új temetőt. A régi mostanra eléggé elhanyagolt, a növényzet benőtte, helyenként a sírkövek is megdőltek.

A régi temető egyik különleges síremléke alatt *Fischer Sámuel* nyugszik. A róla elnevezett alapítványi ház a Szentháromság tér sarkán található. Ez eredetileg Pilaszánovics-kastély volt, amelyet *Fischer* megvásárolt, és jótékonyági célra a hitközségnek adományozta, hogy zsidó aggok háza, szeretetotthon és szegények befogadó épülete működhessen benne. A közemberek mellett mindkét temetőben található néhány, a közösség, illetve a város szempontjából jeles személyiség végső nyughelye, pl. *Kohn Schwerin Götz* rabbié, *Lemberger Henrik* orvosé, *Róna Dezső* kórházigazgatóé, *Scheer Bernát* iskolaigazgatóé vagy *Lichter Ferencé*, aki a zsinagóga könyvtárává válása idején a hitközség vezetője volt.

Hivatalosan 1773-ban ismerték el az első zsidó hitközséget; jogi tekintetben a zsidók az úriszéknek tartoztak felelősséggel. A XVIII. század vége felé inkább már a város vezetését keresték meg panaszaiikkal. Bíróval az élen helyi zsidó tanácsot is létrehozta, így az egymás közötti nézeteltéréseket maguk között rendezhették. Jelentősebb ügyekben (ha például panasz érkezett egy nem zsidó személyre, vagy akár zsidóra is, mert nem fizetett bérleti díjat – mert mindenkinek, akármilyen felekezettű volt, általában akadt bérlője –, vagy a kereskedőnek nem fizetett az áruért, az iparosnak az elkészült áru-

cikkért, vagy éppen elvitt valamit) a városi vezetőség ítélkezett.

Zsidókra vonatkozóan két komoly esetet jegyeztek le. 1789-ben egy zsidó házaspárt ítél el az úriszék: a férj „zugkocsmázást” (engedély nélküli borkimérést) folytatott, a feleség pedig lopott. A bírósági tárgyaláson megjelent a zsidó tanács és a bíró is, és tanúskodtak, hogy a hölgyre korábban is volt panasz; sokszor megrótták, mert pártfogolta, támogatta a tolvajokat, ezért – mivel „halmozottan büntetett” előéletű volt – maguk is azt kérték, hogy utasítsák ki Bajáról. Ennél súlyosabb ügy történt 1796. március 25-én, nagypénteken. Krisztus keresztelálásán napján zsidó fiatalok a templom melletti utcában álarcos, vidám felvonulást tartottak, és a plébános feljelentette őket az úriszéknel Jézus Krisztus kigúnyolása miatt. A vizsgálat azonban kiderítette, hogy nem ez történt, hanem a kereszténység gyásznapija és a zsidók vidám ünnepe, a *purim* ugyanakkorra esett. A két esemény kapcsán korábban a rabbi és a plébános megegyezett abban, hogy a keresztények nagycsütörtökön elhagyják a Pilátus-ostorozást (a Pilátus megszegyenyítését tartalmazó játékot), a zsidók pedig a purimot zárt körben tartják meg. Ilyenkor ugyanis a zsidó felnőttek és gyerekek különféle jelmezekbe öltöznek, purimi játékokat rendeznek, finomakat esznek-isznak, és hajnalig mulatnak. (A jelmezek a szerencsétlenség és szerencse forgandóságát szimbolizálják.) Néhány ifjú mégis kiment a nyilvánosság elé ünnepelni. Az ügy vége az lett, hogy a vallásghalászás vádja alól ugyan fölmentették őket, a 9 álarcos fiatalembert

Sipos Loránd grafikája

viszont 3 nap kenyéren és vízen büntetésre, a rabbit pedig 24 forint bírságra ítélték.

A XVIII. század végén a nagyobb ünnepek alkalmából engedélyezték számukra, hogy magánházakban fogadják a zarándokokat, alkalmi vendéglátóhelyként is működjenek, és szállást, ellátást biztosítsanak messzebből érkező hitsorsosaik számára. A jótékonyági *Chevre Kadisát* (Szent Egyletet), mely a temetésekkel kapcsolatos teendőket intézte, illetve a betegekkel és szegényekkel foglalkozott, 1790-ben hozták létre.

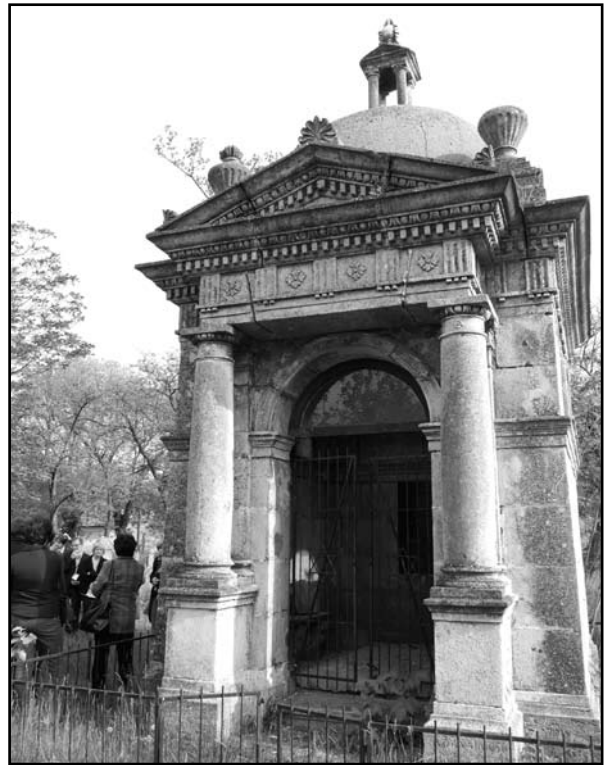
1806. június 27-én kisebb tűzvész keletkezett a városban, leégett az első zsinagóga is. Alighanem egy-két éven belül létesült egy minden bizonnyal nagyobb, második zsinagóga. A már kicsit gazdagabb közösség bővítette a területet is: szomszédos telkeket is megvásároltak. Az épület Baja mezőváros 1840-ben (feltehetőleg még a tűzvész előtt) készült térképe szerint az utcavonalnál beljebb állt. Idővel elindult az iskola is. Korábban a módosabb szülők magánúton taníttatták gyermekeiket, ám a hitközségnek volt Talmud-tóra egylete, amely a szegény gyerekek taníttatását is állta. Elemi iskola 1837-39 körül létesült, melyben a héber mellett már profán tárgyakat is oktattak. Visszaemlékezések szerint ez a zsinagógával szemközti, sokablakos házban, illetve a mai gyermekkönyvtár épületében is működött.

1846-ban megnyílt a nyilvános elemi iskola, ahová felekezeti hovatartozástól függetlenül bárki beiratkozhatott. Mindez az 1840-es évek elején Bajára költöző Lemberger Henrik orvosnak köszönhető, aki elégedetlen volt a helyi oktatás színvonalával, ezért áldozott a pénzből a komolyabb képzés elindítására. Az 1850-es években már annyira elismert volt a bajai zsidó iskola, hogy az egész délvidéken egyedül itt oszthattak államilag érvényes bizonyítványt. Kor-

mánynyi nyomásra lányokat is kezdtek oktatni, az első kézimunka-tanítónőt 1852 őszi szerződötték. A magas színvonalú munka egy idő után megtorpanhatott, mert 1860-61 táján az egész férfi tantestületet elbocsátották. Az 1870-es évekig kissé eklektikusan folyt a nemek szerinti tanítás, ugyanis hol külön voltak a fiúk és a lányok, hol vegyes osztályok voltak, aztán megint elkülönítették őket. Előfordult olyan is, hogy alsóbb osztályokban külön, felsőbb osztályokban összevontan zajlott a tanítás. 1878-ban, a mai gyermekkönyvtár épületében megnyílt a polgári zsidó iskola, azaz a felső tagozat. Miután a városi polgári iskola is megnyitotta a kapuit (a mai kormányhivatali épületben), tartottak attól, hogy ez főleg a nem zsidók számára elszívó erővel bír, de sikerült megtartani az egyensúlyt. Ekkor már zsidó óvoda is működött. A XX. század elején ez is a gyerekkönyvtár épületében kapott helyet a felső tagozat, kántorlakás és egyfajta múzeum mellett.

Az 1840. május 1-jei tragikus tűzvész a város túlnyomó részét elpusztította, és több tucat halálos áldozatot is követelt. A második zsinagóga és a közösség vagyonának jelentős része is a lángok martalékává vált. De a közösség nem adta fel, és az akkori rabbi, Kohn Schwerin Götz vezetésével gyűjtést indítottak. (A híres, tudós lelkészt egyébként 1827-ben megyei főrabbinak is megválasztották.) A hazai és a külföldi zsidó közösségeket is megszólító gyűjtés során szép összeg jött össze ahhoz, hogy megbízzák *Frey Lajos* pesti születésű, Baján élő fiatal építész (később *Türr István* sógora) az új épület terveinek elkészítésével. A ma is meglévő zsinagóga 1842-45 között épült, a kivitelezési munkálatokat *Novák József* ácsmester, építési vállalkozó irányította.

A templom késő klasszicista stílusú, a bejáratnál kettős

A régi zsidó temető is őriz előkelő síremlékeket

oszlopsor, fölül timpanon van. Belül 3 hajóra tagozódik, a középső térre és a két oldalbóltívré; utóbbiak fölött volt a női karzat, ahová a – most már kamraként működő – női bejáratokon keresztül jutottak föl. Az épületet 1845. szeptember 26-án avatta fel *Steinhardt Jakab* aradi főrabbi, az országban elsőként magyar nyelvű beszéddel. Néhány megoldás csak évtizedekkel később vált elterjedté az izraelita imahelyek építésénél: pl. a frigyszekrény előtt helyezkedik el a *bima*, ahol a szertartásokat tartották, illetve van egy oldalbejárat az utca felé is. Az épület a korábbi zsinagógákkal ellentétben közvetlenül az utcai járda mellett helyezkedik el.

A XIX. század közepére a zsidóságon belül egyfajta ellentét, felfogásbéli különbség alakult ki. Elsősorban a nagyvárosi és a falvakban élő, de városon belül is a módosabbak és szegényebb zsidók között. Előbbiek egyre inkább beolvadtak a többségbe, és az itt élő egyéb nemzetiségiekhez próbáltak hasonlítani, ezért bizonyos szokásokat elvetettek. A nézeteltérés miatt 1868-69 fordulóján Pesten – eredetileg békéltető – kongresszust hívtak össze. Megállapodás és a békekés helyreállítása helyett azonban még jobban kiütöztek a különbségek, és ez a közösség szakadásához vezetett. A magyarországi zsidóság két jelentősebb, valamint egy harmadik, „középutas” irányzatra bomlott. A hagyománytisztelő *ortodoxok* máig szakállt, pajeszt viselnek, s ruházatukat a mindennapokban is fekete kaftán,

A Szent Korona a frigyszekrény fölött a bajai zsinagógában

fehér ing, a négy sarkán rojtos imamellény (*cicesz*) és fekete kalap jelenti. Számukra a zsidóság nem egyszerűen vallás, életük minden mozzanatát a Tóra törvényei határozzák meg. Idejük nagy részében a Törvények tanulmányozására törekednek, legnagyobb érték számukra az Istennek tetsző életmód és a tanulás. Szertartásnyelvük továbbra is a héber. Az asszimiláltabb zsidókból jött létre magyar sajátosságként a *kongresszusi* (*neológ*) irányzat. A neológok hétköznapi öltözetete nem tér el másokétól; a férfiak már nem viselnek szakállt, de akár bajuszt sem. A vallási előírásokat betartják, de magyar nyelven is imádkoznak, helyenként szokásaik is eltérnek.

Az ortodoxoknál baldachinos megoldással általában ma is a templom közepén van a bima, míg a neológoknál a keresztény, főleg katolikus templomok mintájára a dobogó gyakran a templom végébe, a frigyszekrény elé került. Ez praktikus okokból történt: így több padot, ülőhelyet tehetnek a templomba. Az utcafronton történt építésnek és az oda nyíló oldalajtónak azért van jelentősége, mert a bajai zsinagóga még a kongresszus és az 1868-as teljes egyenjogúsítás előtt létesült ily módon. (Jellemzően csak a kiegyezés mellékszálát képező emancipációtól kezdve épültek ilyen stílusú zsidó templomok.) A félemeleti karzat ugyancsak a két irányzat különválásának köszönhető, mivel az ortodox szertartásban van ének, hangszer viszont nincs. A neológ szertartásokon már használtak hangszert, ezért a közties szintet 1890-ben a kórus és az orgona számára létesítették. (Manapság a könyvtár elektromos orgonájának hangfalai találhatóak itt.) A frigyszekrény stílusjegyei alapján szintén valamikor a XIX. század végén készült, a boltozat festését a XX. század elején kezdhették el, és 1920-ban fejezték be. Érdekes az is, hogy a frigyszekrény fölött a fal tetején oroszlánok tartják a Szent Koronát, amelyről a kereszt „természetesen” hiányzik.

A dualizmus évei a Monarchiának, Magyarországnak és Bajának és az itt élő zsidóknak is egyfajta fellendülést hoztak. Már nemcsak iparosok, kereskedők, pálinkafőzők akadtak köztük, hanem értelmiségiek (jogászok, orvosok, írók) is. A város első zsidó polgármestere *dr. Hauser Mór* ügyvéd volt 1873-ban, 1901–1910 között pedig *Rajk (Reich) Károly* volt a város országgyűlési képviselője. (A város egyik legnevesebb, gazdag kereskedőcsaládjának sarja volt; a mai Bácskai Kultúrpalota Szabadság utcai részén sokáig *Reich Farkas és Fiai* üzlete működött.) Sajátos adalék a helyi zsidók beolvadásához, hogy amikor az 1900-as évek első felé-

ben egy galíciai (ortodox) zsidó szeretett volna megtelepedni a városban, *dr. Borbíró Ferenc* polgármester emlékiratai szerint *dr. Róna Dezső*, a bajai kórház (zsidó származású) igazgatója gyűjtést szervezett azért, hogy máshova költözzön, nehogy megzavarja létrejött harmóniát...

A zsidók Baján legnagyobb lélekszámukat 1880-ban érték el, akkor 2537 főt regisztráltak, (a lakosság 11,5 %-a). Hatvan évvel később számuk 1387 fő (4,3 %) volt. A jelentős csökkenés két okra vezethető vissza: egyrészt az asszimilációra (sokan elhagyták vallásukat vagy „kikeresztelkedtek”), másrészt a körükben is nagyon elterjedt egyezésre. Bajára településük idején még a sok gyerek volt jellemző.

Az I. világháborúban több száz bajai zsidó honfitársunk állt be a Császári és Királyi Hadsereg és a Magyar Honvédség soraiba, és több tucatnyian életüket is áldozták a hazáért. A zsinagóga főbejárata mellett, kívül látható emléktáblán az I. világháborúban hősi halált halt izraelita vallású személyek neve olvasható. A „nagy háborút” követően nehéz idők kezdődtek számukra, először 1920-ban a numerus claususszal, amely korlátozta a felsőoktatásban továbbtanuló – egyes területeken sokak szerint „felülreprezentált” – zsidók számát. Ezt követték 1938-tól a zsidótörvények.

1944 márciusában a németek Baját is megszállták. A megszálló erők vezetője *Rumpf SS-főhadnagy* volt, aki a zsinagóga emeleti sarkába kvártélyozta be magát. A gazdasági udvaron műhelyt hoztak létre, ahol zsidó férfiakat dolgoztattak. Őket a környező utcákban helyezték el, hiszen nagy részük eleve a felvégi városrészben élt (elsősorban a Szent László utcában, a Madách utcában és a környezőkhben), és itt volt a zsinagóga, az iskola, a XIX. század végén szemben az aggok háza, a szemközti saroképületben pedig a kórház (a mai Cédus Szeretetotthon) is. *Bernhart Sándor* polgármester az internálótáborokba tömörített délvidéki zsidók közül mintegy háromszáz ember mentesítését kérelmezte a belügyminisztéri-

A zsidó temető enyészetnek indult síremlékei

umnál, de elutasították. A városvezető másik intézkedése viszont sikerrel járt: Baján nem hoztak létre külön gettót, hiszen eleve ez a terület volt a „zsidó negyed”. Nem korlátozták a kijárást sem, egyedül vásárlási szigorításokat rendeltek el.

Baja központi helyzetének köszönhetően a német megszállás alatt jelentős gyűjtőponttá vált. Délvidékről, a Duna menti településekről hurcoltak ide zsidókat, ahogy Erdélyből, Kelet-Magyarországról munkaszolgálatosokat is, és a bajai járás izraelita lakosságát is itt gyűjtötték össze. Nagy teher hárult a városra, nem is bírta anyagilag, ezért kérték Zombort, hogy járuljon hozzá a „lentről” érkező zsidók eltartásához, ami meg is történt. Az áttelepítések megkezdése előtt Zombor a hozzá tartozó településeken élő zsidóktól beszedte a pénzt, és továbbította Baja városának.

A vézskorszakban először 1944. április 18-án 150, elsősorban értelmiségi vezető zsidó személyt deportáltak Gänseendorfba. Köztük volt *Klein József* rabbi, *Kertész Lipót* hitközségi jegyző és *Rubovics Mór* kántor is. (Ebből a csoportból mindössze 19 fő tért vissza.) A bajai gyűjtőtáborba 1944. április 27-én 309 zsidó személy érkezett a zombori járásból, akik közül sokakat a topolyai internálótáborba vittek. Az idők folyamán egyre növekedett a Baján elhelyezett létszáma, május közepén már 5154 személy tartózkodott a városban, igen mostoha körülmények között. (Közülük 65 ember halt meg, vagy lett öngyilkos.) Az egyre növekvő gyűjtőtábor, valamint a „nyílt” gettó környékén lakó keresztények az elviselhetetlen helyzet (romló ellátás, nem volt elég víz) miatt tiltakozó gyűléseket szerveztek, és a zsidó tanácshoz hasonlóan ők is tanácsot szerveztek érdekeik érvényesítésére. Sokan ápolásra szorultak, a kórházat azonban elfoglalta az SS, így a zsidók csak egy-két

teremből álló alkalmi gyógyintézetet tudtak működtetni. Kompromisszumok és különféle ígéretések révén végül sikerült a helyieket lecsillapítani. Még a második deportálás előtt, május közepén (talán a túlszűfolttság miatt) a bajai járás és néhány délvidéki település zsidóságát vonaton Bácsalmásra szállították el.

1944. május 28-án indult meg a a deportálás második hulláma, a Gestapo vonata előző este érkezett a városba. A megyeházán egész estén át folyt a gettó és a gyűjtőtáborok zsidóságának névsorolvasása, mindenkitől elkobozták az értékeit. A riport végén kiderült, hogy nincs elég vonatkapacitás mindenki elszállítására, így mintegy 400 főt, kivételezett izraelitákat, illetve a németek által foglalkoztatott zsidó munkásokat nem vitték el. Rajtuk kívül maradhattak a városban elhelyezett kelet-magyarországi és erdélyi munkaszolgálatosok is. Ezzel a szállítmánnyal zömében az 1941-ben visszacsatolt délvidéki területekről ideszállított zsidóságot hurcolták el Auschwitzba, ahonnan csak nagyon kevesen tértek vissza közülük. Ebből a menetből út közben, május 30-án kb. 70 embert Gänseidorfnál különválasztottak, őket osztrák és cseh munkatáborokba vitték.

A deportálás harmadik szakaszában, 1944. június 18-án minden nem privilegizált zsidót Bácsalmáson át Szegedre hurcoltak, ahonnan a hónap utolsó napjaiban szállították őket Auschwitz vagy Strasshof táboraiba. Becslések szerint a városból összesen mintegy 8200 főt deportáltak. A Bajáról elvitt zsidók hátramaradt vagyonát, értékeit a város lefoglalta, és külön raktárakban őrizte.

A városban a 4 kivételezett család 12 tagján kívül az SS által dolgoztatott mintegy 150 zsidó munkás maradhatott, továbbá az a 33 nő és egy orvos a családjával, akiket *dr. Burg Ete* igazgató kérésére a városi kórházban foglalkoztattak. A felszámolt bori táborból elvezényelt munkaszolgálatosok október 11-én érkeztek a Pandúr-szigetre. Az elcsigázott embereket a bajaiak élelemmel és ruhával próbálták segíteni, többeket sikerült megmenteni és elbújtatni is. A németek október 13-án a zsidó munkásokat túszként magukkal hurcolva menekültek Ausztriába. (Ők mindannyian épségben visszatértek.) A kórházban elhelyezett 28 beteg munkaszolgálatost a városban rövid időre hatalomra került nyilasok a szovjet bevonulás előtti utolsó pillanatokban magukkal hurcolták.

A vézskorszakot 400-nál is kevesebb bajai zsidó élte túl. A visszatérők révén hitközségi életük megújult, 1947-ben adománnyokból a zsinagóga kertjében holokauszt-emlékszemélyeket építettek az elpusztított bajai és környékbeli zsidó polgárok tiszteletére. A márványtáblákon több mint 1000 bajai és

A megújult zsinagóga átadása 1985-ben

környékbeli áldozat neve szerepel, a hatvanas években a felszámolt bácsalmási zsinagógából is ide helyezték át a táblákat. Egyes túlélők, akik családtagjaikat, házukat, vagyonukat is elvesztették, az átélt borzalmak hatására nem kívántak visszatérni Magyarországra. Egy részük Nyugat-Európába vagy Amerikába vándorolt ki, mások a korábban brit mandátumterületnek számító Palesztina területére távoztak, ahol 1948-ban létrejött Izrael Állam, a zsidó nemzeti otthon.

A zsinagóga akkor 100 éves épületén az idő múlásán túl a háborús viszontagságok is nyomot hagytak. Teljes felújításról a hitközség megmaradt tagjai nem is álmodozhattak, csak annyira tehették rendbe, hogy a szertartásokat meg tudják tartani. Az épület állaga tovább romlott, a közösség tagjainak száma pedig egyre csökkent. A hatvanas-hetvenes évek fordulóján már csak harmincegynéhányan maradtak, és nem tudták fenntartani a szinte romhalmazzá vált épületet. Szertartásaikat ekkor már a mai gyermekkönyvtár épületében található téli imateremben tartották. Nem szerették volna, hogy templomuk sorsa az enyészet legyen, és tárgyalni kezdtek a városi tanáccsal. A tanács végül 1974. július 31-én 2,5 millió forintért megvette a lepusztult állapotában is méltóságteljes épületet. A zsidó közösségnek annyi kikötése volt, hogy a felújítást követően az épületet lehetőleg kulturális, művészeti célra használják. Miután a városi könyvtár régi helyét kinőtte, a szándék találkozott a városvezetés elképzeléseivel.

Az első elképzelések szerint új könyvtárt építettek volna, és ahhoz kapcsolták volna a zsinagógát. Pénz hiányában mindez megghiúsult, így döntöttek az épületfelújítás mellett. Bár volt más elképzelés is, végül szerencsére lényegében eredeti formájában állították helyre a zsinagógát, a többlet-helyigény számára pedig a föld alatt hoztak létre

vasbeton pinceraktárt. Oda kerültek a bekötött régebbi folyóiratok, könyvek sokadpéldányai, a kevésbé keresett anyagok és a szolgálati helyiségek, mosdók is. A nagy csillárokat a megújított épület számára *Szentágotai Dezső* iparművész készítette. (Régi fényképen látszik, hogy régen előbb mécsesekkel, majd a villanyvilágítás bevezetése után dróton lógó villanykörtekkel világítottak.) A festést a Képzőművészeti Főiskola Freskó Tanszékének tanárai és diákjai állították helyre. A megújult épületet 1985. október 22-én *Pozsgay Imre*, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának titkára adta át könyvtári rendeltetésre. A felújítást tervező *Tornai Endre* 1987-ben Ybl Miklós Építészeti Díjat kapott. A teljes bekerülés költsége végül közel 36 millió forintot tett ki.

A kivitelezés irányítójától, *Vértesy Lászlótól* tudjuk, hogy a pince mélyítése közben az oldalbejárat alatt egy kelet-nyugati tájolású férfi csontvázat találtak. *Kőhegyi Mihály* akkori múzeumigazgató, régész két munkatársával együtt megállapította, hogy egy középkori férfi maradványait találták meg, melyek a zsinagóga építéskor, vagy közvetlenül utána kerülhettek oda. Feljegyzéseiből kiderült, hogy néhány nappal később a szentély feletti rész két oszlopának tövéből állati csontok (egy ló darabjai) kerültek elő, majd oldalt egy marhakoponya is. Ezek egy mesterségesen kialakított, hordó alakú gödörben voltak, és kizárólag az 1840-es években temethették el őket, mert a felettük lévő rétegek érintetlenek voltak. A jelenségre magyarázatot nem találtak, feltevésük szerint építőáldozatok lehettek.

(Az írás az *Ady Endre Városi Könyvtárban 2020. szeptember 22-én elhangzott előadás átdolgozott, bővített, szerkesztett változata*) ■

Kisfiú a gettóban

■ **RÁCZ SÁNDOR** („Saca”) a Bajai Honvéd röplabdázója, 1957–1965 között a bajai III. Béla Gimnázium legendás testnevelő tanára volt, aki tanítványaival több sportágban (szertorna, röplabda, vívás, kosárlabda) is kiemelkedő eredményeket ért el, máig a röplabdázás egyik megújítójának tartják. Az 1960-as évek második felében kosárlabdázó öccsét követve Franciaországba „disszidált”, sokáig nem is térhetett haza. A sokoldalú sportemberről azonban talán kevesen tudják, hogy idősebb korában irodalmi tevékenységet is folytatott, és számos novellát írt, amelyeknek jó része önéletrajzi ihletésű, bajai témájú alkotás. Novellái elmúlt korok személyes dokumentumai is egyben, így örömmel tárjuk őket az olvasó elé. A 2014 végén elhunyt szerző hagyatékában maradt darabokat egykori tanítványa, THUMA GÉZA és utolsó éveinek társa, CSALLÓKÖZI GÁBORNÉ bocsátotta rendelkezésünkre.

Rácz Sándor †

■ Már napok óta hiába ment végig a kisfiú a Honvéd utcán, az ablak nem nyílt, és sem Sári, sem Márta néni nem hívta be egy pohár kakaóra egy kis macesszal. Pedig micsoda pihenő is volt ennél a két aranyos néninél élvezni a langyos kakaót! Valaki azt mondta a kisfiúnak a szomszéd ház lakói közül, hogy a két magányos hölgy zsidó volt, és ezért nem nyitnak többé sem ajtót, sem ablakot. Valami „gettót” is emlegettek, ahová elvitték őket, mert „lejár a zsidók ideje”, és gúnyosan nevettek hozzá.

Szomorúan ballagott tovább a hosszú utcán. A Mama megtanította az útvonalra, hogyan is kell elmenni a Vöröskeresztbe, a tisztiorvosi hivatalhoz, ahol minden nap egy liter tejet kapott a család, mert a kisfiú kishúga még csak egyéves volt, és a család szegénységi segélyként kapta ezt a liter tejet a Vöröskeresztől.

Sárika és Márta néni anyja szerint vénkisasszonyok voltak. Mindkettő csupa szerető jószág. Anyu is mindig így emlegette őket, és mint kiderült, korábban a szüleiknek jól menő vendéglője volt, de miután a szülők elhaltak, a kisasszonyok otthon éltek, és valami különleges elfoglaltságuk volt, amivel jó pénzt kerestek, de hogy mi volt ez az elfoglaltság, azt a kisfiú nem tudta. Anyu többször elment hozzájuk, és ott, az ő otthonukban varrt a hölgyeknek, innen eredt az ismeretség. Április volt, és még hideg, száraz szél emlékeztetett a tegnapi téli fagyokra. A kisfiú fázott, és az út ezen a napon nagyon hosszú volt. Talán még sohasem volt ilyen hosszú. Ma az artézi kútnál rabokat látott csikos ruhában; egy négykerekű lajtort, kis kocsit húztak oda megtölteni a jó meleg artézi vízzel, de most még oda se mehetett, mert a szigorú arcú fegyőrök mindenkit elzavartak.

Tovább ballagott a Haynald utcán. A nagy vadgesztenyefák már vastag rügyekkel igyekeztek hirdetni a tavaszt. Végre odaért a furcsa, kigömbölyödő épülethez. Mivel a kapu kilincse túl magasan volt, meg kellett várnia

egy felnőttet, aki kinyitja. Amikor a kis, egyliteres kannát megtöltötték, illedelmesen megköszönte, ahogy Anyuka elmondta neki otthon minden nap. Az utcán fázós emberek siettek csendesen, ő is elindult haza a Szent György utcai otthonukba. Babusnak viszi a tejet, mert Anyu már nem tudta szoptatni – hallotta ezt többször is az otthoni beszélgetések során. A Papa korán reggel indult dolgozni, más meg nem volt, aki a hosszú útra elmehetett volna, csak ő, mert Anyu mindig azt mondta, hogy már nagyfiú, és ez az ő dolga lesz a következő időben, és hogy biztosan megteszi ezt a kishúgáért, aki még egyéves sem volt.

Ma, hirtelen elhatározással a szűk Lámpa utca felé fordult be, így közvetlenül a zsinagóga mellett fordulhatott rá a Munkácsy utcára, amely kicsit kanyargósabb volt ugyan, de mégis más, mint a korábbi útvonala. Amikor a zsinagóga elé ért, hát látta ám, hogy azt szögesdróttal zárták el az utcától. Alig száz méterrel lejjebb, a Madách utca sarkánál szöges spanyolbakok zárták el az utca bejáratát, pedig azt gondolta, hogy ma egészen a Flórián utcáig arra fog menni. A szögesdróton belülre már senki sem mehetett, mondták a kíváncsiskodó felnőttek, mert az ott a zsidó gettó!

A kisfiúnak fogalma sem volt, hogy mi is az a gettó. Elindult hát a spanyolbakok irányába, ahol egy csendőr strázsált szuronyos puskával. Végignézett a kisfiún, aztán tovább sétált. A kisfiú látta, hogy egy embernyi rés van a spanyolbakok között. Valószínűleg ez a bejárat – gondolta –, és gyors léptekkel besétált a résen. Furcsa csend fogadta a néma utcában. Aztán az egyik kapu kinyílt, és... Sárika néni nézett ki rajta. A kisfiú odasétált a hölgyhöz, aki meglepődve ismerte fel őt:

- Édes kisfiam! Te jó ég! Te hogy kerülsz ide?!

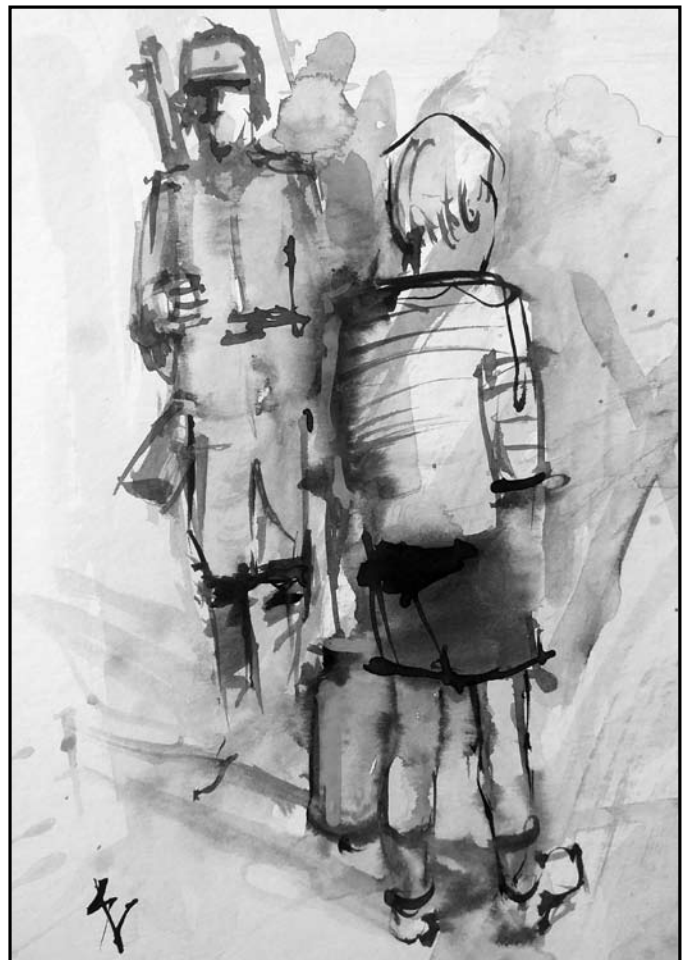
- Voltam arra Sárika néniék felé, de már második napja nem volt senki az ablakban.

- Drága kisfiam, de hát ez egy gettó! Ide ti nem jöhettek be!

- De én erre szerettem volna ma hazamenni, csak az utca végét beszögezték.

- Jaj, Istenem! Gyere gyorsan be a kapun, nehogy meglásson valami őr!

Amikor bementek egy rozoga, barna nagy kapun, magához ölelte, és sírva mondta el, hogy a nővére, Márta nagyon beteg, és egy futó pillantást vetett a tejeskannára.

Sipos Loránd grafikája

- Tejet viszel a kishúgodnak? – kérdezte.
 - Igen – válaszolta a kislány –, de ha Márta néni olyan beteg, akkor én ezt itt hagyom, és visszamegyek még egyszer a tejért.
 - De édes kislány, ez szörnyen veszélyes!
 - Nem félek én attól a szuronyos bácsitól ott a sarkon, csak a kannát tessék visszaadni, Sárka néni! – Márta néni közben sápadt kezével megsimogatta a fejét, és ez olyan jólesett neki, ugyanis a beteg hölgy eddig egyetlen szót se szólt.
 - Nagyon beteg tetszik lenni, Márta néni?
 - Igen, édes kislány, de ez azért is van, mert nekünk itt nem adnak enni...
 - Drága Mártám – szólt Sárka –, majd megoldjuk a sorsunkat, de most az a fontos, hogy a kislány ki tudjon menni innen. Tudod, kislány, ha véletlenül megállítana az a csendőr, mondd neki, hogy te erre szoktál menni minden nap

a Vöröskeresztbe, és hogy te nem vagy zsidó, csak nem tudad, hogy erre az „árjának” tilos jámi. De ha nem vesznek észre, és holnap is erre tudsz jönni, akkor hozzád nekünk a kabátod alatt egy darab kenyeret...

- Ugyan, Sárka drágám, ne veszélyeztesd a kislányt, kérlek!

- Persze, persze megfeledektem a veszélyről – szólt csendesen Sárka néni, és könnyek jelentek meg a szemében.

Akkor a kislány szörnyű szomorúságot érzett a mellében, és az ő szemében is könnyek gyülekeztek. Márta akkor megkérte a kislányt, hogy hajoljon közel az ágyához, és kissé megemelve sápadt fejét, egy csókot lehelt a kislány homlokára. Sára kikísérte a kislányt a kapuig, majd azt óvatosan megnyitva szólt:

- Innen fogom figyelni, hogyan tudsz átjutni a dróttakadályokon, de arra még megkérlek, hogy

soha ne mondd el otthon a te szerető édesanyádnak, hogy itt voltál, és láttál bennünket.

A csendőr a Madách utcai spanyolbakoknál valakivel vitakozott. A kislány egy ideig várt ott a falhoz lapulva, mert az első háznak a bejáratánál mély volt a kapubenyíló, így ott könnyen megbújhatott a mélyedésben – aztán simán sikerült kiiskolnia. Visszafelé ugyanazon az úton ment a Vöröskeresztbe, amelyen jött. Ott síró szemekkel nézett fel a fehér köténytelen nénire:

- Véletlenül... kiömlött...

A vöröskeresztes nő mérgesen megtöltötte újra a kannát, és legyintett:

- Máskor ne bámészkodjál...! Na, eredj már haza!

A kislány ezúttal újra a Haynald utcán indult el, mert hosszú volt még az útja hazáig.

(Sebastian, Florida – 2002) ■

A Honpolgár-olvasók figyelmébe ajánljuk! Bajai ipartörténetek

Hiezl József sorozatszerkesztő

■ Márciusban lesz 3 éve, hogy két barátommal – Gönczi Lászlóval és Tóth Györgyvel – elhatároztuk, megpróbáljuk a bajai üzemek, szolgáltatók történetét feldolgozni azokkal a kortársakkal, akik az 1960-1970-1980-as években személyesen átéltek a bajai cégek mindennapjait. Reméltük, hogy történeteikkel, fényképeikkel létre lehet hozni egy olyan gyűjteményt, amely Baján (de talán máshol sem) nem létezik, s amelyet folyamatosan tudunk gazdagítani.

Kezdeményezésünkhöz partnert találtunk a bajai múzeumban, akik felajánlották, hogy a honlapjukon biztosítanak nekünk egy menüpontot, ahonnan elérhető az egyébként saját kezelésű honlapunk. Ugyancsak támogatást kaptunk és a mai napig kapunk az Ady Endre Városi Könyvtártól a korabeli dokumentumok, újságcikkek felkutatásához.

2018 tavaszán két szolgáltatóval, a DÉGÁZ-zal és a DÉMÁSZ-szal, valamint a Ganz Villamossági Készülékgyárral kezdtünk el dolgozni, és ma már büszkén mondhatjuk, hogy jelenleg 15 bajai cég története található meg a bajaiipartortenet.hu oldalon.

Az érdeklődés felkeltése céljából idézünk néhány mondat a történetek íróitól:

BÉFA: „Volt városunkban egy kiemelkedően szép termékeket gyártó faipari üzem, melyet városszerte mindenki csak BÉFA-ként ismer. Kevesen tudják, hogy ennek az üzemnek az alapjait 1911-ben rakta le egy Délvidékről ide települt, kiválóan

képzett szakember, Pollák József” (Jász Anikó, Baja)

A bajai villamossági gyár: „Ez a történet azért született meg, mert úgy gondoltam, hogy egy olyan gyárról, mint amilyen a Bajai Villamossági Gyár is volt, nem feledkezhet meg az utókor. Méltatlan dolog volna a ma még élőkől, ha nem emlékeznénk meg, nem tárnánk fel azt az ipartörténeti múltat, amelyet elődeink hatalmas nehézségek árán, sok áldozattal, sikerrel megvívunk!” (Jakabfalvy Gyula, Budapest)

A bajai gázszolgáltatás története: „A város fejlődésével megindult a polgárosodási folyamat, melynek során a városi polgárok komfortigénye is egyre magasabb szintre emelkedett. Így jelent meg a kornak megfelelő, modern közvilágítási igény is, a közvetlen közutakon való biztonságos közlekedés, az esti-éjszakai bűncselekmények visszaszorítása, valamint a városközponti üzletek kirakatainak és a szórakozóhelyek kivilágítása érdekében.

Az államhatalom már 1850-től kötelezte a városokat a közvilágítás bevezetésére, mely időtől már nem fordulhatott elő, hogy pénzühiány miatt nem gyújtották fel éjszakánként az utcai lámpákat. Az utcákon lévő póznákra vagy épületek falára elhelyezett lámpatestekben csak kis fényerejű mécsesek voltak, amelyek eléggé gyérül világították be a környezetüket. Ezek a mécsesek növényi olajokkal voltak feltöltve, amelyeknek feltöltését, világítási idejének időtartamát a világítási tevékenységet elnyert vállalkozók üzemeltették a város pol-

gárainak egyre nagyobb elégedetlensége mellett.” (Tajti Péter, Szeged)

Finomposztó Vállalat: „Volt egyszer egy textilgyár... élt 93 évet!” ... Többek között Netoleczky Jánosné és Nagy Jenő visszaemlékezéseiből is tudjuk, hogy az 1960-as évek utolsó éveiben egy nagyjából 10 évig tartó, közel 1000 milliós fejlesztés vette kezdetét a „Posztóban”. (Horváth Máté, Baja)

A bajai Férfifehéremű Gyár: „1950 májusában 15 szabósegéd létrehozott egy felsőruhavarrással foglalkozó részleget az Uránia mozi mellett. A munkát mindenki a saját eszközével kezdte meg. Otthonról hoztak varrógépet, szabóasztalt, vasalót, ollót és egyéb apró eszközöket.” (Hiezl József, Baja)

A bajai FOKA: „A Bajai Hajóépítő Üzem 1959-ben került át a Folyamszabályozó és Kavicskotró Vállalathoz, a korábbi DETERT, MAHART tulajdonból. Kezdeti időszakban az üzemben dolgozók létszáma 30 fő volt, minimális gépi felszereltséggel.” (Batki Zoltán, Vác)

Ilyen és ehhez hasonló mondatokkal kezdődik, folytatódik az emlékezések sora, és e cikket abban a reményben írjuk, hogy az olvasóink felkeresik az említett weboldalt, illetve saját személyes élményeikkel, fotóikkal kiegészítik történeteinket. Külön öröm számunkra, ha további partnereket találunk egy-egy régi vagy új cég történetének megírásához, reménykedve, hogy minél teljesebb képet adhatunk Baja ipartörténeti múltjáról és jelenéről. ■

Jelentősebb bajai évfordulók 2021-ben

Összeállította Jász Anikó

■ 315 éve, 1696-ban

december 24-én **Baja város mezővárosi rangot kapott** I. Lipót császártól.

225 éve, 1796-ban

február 20-án **született Baján MÉSZÁROS Lázár** honvéd altábornagy, Magyarország első hadügyminisztere. († 1858. nov. 16., Eywood, Anglia)

195 éve, 1826-ban

június 10-én **született Baján ATANAKOVICS Bogoboj** ügyvéd, író, költő, a szerb nyelvű irodalom és nyelv megújítóinak egyike. († 1858. október 26., Baja)

190 éve, 1831-ben

június 30-án **született Baján FIALLA Lajos** orvos, Fialla Jakab bajai orvos fia. 1857-ben Bukarestben telepedett le. Jelentős szerepe volt a román egészségügy és a Vöröskereszt megszervezésében. A bukaresti Orvosi Egyetem kórbonctani professzora volt. Orvosi tevékenységét a legmagasabb kitüntetésekkel ismerték el.

110 éve hunyt el, 1911. január 6-án Bukarestben (Románia).

március 3-án **született Baján TÓTH Kálmán** ügyvéd, író, költő, lapszerkesztő, politikus, Baja országgyűlési képviselője (1865-1878). A Kisfaludy Társaság és az MTA tagja.

140 éve halt meg, 1881. február 3-án Budapesten.

185 éve, 1836-ban

április 30-án **született Baján FELEKYNÉ MUNKÁCSY Flóra** színésznő. A Nemzeti Színház tagja volt 1854-től. Kora legszebb színésznőjeként tartották számon. Jókai Mór az Egy magyar nábob című regényében Mayer Fanni alakját az ő személyisége ihlette. Színészi pályája elismerésül megkapta az arany érdemkereszt kitüntetést.

115 éve hunyt el 1906. október 1-jén Budapesten.

160 éve, 1861-ben

május 5-én **megalakult a bajai Polgári Olvasóegylet** Drescher Ferenc kezdeményezésére.

150 éve, 1871-ben

október 15-én **megalakult a bajai Önkéntes Tűzoltó Egylet** Loosz Zsigmond főbíró kezdeményezésére, Pollermann Bertalan gyógyszerész elnök és főparancsnok vezetésével.

140 éve, 1881-ben

december 17-én **született Hercegszántón JELICH Mihály**/Mišo Jelić. Ügyvéd, vármegyei ügyész, író, költő, műfordító. Baján élt, itt végezte ügyvédi munkásságát. A magyarországi horvátok nemzetiségi szószólója volt, ezért 1952-ben az ÁVH ko-

holt vádak alapján életfogytiglani börtönre ítélte, majd 1957-ben kegyelmi kérvényére súlyos betegen szabadlábra bocsátották.

60 éve hunyt el Baján 1961. február 13-án.

115 éve, 1906-ban

április 8-án **született Sepsiszentgyörgyön dr. CSEH Imre** orvos, kórboncnok, törvényszéki orvos. 1941-től dolgozott Baján, 1958-69 között a kórház igazgatója volt. Baja díszpolgára (1973). († 1990. június 6., Baja)

június 21-én **született Baján dr. BRUSZT Pál** fogorvos. Baján ő volt az első stomatológus szakorvos, 1953-tól kórházi főorvos. Amatőr fotós, a bajai fotóklub alapító tagja. Baja díszpolgára (1976). († 1979. november 21., Baja)

100 éve, 1921-ben

november 28-án **született Baján B. MIKLI Ferenc** festőművész. Baja díszpolgára (1996) († 2013. augusztus 1., Baja)

110 éve, 1911-ben

június 25-én **született Sükösdön BÁRDOS Ferenc** könyvtáros, helytörténész, a bajai múzeum és a városi könyvtár alapító tagja. († 2000. január 17., Baja)

95 éve, 1926-ban

január 30-án **született Baján LUKIN László** zenepedagógus, karmester, egyházzeneész. Baja díszpolgára (1989). († 2004. augusztus 18., Budapest)

január 30-án **született Kalocsán dr. SOLYMOS Ede** néprajzkutató, muzeológus, kandidátus, a bajai Türr I. Múzeum igazgatója (1950-1986), Baja díszpolgára (2002). († 2008. május 27., Baja)

85 éve, 1936-ban

augusztus 29-én **született Baján SZÉCHENYI Lenke** kárpitművész. Munkácsy-díjas (1986). († 1993. december 23., [Budapest])

október 18-án **felavatták a Jelky András-szobrot**. Medgyessy Ferenc és Miskolczy Ferenc (földgömb talapzat) közös alkotását. (Jelky András tér).

55 éve, 1966-ban

december 16-án **testvérvárosi szerződést kötött Baja és Zombor**.

35 éve, 1986-ban

augusztus 18-án **felavatták a III. Béla**

király szobrot a III. Béla Gimnázium előtt, Kő Pál szobrászművész alkotását.

30 éve, 1991-ben

március 15-én **felavatták Mészáros Lázár síremlékét** a Rókus kápolna falán. Kő Pál szobrászművész alkotása.

március 15-én **elhelyezték Mészáros Lázár hamvait** a Rókus kápolna kriptájában.

25 éve, 1996-ban

április 18-án **leleplezték a Déri Miksa emléktáblát** az áramszolgáltató vállalat falán (Déri Miksa-köz). Készítette Török János szobrászművész.

június 16-án **felavatták Atanackovicz Bogoboj mellszobrát** a szerb Szent Miklós görögkeleti plébániatemplom előtt. Alekszandar Zarin szobrászművész alkotása.

augusztus 20-án **átadták az Árpád díszkutat** az Árpád téren, Veres Gábor és Veres Éva szobrászművész házaspár alkotását.

20 éve, 2001-ben

május 19-én **elké-**

szült a Napóra mozaik. Kántor József képzőművész dunai és sugovici kavicsokból készült alkotása az Árpád téri irodaház déli falán látható (volt József A. Művelődési Központ).

július 13-án **elhelyezték Türr István mellszobrának másolatát** a Deák Ferenc zsilipnél. Az eredeti szobor, Csíkszentmihályi Róbert szobrászművész alkotása Rómában áll.

július 13-án **megnyitották a zsilip múzeumot** a Deák Ferenc zsilipnél.

10 éve, 2011-ben

május 7-én **megnyitotta kapuit a Bácskai Kultúrpalota**. ■

Kitüntetések a közelmúltból

Az aktuális járványhelyzet miatt a hagyományostól eltérő módon döntöttek a 2020. évi városi kitüntetésekről, amelyeket ezúttal nem az ünnepi képviselő-testületi ülésen, hanem szűkebb körben adták át 2020. december 19-én a bajai városháza dísztermében. A díjakat Nyirati Klára polgármestertől, valamint Hajdú Miklós, dr. Sörös Gergely és Széll Péter alpolgármesterektől vehették át.

2020. év díjazottjai a következő személyiségek voltak: **KOVÁCS JÓZSEF** és **TAX IMRE** Baja Város Díszpolgára címet kapott (mindkettő posztumusz); **BÉRES BÉLA** Baja Városért, **DR. HORVÁTH LÁSZLÓ** Baja Város Községátalátért, **MAKKAI GÉZÁNÉ** Baja Város Kultúrájáért, **DR. SZIEGL ZSUZSANNA** Baja Város Egészségügyéért, **DR. SZILÁRD ILLÉS** Baja Város Sportjáért, **VALKAI EDIT** Baja Város Szociális Feladatai Ellátásáért, **FERENCZI JÓZSEF** Baja Város Közbiztonságáért, a **BUNJEVAČKA „ZLATNA GRANA” KULTURÁLIS EGYESÜLET** Baja Város Nemzetiségeiért, **SZELE LAJOS** Az 1956-os Forradalom Emlékdíja, **BÁTORI MAGDOLNA** Baja Város Polgármestere Kitüntetési Díja, **DR. BÍRÓ TIBOR** Baja Város Közneveléséért és Felsőoktatásáért kitüntetésben részesült.

A Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Szövetsége (MAFOSZ) idén a **Bajai Duna Fotóklub Egyesületet** választotta meg az Az Év Alkotócsoporthjának, Az Év Fotográfusa díjat az egyesület tagja, **BOLVÁRI CSILLA** kapta meg (ugyanabban a versengésben **HOROSNYI SÁNDOR** 2. díjat kapott). Az egyesület tagja, **LIGETI LÁSZLÓ** életműve elismeréseként megkapta a MAFOSZ platinadiplomáját, és elnyerte a nemzetközi fotós szervezet (FIAP) ezüstdiplomáját is.

KOVÁCS ANTAL, Csátalja polgármestere még szeptemberben megkapta a megyei közgyűléstől Az Év Polgármestere Bács-Kiskun Megyében címet, majd október végén Áder János köztársasági elnök Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetését adományozott neki.

Már januárban kapta meg a Magyar Kórusok, Zenekarok és Népzenei Együttesek Szövetsége (KÓTA) szakmai díját karnagy kategóriában **PETHŐNÉ KÖVÁRI ANDREA** kórusvezető, a Bajai III. Béla Gimnázium nyugalmazott énektanára.

Minden díjazottnak sok szeretettel gratulálunk!

A Bajai Honpolgár szerkesztősége és a Bajai Honpolgár Alapítvány kuratóriuma

Születésnap visszatekintés az „áhitott orvosi élet kijózanító világára”

Dr. Kakuszi Istvánnal fél évszázad orvoslásról, a sport és a hit erejéről

■ *Energiáját és életvidámságát látva szinte hihetetlen, de igaz: a közelmúltban ünnepelte 75. születésnapját DR. KAKUSZI ISTVÁN, a bajai Szent Rókus kórház sebész főorvosa. A kiváló szakember lassan fél évszázada dolgozik orvosként az egészségügyben, és bár nem városunk szülötte, az itt eltöltött évtizedek alatt igazi bajaivá vált. Azt talán kevesebben tudják róla, hogy aktív medikusként is rendszeresen indult nemzetközi sportversenyeken is, nem is eredménytelenül. A kerek születésnap ürügyén pályája számos tapasztalatáról, nehézségeiről is őszintén mesélt nekünk.*

Mayer János

■- Akkori lakhelyünkön, Kaposváron érettségiztem, majd 1971-ben végeztem a Pécsi Orvostudományi Egyetemen. (Mielőtt az egyetemre kerültem volna, egy évet műtősegédként dolgoztam.) Gimnazista koromban spontán módon kezdtem érdeklődni a természet rendje, a természet törvényei, az élettani folyamatok iránt, és igazából ez az érdeklődés terelt a pálya felé, gyógyítani szerettem volna. Komoly családi előzményről nem beszélhetek, egy nagynéném volt szülésznő Budapesten, de orvos őseim nem voltak. Medikusi pályámat ötven éve kezdtem meg a Zala Megyei Kórház sebészeti osztályán, Zalaegerszegen, két évvel később kerültem Bajára. Ekkor léptem be az annyira áhitott orvosi élet kijózanító világába: sok stressz, kevés szabadidő, rengeteg túlóra, megterhelő adminisztráció, az összességében éveket kitevő ügyeletek, a családi élet háttérbe szorulása, megalázó kereset. (Az első fizetésem 1900 forint volt.) Ez valóban kijózanító volt, de a munkahely lehetőségei is meghatározók. Ezeket a gyógyítás sikerélményei ellensúlyozták. Sebészként az évek alatt számtalan fajta beavatkozást végeztem, szinte „tetőtől talpig”: struma műtét, emlődaganat eltávolítása, gyomor- és epe-műtétek, vastag- és végbéldaganat műtete, visszérműtét, a sürgős műtétek közül gyomorvérzés, -fekély, hasi sérülések kezelése, máj, lép- és bélsérülések, akut érelzáródások, bélelzáródás kezelése mind volt a „reper-toáromban”. A sebészet nehéz, küzdelmes, de élményekkel teli szakterület az orvostudománynak; váratlan fordulatokban gazdag, izgalmas szakma. Engem valószínűleg ez inspirált elsősorban; már az egyetem alatt, a szigorló évben eldöntöttem, hogy ezzel akarok foglalkozni.

- *Orvostanhallgatóként nem voltak nehézségeid az akklimatizációval, a diákokra nehezülő terhekké?*

- Nem éreztem így. A szak- és gyakorlati ismeretek megszerzéséhez elsősorban szorgalom, és nem zsenialitás kellett, ami bennem mindig megvolt. Talán ez kellett ahhoz is,

hogy a munkám megbecsüléseként később Bács-Kiskun Megye Egészségügyéért díjjal jutalmaztak, a bajai kórháztól pedig megkaptam az egyik legnagyobb belső elismerést jelentő *Róna Dezső-díjat*. Egyébként az egyetemi időkből sok baráti-szakmai kapcsolatom a mai napig megmaradt, jó barátom például a szülész-nőgyógyász *Páter Gyuri*, aki egy időben Baján is dolgozott, aztán Németországba került, mostanában pedig hazatért. Voltak zseniális professzoraink, akikre felnéztünk, de a szakmai példaképeimet inkább már gyakorló orvosként találtam meg. Az egyik ilyen *Littmann Imre* sebészprofesszor volt, aki a szakmában és emberségben is óriás a szememben. De említhetném *Papp Lajos* szívsebész professzort is, aki a magyarság ragyogó csillaga. Őt az egyetemen ismertem meg, jó barátom is lett, sokszor találkoztunk. És bár nem a szakmához kapcsolódik, de példaképem az *Omega* együttes is, mégpedig azért, mert 50 év után is képesek voltak új, változatos zenét produkálni.

- *Hogyan kerültél Bajára?*

- Zalaegerszeggel az volt a baj, hogy ott az eleve nagyon alacsony fizetésemből albérleret is kellett fizetnem, ráadásul abban az időben a feleségem még Pécssett járt jogi egyetemre, és közben megszületett a nagyobbik lányom – ők pedig Pécssett laktak. Időnként ők jöttek hozzám, máskor én mentem hozzájuk, de sehogysem volt ez jó, és persze költséges is. A feleségemnek voltak itt rokonai. Ebben az időben ígérte azt *dr. Kincses Ferenc* bajai tanácselnök, hogy ha Bajára jövünk, akkor lakást tud adni. Közben *Páter Gyuri* barátom is már a városban dolgozott, és amikor eljöttem meglátogatni, a Sugó-part és Baja általában lenyűgözött. Szerencsére akkor volt is a kórházban üres sebészi állás, ennek révén kerültünk Bajára, és azóta itt „rekedtem”. Akkoriban öten dolgoztunk a sebészetben orvosként. Nyugodtan mondhatom, hogy szinte minden megváltozott azóta: az infrastruktúra, a technikai újítások, de a szakmai ismeretek is. Egy ma bekerülő betegnek sokkal jobb az esélyei, mint annak

Dr. Kakuszi István

idején voltak: ma van műtőblokk, intenzív osztály, de az egyes osztályok fejlettsége is sokat javult. Egy kisvárosi ellátáshoz itt ma lényegében minden adva van.

- *Hogyan oszlottak meg a feladatok a kollégák között, milyen volt a viszonyod főnökeiddel, kollégákkal?*

- Hát, nekem volt néhány főnököm, talán hat is. (Mindegyiküket túléltem.) Ezek között volt despota, volt elvű és „vazallus főnök” (mármint a felsőbb vezetések, pártbizottság irányában) is. Egyszer egyikük nekem is felvetette, hogy részt kellene vennem bizonyos szemináriumokon, hogy „ideológiailag képzetebb” legyek. Az elvártól eltérő irányultságom a despota főnöknek nem tetszett, de az állampártba nem kellett belépnem. Apró dolgokban ez a szakmai munkára is rányomta a bélyegét. Amikor először kezdtek Magyarországon (Pécssett) laparoszkópos műtéteket végezni, én felhívtam egy barátomat azzal, hogy meg lehet-e illet nézni. Kiderült, hogy egy kurzuson ezt oktatják is, én pedig erre főnöki támogatás nélkül is mindenképpen el akartam menni, ami végül sikerült is. (*Laparoszkópia: üreges belső szervek, testüregek kis behatolásán vagy testnyíláson át, optikai eszköz, endoszkóp segítségével kivitelezett vizsgálata, műtéti kezelése, melynek során az optikai eszközön át érkező kép monitorra kivetítve követhető* – M. J.) De általában el lehet mondani, hogy az új módszerek meghonosítását meg lehetett oldani.

- *Van-e „kedvenc” beavatkozásod, illetve olyan, amit nem szívesen végzel?*

- Utóbbi így nem jellemző. Voltak persze nehézségek olykor, de korrekt tanulmányozás, utánanézés után ezeket is meg lehet oldani. Persze mindig fel kell mérni a lehetőségeket,

hogy hol a határ. Már a kivizsgálás során meg tudom állapítani, hogy a feladat nem lépi-e túl a lehetőségeimet, a fennálló körülmények között el tudjuk-e végezni a beavatkozást. Ha azt látom, hogy nem, akkor nagy intézetbe, centrumokba küldöm a beteget, mert azt egyáltalán nem gondolom, hogy én mindent „két féltéglával” meg tudok oldani. Viszont szívesen végeztem a laparaszkopos epe- és vakbélműtéteket (kezdetben ezeket végeztem csak a módszerrel, később már más hasüregi beavatkozások is így történtek). Egy-egy komolyabb sebészeti beavatkozás óráig is eltarthat, és komoly szellemi és fizikai erőfeszítést igényel. Ilyenkor persze az ember annyira koncentrálna a saját feladatára, hogy közben észre sem veszi, mennyi idő telik el – és persze sürgős beavatkozások akár hajnalban is szükségessé válhatnak. Ehhez erőnlét is kell, szerencsére nekem a sportolás sokáig jó alapot nyújtott ehhez.

- Az orvosi pályának ez is olyan területe, ahol gyakran kell szembesülni a páciens halálával. Hogyan lehet ezt megszokni, illetve önmagadban kezelni?

- Szerencsére ma már nem nagyon fordul elő, hogy betegek a műtőasztalon haljanak meg. Régebben megtörténhetett, főleg a nem eléggé korszerű narkózis miatt. Ma ez csak eleve nagyon rossz állapotú betegnél vagy nagyon sürgős műtétnél képzelhető el, de nagyon ritkán; választott műtétnél ilyen nem létezik. Persze az osztályon kezelt betegek meghalhatnak, mert annyi kísérőbetegségük van, hogy az orvos egyszerűen nem elég hozzá, hogy megmentse. Ezt nem lehet megszokni, mert minden ilyen eset megrendíti az embert, bármilyen sok halállal találkoztam is már a pályám során. Nem lehet ezt rutinnak tekinteni, de ugyanakkor tudomásul kell venni, hogy ez természetes folyamat, és ha az ember úgy érzi, hogy mindent megtett, az valamelyest kompenzálja a rossz érzést.

- Fiatal kollégák is dolgoznak melletted. Mit tudsz nekik leginkább átadni: tudást, szemléletet vagy technikát?

- Most is vannak rezidens kollégáim, szettek velük dolgozni. Nagyon sokat készenlétezek, jó látni, hogy a fiatalok vagányak, képzik magukat, és van egy talaj, amelyet táplálni tudok. Azt hiszem, tudást, korábbi tapasztalatot és szemléletet is átadhatok nekik, de ők ezt igénylik is. És látom bennük azt az elhivatottságot, szeretetet, hozzáállást, ami bennem is mindig megvolt. (Persze nem mindegyik ilyen.) Ez azért is fontos, mert ma az orvosi pályának más a presztíze a fiatalok között, és úgy érzem, mintha az egyetemeken is kevesebbet kapnának, mint mi annak idején. (Az okát nem tudom.)

A sebész munka közben évekkel ezelőtt

- Mennyire tartod fontosnak az önképzést, illetve a szakmai továbbképzéseket?

- Nagyon fontos dolog. Az itteni körülmények között tudományos munkára nemigen volt lehetőség, de én eleve másfelé is orientálódtam. Ugyanakkor rendszeresen részt kell vennünk továbbképzéseken, kongresszusokon, és az új ismereteket, technikai lehetőségeket csak ott lehet megtanulni – ezt viszont folyamatosan. Annyira gyorsan változnak a technikák, hogy másképp nem is tudnám követni. Arra is büszke vagyok, hogy évekkel ezelőtt egy németországi pályázaton 20 millió forint értékben nyertünk orvostechikai eszközöket a kórháznak, a műtő részére. (Ebben akkori feleségem, dr. Knáb Erzsébet is segített.) Ennek előzményeként a gyártó küldött hozzánk egy ügynököt, aki meglátva az eszközparkunkat azt mondta, hogy a többség már múzeumba való... Jó, hogy ezen valamelyest javítani tudtunk.

- Gondolom, jártál külföldi, nyugat-európai kórházakban is. Milyen különbségeket vettél észre?

- Jelentős szakmai különbségeket nem észleltem. Viszont minden adva volt, amire szükségük lehetett, s nem kellett könyörögni egy-egy kesztyűért vagy épp a megfelelő minőségű varrófonalért. Így könnyebb dolgozni. Egyszer nekem is megfordult a fejemben, hogy hosszabb időre kipróbáljam magam külföldön is, egy kisebb magánklinikán dolgozhattam volna. De a vezetője elmondta, hogy öt éve nem volt szabadságon, mert nem tudta kire bízni a munkát. Én elmondtam, hogy mit tudnék vállalni. Erre viszont egy olyan összeget ajánlott, ami töredéke volt az ottani orvosok béérének, és ebbe így nem mentem bele. Másrészt ebben az időben édesanyám is nagyon beteg volt, és nem is akartam hosszabb időre egyedül hagyni. Jó lenne azt hinni,

hogy a külföldön szerencsét próbáló orvosok egy része még visszatér Magyarországra, bár épp a családi példából is látom, hogy ez sem egyszerű. A nagyobbik lányom férje például egy egyéves pályázati lehetőség után kapott Angliából egy olyan ajánlatot, amely után véglegesítették; számukra már nincs visszaút. A visszatérés nem kizárólag pénzkérdés egyébként.

- Mennyire látod esélyét, hogy az utóbbi időben meghirdetett reformok (pl. hálapénz eltörlése) ügyében eredmények szülessenek?

- A hálapénz kérdése engem sosem érintett, így ez számomra semmi változást nem hoz. Nagyon fontos a fizetések rendezése, más kérdés, hogy negyven év elmaradását kellene pótolni, amikor ez sokáig senkit sem érdekelt. Az egészségügy egyik legnagyobb problémájának ma a kórházak finanszírozását látom. Az egy-egy beavatkozásra meghatározott összeg gyakran nem fedezi annak valódi költségeit, én először ezen változtatnék. Persze alighanem a rendszer egészét másképp kellene működtetni, és a háziiorvosi rendszerrel is sok baj van. A háziiorvosok egy része szerintem nem képi magát eléggé, megelégszik az alapellátással. Ezt abból érzem, hogy olyan problémákkal is utalnak hozzánk betegeket, amelyeket a háziiorvosoknak is meg kellene tudni oldaniuk. (Persze vannak nagyon jó háziiorvosok is.)

- Voltak-e a pályádnak emlékezetes, sikerként vagy kudarcként megélt esetei?

- Amikor egy fél évet a kecskeméti Honvédkórházban el kellett töltenem a katonaidő helyett, nagyon éreztem a bizalmat a kollégák részéről, tisztelték is a munkámat. Emiatt ott sok olyan, szakmai szempontból izgalmas esetet is rám bízta, amilyenekkel addig nem találkoztam: láttam harckocsi által összenyomott katonát, magát géppisztollyal

megsorozó szovjet katonát – utóbbi ráadásul meg is gyógyult. Ott láttam először igazán komoly mellkasi sérüléseket, szétroncsolt tüdőt, számos hasi sérülést – ezek szép feladatok voltak. Kudarcot olyankor élek meg, amikor pl. operálhatatlan daganatokkal (pl. vastagbél) találkozom. Ilyenkor a felnyitás után kiderül, hogy már semmit sem tudunk tenni. Ezt nem jó megélni, főleg amikor ezt akár személyes ismerősök esetében kell megtapasztalni. Ezt ráadásul a betegnek ma már meg kell mondani, régebben sok mellébeszélés volt ezen a téren. A szintjének megfelelően kulturáltan mindenkinek el kell mondani, mire számíthat. De ez nincs másképp egy tervezett műtét esetében sem: fel kell világosítanunk a beteget, hogy a beavatkozás mivel jár; mi lehet a következménye annak, ha nem végezzük el, milyen szövődmények léphetnek fel. Lebeszélni sosem szoktam senkit, de az fontos, hogy a beteg maga tudjon dönten. Ezt persze nemcsak az általam közölt információk alapján tesszik meg; van, aki a kórházban nem bíz, van, aki máshol vár megerősítést, néha a félelem is szerepet játszik. Persze azt is elmondjuk egy-egy esetben: máshol sem történik több – de lehet, hogy többé kerül... (nevet) Régen a szakmai etika nem nagyon volt szabályozva, és sok kritika is jogos lehetett. Jó, hogy ezen a téren mostanában történik valami.

- *Személyes ismerősök, rokonok kezelése egyébként nem okoz problémát?*

- Általában nem, bár okozott már nehéz helyzetet. Itt volt például az Amerikában élő kisebbik lányom esete, akit ott epekövel és petefészekciszttával diagnosztizáltak. (Ott azonban a két probléma együttes kezelését nem akarták vállalni, és tovább irányították volna egy New York-i specialistához.) Ő Magyarországon szerette volna operáltatni magát, amire én Pécsre javasoltam (az édesanyja ott él), de ő hallani sem akart a klinikáról, s hozzám ragaszkodott. Először azt mondtam, hogy ezt felejtse el, ugyanakkor azt

Kakuszi István feleségével, Dr. Bertics Adrienne-nel

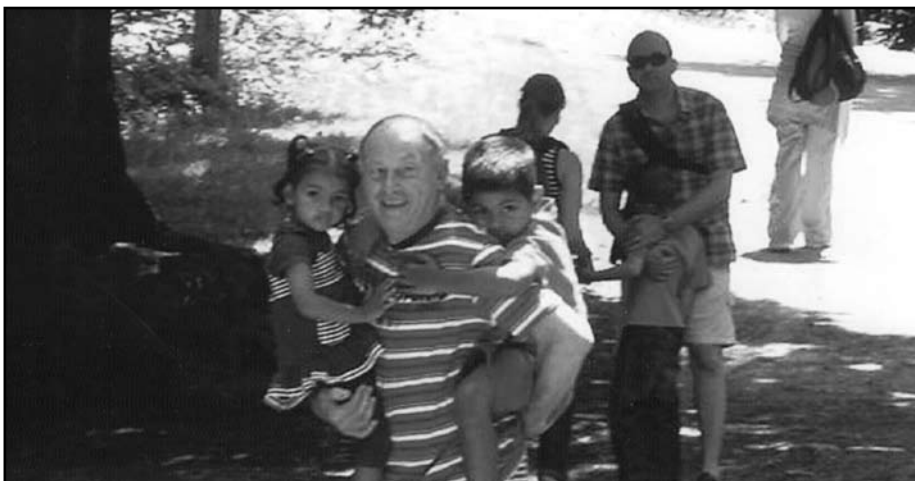
sem engedhettem, hogy a Kaliforniaig tartó 12 órás visszautat megtegye, hiszen bármilyen történhetett volna. Két napig nem sokat aludtam, aztán elvállaltam, és *Mátrai Tibor* nőgyógyász kollégámmal együtt laparoszkóppal megműtöttük. A lányom szerencsésen meggyógyult, és amikor már Amerikában elment a házi orvosához, az hitetlenkedve fogadta, hogy a problémákat egyetlen műtéttel kezelték, ráadásul azt a saját apja végezte el... Utána persze hatalmas megkönnyebbülést éreztem.

- *A mostani koronavírus-helyzet mennyiben befolyásolja a munkádat?*

- Ilyenkor azért némileg érzem az idő múlását... És nem csak abban, hogy különböző sérülések miatt a sportot abba kellett hagynom, hogy egy-egy hosszabb műtét után bizony pihentetnem kell a lábaimat, hanem abban is, hogy ez a fránya vírus is könnyebben megtalálta. És persze a kórház munkáját is jelentősen befolyásolja. Egyrészt az osztályunkat két emelettel feljebb költöztették, és a baleseti sebészettel egy szintre kerültünk, az egykori krónikusbeteg-osztály régi helyére, és a heti műtétek számát erősen korlátozták: csak

daganatos betegeket és sürgős műtéteket igénylő betegeket lehet felvenni. Ez nyilván a kórház számára is komoly bevételkiesést jelent. Ugyanakkor – amennyiben a házi orvosi ellátás rendesen működik – annak nem szabad előfordulnia, hogy a covid miatt egy mindegyik szükséges beavatkozás elmaradjon. Ha a házi orvos sürgős ellátást igénylő betegséget tapasztal, küldje azonnal a kórházba a páciens, aki a szükséges ellátást meg fogja kapni. Minden rémhírrrel ellentétben az nem fordulhat elő, hogy hazaküldünk valakit, akinek ebből kára adódna.

Én magam a kórházban kaptam el a fertőzést, amikor egy szociális otthonból érkezett, amputált lábú beteget műtöttünk, akit a vérző seb miatt állandóan kötözni is kellett. Amikor később belázasodott, kiderült, hogy covidos. Ezután persze mi is kértük a szűrést, amely megmutatta, hogy pozitív lettem, és karanténba kerültem. Aztán a tünetek is megérkeztek: először csak végtelen kimerültséget éreztem (még a garázsajtót sem volt erőm becsukni), két napig 12 órát bambán nyomtam az ágyat, szinte mozdulni sem tudtam. Ijesztő volt. Egy napig hidegrázás, láz is volt. Pár nap múlva kegyetlen, száraz köhögés kínozta éjszaka is. Erre a szakember szerint a szokásos köptetők nem sokat használnak, így a vitaminok mellett végül eukaliptuszos-mentolos cukor szopogatásával próbáltam enyhíteni a tüneteket, és ezt követően legalább tudtam egy órát aludni. A köhögésem néha olyan folytonos volt, hogy fontolgattam azt is, hogy oxigénmaszkot is használnom kell. Végül kb. egy hét alatt ment át rajtam a betegség, de még örülhetek, hiszen hallottam, hogy másoknál ez sokkal tovább is elhúzódhatott. Segítség és kontroll alatt voltam, feleségem, *dr. Bertics Adrienne* sokat segített. Én ugyan most még fél évig nem kaphatom meg, de az embereknek orvosként mindegyik ajánlom a

A büszke nagypapa unokákkal

védőoltás beadatását, főleg azért is, mert ha esetleg lehet is mellékhatásuk, az eltörpül a vírus által okozott bajokhoz képest. A többféle, forgalomban lévő vakcina közül én – elméletben – a kínait tartom a legjobbnak, mert az legyengített vírust tartalmaz. Persze, hogy végül melyik válik be a legjobban, azt még nem tudjuk, ahogy azt sem, hogy meddig tart az így megszerzett immunitás.

- *Mi az orvosi filozófiád, miért jó (sebész) orvosnak lenni?*

- Fiatal korban a döntésben szerepet játszott, hogy láttam, a sebészetben konkrét beavatkozások történnek. Jó érzés volt átélni, hogy egy problémát meg tudunk oldani. Azt elismerem, hogy a belgyógyászat nehezebb szakma a miénknél, ott sok dologra kell figyelni. Persze nekünk is az ember egészét, egészségét kell figyelembe vennünk, nemcsak lokális dolgokat. Engem vonzott a technika, ehhez ügyesnek éreztem magamat. Egy mai fiatal orvostanhallgatót mégsem feltétlenül terelnék a sebészet irányába, mert az a sok nehézség a pályán ma is éppúgy megvan, és ennek vállalása egész embert kíván. Vannak fizikálisan kevésbé megterhelő szakmák. Persze szerencsére ma is vannak itt körülöttem fiatal orvosok, akik sebészek akarnak lenni, és lesznek is. Hogy kiből lehet igazán jó sebész, azt én abból látom, hogy az illető már kezdőként sem differenciál: nem viszolyg az elhanyagolt, rossz állapotú betegetől sem, hanem rajtuk is igyekszik a legjobb tudása szerint segíteni. Ez persze az emberi kvalitásairól is sokat elárul. És nagyon fontos még a gyors döntés képessége is, amire mindig szükség van. Ez – az állandó új helyzetekkel együtt – valamelyest megóvja

az embert a kiegészítől is. Én úgy döntöttem, hogy az arany diploma megszerzéséig mindenképpen dolgozni szeretnék. Ez idén ősszel várható. Úgy érzem, hogy hivatásom/küldetésem (hogy másokon segísek) kitöltötte az életemet, s jó tudni, hogy ezért sok tiszteletet, szeretetet kaptam a kollégáimtól. Viszont épp ezért nem is áhítoztam soha közéleti, politikai szerepvállalásra sem.

- *Akik ismernek, tudják rólad azt is, hogy hívő ember vagy.*

- A megbízatásomat a hitem segítségével tudtam véghez vinni. Egy teológusprofesszor barátom, *Marjovszky Tibor* segített abban, hogy megerősítse a keresztény hitemet. Úgy érzem, hogy keresni kell Jézust, aki a békeséget, a szeretetet és megújulást jelentette a világnak. Igaz, én már gyerekkoromban is jártam hittanra – bár akkoriban nem nézték jó szemmel -, de ez a későbbi megerősítés is nagyon fontos volt a pályámon. Hogy ki lesz jó orvos, abban szerintem a szakmai alázat mellett a korrekt emberség és az etikus magatartás, mások tisztelete és megbecsülése is nagyon fontos. A nehéz helyzeteken a szorgalom mellett mindenképp a hitem segítette, másrészt a sport adott olyan erőt, amellyel át lehetett lendülni a holtponthoz. (72 éves koromig rendszeresen sportoltam, heti kétszer futballoztam.)

- *A sportban az amatőr testgyakorlásról mit tudsz mutatni.*

- Igen, több alkalommal is részt vettem az orvosi világtételeken, amelyekre 23 országból érkeztek sportoló orvosok. A legjobb eredményem az volt, amikor 400 méteres síkfutásban a saját életkori kategóriámban ezüst- és bronzérmeket szereztem. Magyarországon sokáig nem is tudtunk erről a rendezvényről, amelyet eredetileg egy francia arisztokrata hölgy alapított meg, mi a zombori kollégáktól hallottunk róla először. *Péter Árpád* doktorral (a közelmúltban elhunyt felsőszentiváni háziorvos lapunk rendszeres szerzője is volt – M. J.) szerveztük meg az első magyar részvételt, amelynek költségeiből akkor kedvezményt is kaptunk. Indult ott egy magyar orvos-futballválogatott, valamint atléták is. Én előtte is rendszeresen futottam, amiben edzői segítséget is kaptam, így aztán 400-on és 1500-on neveztem be a versenybe. Azt nem mondhatom, hogy kimondottan atléta alkatom lenne, de gyorsnak számítottam. A fociban is első-sorban ezt tudtam kamatoztatni. Ezeket a játékokat rendszerint júniusban rendezték, a szabadságom

egy részét évekig erre áldoztam. Ilyenkor nagyjából egy hetet tartózkodtunk a rendező országban, ahol kirándulásokat is tettünk.

- *Amikor nem az orvoslással foglalkozol, mivel töltöd az idődet?*

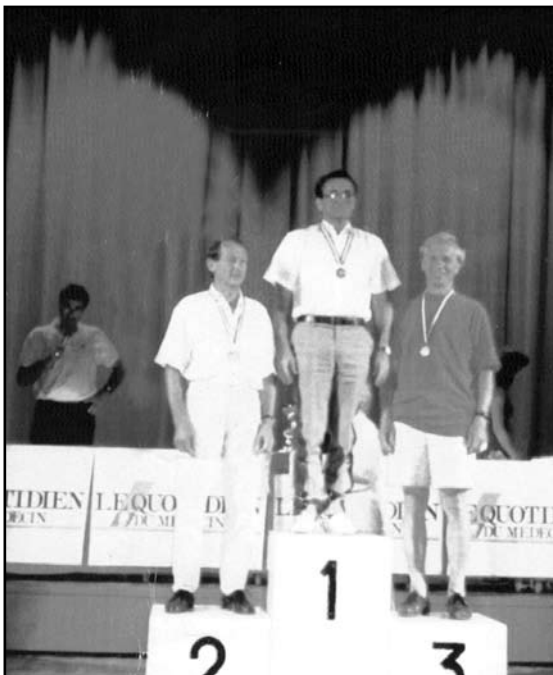
- Régebben a sport volt a mindennem, ebből mára a rendszeres séta, otthoni torna maradt. Most a betegségem alatt annyit olvastam, amennyit máskor egy év alatt sem. Elővettem néhány régi klasszikust (*Erasmust, Maupassant-t, Dürrenmattot*) vagy épp *Salvador Dalí* életrajzát, és némelyikre rá is csodálkoztam, milyen zseniális. A mai szerzőket kevésbé ismerem. A barátaim között egyáltalán nem csak orvosok vannak; pl. Nemesnádudvaron van egy társaság, amellyel nagyon jól érzem magam, ha meghívják. A bajai Rotary Club is gyakran meghív kirándulásokra, saját rendezvényekre, az nagyon kellemes társaság. És máig nagy szenvedélyem az Omega, amelyet régóta, de főleg az 1970-es évektől szerettem meg, ma viszont a legújabb, *Testamentum* c. album a kedvencem tőlük. Több koncertjükön is voltam, különleges élményt nyújtottak a templomokban, szimfonikus zenekar kíséretében adott oratórium-hangversenyek.

- *Magánéleteredről mennyit szabad elárulni az olvasóknak?*

- Két házasságból három gyermekem, két lányom és egy fiam van. Az egyik lányom Angliában, a másik Kaliforniában, a fiam pedig Győrben él. A két lány egyaránt általános iskolában tanít, a fiam egészségügyi menedzserként és gyógytornászként végzett, ma az AUDI-nál van állása, a doktori munkáján dolgozik. A kötöttségeket gyan máig nehezen viseli, de nagyon szereti a munkáját, és őt is megbecsülik. A fiam még nem nősült meg, a lányok révén viszont van két-két, egyaránt tizenéves unokám. A kisebbik lányom fia futballistaként Amerikában korosztályos válogatott, aki a focilabdával egészen különleges dolgokra képes. A mostani időkben a kapcsolattartásunk nem könnyű, tavaly jobbára telefonra korlátozódott, remélhetőleg idén már személyesen is találkozhatom velük. Nem mindegyikük tud jól magyarul; a nagyobbik lányom gyerekei még jobban (ők éltek is még valamennyit Magyarországon), a másik két unoka egyelőre kevésbé. (Nekik az édesapjuk nem magyar.) Velük afféle keveréknyelven társalgunk.

- *Hogyan foglalmaznád meg az elmúlt 75 évéd tanulságait?*

- Az Omega egyik dalszövegében (*Egy új nap a teremtésben*), azt hiszem, helyettem is megfogalmazta: „...Mert attól még, hogy holnap meg kell halnunk/ Ma ajándék/ A föld és ég...” ■

Az Orvosi Világtételek dobogóján

Felkészülés a himlő ellen

Sarlós István

■ A történelem egyik legfélelmetesebb járványos betegsége a fekete himlő, vagy egyszerűen csak himlő volt. Már az írott történelem kezdetétől maradtak fenn feljegyzések a himlőről és a védekezésről (variáció), amelyet már az ókori kínai orvoslásban is gyakoroltak. A himlő a betegek kb. 20%-ánál halálos kimenetelű volt, de Amerika felfedezése után az indián őslakosság körében 40 (egyes területeken 80)% feletti halálozással pusztítottak a járványok. A fekete himlő közeli rokonai, a bárányhimlő és a rózsahimlő gyermekkorunk ismert betegségei, amelyeken szinte mindenki átesett még kiskorában (ma már mindkettő ellen kötelező a védőoltás), és személyes tapasztalata van róluk.

A nagy és pusztító világjárványokat kiváltó fekete himlőt 1980-ra „legyőztük”. A fekete himlőt (*variola vera*) a Poxvirus variolae okozza. A vírust a lehetőségek szerint ma már jól ismerjük, örökítőanyaga nagyon lassan változik, így az ellene való védekezés a mai modern orvostudomány számára viszonylag egyszerű. Az „első” védőoltás 1796. május 14-én történt, amikor Angliában Edward Jenner tehénhimlővel (*variola vaccina*) oltott be egy fiút, aki utána a fekete himlővel szemben is védettséget szerzett. (A tehénhimlő ilyen jellegű hatását már Jenner előtt is ismerték, és néhányan oltottak is vele, mint például az angol Benjamin Jesty vagy a német Peter Plett.) E megfigyelésnek alapján indult meg a fekete himlő elleni védőoltás kidolgozása. A legyengített kórokozót a bőrön keresztül juttatták a szervezetbe, ami enyhe lefolyású himlőszerű betegséget eredményezett, ezalatt a betegek cseppfertőzéssel a gyilkos himlőt is terjeszthették ugyan, de a betegség lefolyása után egész életre védettséget kaptak a fekete himlővel szemben. A mesterségesen termelt legyengített kórokozót tartalmazó oltóanyagot a 18 században védhímlőnyirknek nevezték el.

A dualizmus korában a közegészségügy törvényhatósági felügyelet alatt állt, azaz a vármegyék és a törvényhatósági jogú városok önállóan döntöttek a különböző járványos betegségek elleni küzdelem lépéseiről. Az általánosan elfogadott eljárás szerint a törvényhatósági vezetők konzultáltak a területileg illetékes tisztí főorvossal, akinek a hozzá tartozó településekről pontos kimutatása volt abból a szempontból, hogy az adott évben kiket kellene himlő ellen beoltani. A tényleges oltást is a tisztiorvosok végezték.

A himlő ábrázolása a 19. századból

„24.671/1910
Baja Tvhj. [törvényhatósági joggal] felr. [felruházott] város Nagyságos Polgármesteréhez ajánlati kérvénye

a Dr. Pápay Vilmos féle Védhímlőnyirk Termelő Intézetnek

Budapest, Teréz körút 31. sz. [számú] melyben az ez évben szállított oltóanyag fogamzási eredményéről hivatalos bizonyítvány kiadását és az 1911. évben szükséges hímőnyirk szállításra megbízást kér.

Nagyságos Polgármester Úr!
Nagyságod kitüntető megbízása folytán a város részére szükséges hímőoltóanyagot az ideki oltó évadban is intézetünk szállította; tisztelettel kérjük, hogy köteles évi jelentésünkben való felhasználás végett az általunk szállított oltóanyag minőségéről részünkre – az előző évekhez hasonlóan – egy számszerű adatokkal ellátott hatósági bizonyítványt kiállíttatni kegyeskedjék, mihez a szükséges bélyeget alant mellékeljük.

Egyben azon kérelemmel is járulunk Nagyságod elé, hogy tekintettel eddigi szállításaink kifogástalan voltára a jövő /1911/ évi oltóanyag szükséglet ellátásához is intézetünket méltóztatassék megbízni.

Kérelmünk támogatására tisztelettel utalunk arra, hogy anyagunk teljes fogamzási képességért, a bő adagolásért és pontos szállításért a jövőben is teljes szavatosságot vállalunk, s hogy anyagunk ára, úgy mint eddig, a csomagolás és postabér betudásával adagonként hét /7/ fillér.

Midőn a szállítással való megbízásról végzési értesítést kérünk, maradunk a Nagyságos Polgármester Úrnak szolgálatára készen mély tisztelettel:

Dr. Pápay Vilmos-féle
Védhímlőnyirk-termelő intézet.”

A levél első felében foglalt kérést a bajai tisztiorvosi szolgálat gyorsan teljesítette, dr. Bernhart János tisztiorvos már december 5-én visszaküldte a hivatalos igazolást a városnak az 1910-es oltóanyag hatékonyságáról, egyben javaslatot tett az 1911-es tételek megrendelésére. – A hivatalos igazolásból egy példány készült, amelyet a város azonnal továbbított az intézetnek. – Az 1911-es rendeletről csak minimális információ maradt ránk. Dr. Hegedüs Aladár polgármester utasításáról a postai továbbítást jegyző dokumentum hátuljára készült kéziratos feljegyzés, amelyben kéri az árajánlatban jelzett védhímlőnyirk adagok megrendelését és Bajára szállítását a jelzett 7 fillér/db áron.

A fekete himlő még hosszú évtizedekig az emberi társadalom egyik meghatározó, de visszaszorulóban lévő járványos betegsége maradt. A helyi törvényhatóságokra alapozott védekezés ebben az esetben nem jelentett átfogó megoldást. Globálisan 1967-ben indult meg az az oltási program, amelynek végeredményeként 1980-ra leszámolt az orvostudomány a fekete himlővel, azóta már nem is oltanak ellene. A Földet ezután hímőmentesnek nyilvánították, de a kórokozókat több laboratóriumban – háborús célokkal – eltárolták, és a genetikai kódja is ismert, azaz a vírus mesterségesen bármikor előállítható; további veszélyt jelenthet a konzerválódott holttestekben – például a sarkvidéki jégben eltemetett halottakban – még ma is életképes hímővírus, amelyek idővel akár újabb veszélyt jelenthetnek az emberiségre. ■

A víztükör

Péter Tünde

■ Idén úgy döntöttem, hogy a sok munka után megérdemelten három napos szabadságot engedek meg magamnak, és Erdélyben célzatosan egy kis falut keresem pihenésem helyszínének. Az interneten találtam meg ezt a kis falut, amelyet Csíkszentkirálynak hívnak. A lényeg az volt, hogy csendes legyen, és dübörgő, megfáradt elmém megpihenhessen.

Szállásomra érve kicsomagoltam, és mivel nem akartam az időmet pazarolni, máris felkerekedtem felfedezőutamra. Ahogy a kis faluból kiértem, észrevettem a közelben lévő hatalmas erdőt, mögötte pedig a méltóságteljes hegyvonulatokat. Arra vettem az irányt, hiszen épp erre volt szükségem. Ahogy sétáltam a fenyvesben, hallgatva az erdő hangjait, próbáltam kiüríteni a gondolataimat, de nem ment. Még mindig csak a munkára és a jövőbeni teendőimre gondoltam. – *Nem jól van ez így* – gondoltam magamban. – *Nem ezért jöttél ide!*

Amíg harcoltam a saját elmémrel, egy

patakhoz értem. Ahogy a beszűrődő nap fénye tükröződött rajta, földöntúli látványt nyújtott! A víz tiszta volt, olyan tiszta, amit manapság ritkán látni! A kis kavicsok és kövek mintha gyémántok lettek volna, úgy pompáztak a tiszta víz szépségében. Megálltam a patak szélén, és a messzeségbe merengve gondolkodtam el életem céljáról és értelméről, miközben a víztükörben tükröződő arcomat néztem. Feltettem képmásomnak a kérdést: – *Mondd, te tudod a választ?* – de a képmásom némán nézett vissza rám könnycseppel az arcán. Észre sem vettem igazából, vagy csak elsiklottam felette, hiszen gondolataim újra úgy cikáztak ide-oda, mint egy számítógép memóriája, amikor ide-oda kattintgatunk az egérrel.

Amikor visszaértem szállásomra, akkor fogtam fel, mit is láttam. Vagy esetleg a szemem káprázott? Másnap visszamentem a patakhoz, úgy éreztem, hív, és dolgom van ott, valami nagyon fontos számomra. Megálltam a patak szélén, és már nem a távolba néztem, hanem a tiszta vizet. Újra

megláttam önmagam, de már könnyek nélkül. Mi történhetett? De a képmásom még mindig nem válaszolt. Furcsa érzés járt át. Talán a víztükör azt szeretné, ha mosolyt tükrözhetne vissza? Valószínűleg így van, mert így érzem. Szállásomra érve fél éjjelen át azon gondolkodtam, vajon milyen mosolyt szeretne látni ez a csodás tiszta víztükör.

Reggel az első utamat a patak felé vettem; nem volt sok időm, hiszen délután már utaznom kellett haza. Nem mehetek el innen válasz nélkül! Éppen napkelte volt. Sejtelmesen világított be a fák közé, és a föld feletti pára még misztikusabbá tette a látványt. Megálltam egy pillanatra, és becsuktam a szemem, hogy a felkelő Nap melege és fénye átjárja arcomat és lelkemet. Abban a pillanatban megértet-

tem, mit tegyek, ha odaérek a patakhoz. Amikor odaértem, kerestem egy nagyobb kődarabot, és arra kuporodtam le. Ismét becsuktam a szemem, és az apró, boldog pillanatokra emlékeztem. Azokra, amelyeket sokan mások a hétköznapi pörgésében hozzám hasonlóan elfelejtene. Egy csodás illatra ... egy szívből jövő kacajra... egy szerelmes csókra ... az eső illatára... édesanyám szerető ölelésére... Ekkor kinyitottam a szemem, és megpillantottam magamat a víztükörben. Az arcom mosolygott, és a szemem ragyogott, hiszen újra átéreztem a boldog pillanatokot, amelyeket átéltem életemben. Igen, ezért vagyunk itt a Földön, hogy ezekből a boldog pillanatokból egész és teljes élet legyen. Ezekből merítünk erőt a nehéz napokon, ezek segítenek át a gondjainkon. Már nincsenek bennem kérdések, mert ez a csodaszép patak megmutatta, mit ne felejtsek el soha többé!

„A teljes boldogság csak akkor érhető el, ha megbecsülöd az apró örömeket!” ■

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS

Lapunk továbbra is előfizethető.

Érdeklődni az alábbi telefonszámon lehet: 79/322-600

A Bajai Honpolgár példányonkénti ára:
330 Ft. Előfizetési díjaink a következők:
 Helyben (házhoz szállítva) 4 000 Ft
 Vidékre (postaköltséggel) 7 400 Ft
 Külföldre (postaköltséggel) 14 000 Ft

Fizessen elő, hogy biztosan megkapja!

Bajai Honpolgár Alapítvány

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár,

Munkácsy Mihály utca 9.

CBA Belvárosi ABC,

Eötvös utca 1.

Cserba Optika,

Batthyány Lajos utca 18.

Líra Könyvesbolt,

Déri Frigyes sétány 5.

Tourinform Iroda,

Baja Marketing Kft,

Szentháromság tér 11.

Gazdabolt (Baja, piacssarnok)

Sárosi Loránd grafikája

Baktériumok kimutatása gyors, optikai módszerrel

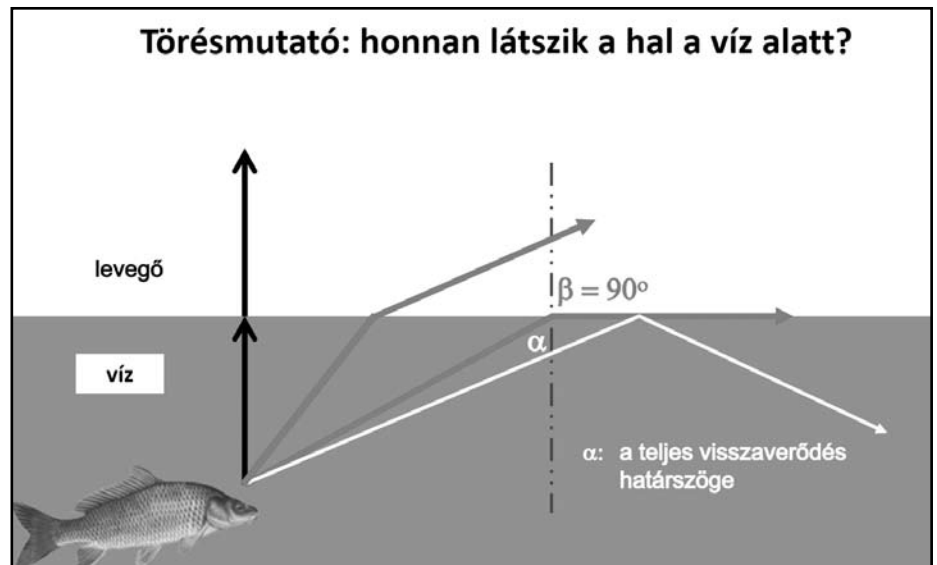
Valkai Sándor

■ Még a legmodernebb és legkiválóbb orvosi ellátást biztosító helyeken is előfordulhat, hogy valakit baktériumok fertőznek meg. Ezek között vannak esetek, amikor a sikeres kezelés és gyógyítás szempontjából alapvető fontosságú, hogy minél hamarabb megtudjuk, mi okozta a fertőzést. A kórokozók kimutatására és azonosítására évtizedek óta léteznek bevált, megbízható és pontos módszerek. Ezek azonban a legtöbbször egy vagy több napot is kitevő vizsgálatot jelentenek, melyeket csak jól felszerelt mikrobiológiai laboratóriumban (költéségesen) lehet elvégezni. Az általunk létrehozott, egyszer használatos, olcsón előállítható optikai eszköz esetében 15-30 perc is elegendő a vizsgálat elvégzéséhez, és csak egy kiolvasóegység kell hozzá. Steril laboratóriumra egyáltalán nincs szükség, ráadásul a kimutatási érzékenysége (pontossága) sem nagyon marad el a korábban említett módszerekre jellemző értékektől. Alapvetően egy integrált optikai interferométerről van szó, mely az antitest-antigén kapcsolódás alapján mutatja ki folyadékmintából a keresett baktériumokat.

Hogy könnyebben érthető legyen eszközünk működése, megemlítek néhány dolgot, melyekkel a kedves olvasó fizikaórán már találkozhatott.

Fontosabb optikai alapok

A fény elektromágneses hullám. Mint általában a hullámokat, főképp a hullámhossz jellemzi (látható fény esetén a színét határozza meg). Másik fontos jellemzőjük a hullámok maximális kitérése

Fénytörés és teljes visszaverődés a víz/levegő határfelületen. A nap felülről világítja meg a halat, melyről minden irányban visszaverődik a fénye. A víznek nagyobb a törésmutatója, mint a felette lévő levegőnek, ezért a halról elég laposan érkező fénysugarak teljes visszaverődést szenvednek (például a sárgával jelölt). Ezek már nem jutnak ki a vízből, ilyen irányból már nem látszik a hal.

(amplitúdója), vagyis a fény erőssége (a hullámhossz) egyébként nem más, mint két ilyen hullámhegy közti távolság. Több hullám esetén beszélünk a fázisról, vagyis annak mértékéről, hogy egy viszonyítási hullámhoz képest az adott hullám mennyivel van lemaradva, vagy mennyivel siet ahhoz képest.

Vélhetőleg az is ismeretes az olvasók előtt, hogy a fénysugárzás úgy keletkezik, hogy először is valamely anyag részecskéi (atomjai, molekulái) magasabb energiájú (gerjesztett) állapotba kerülnek, ami általában egy instabil állapot, ezért ebből előbb-utóbb visszatérnek az alap (nyugal-

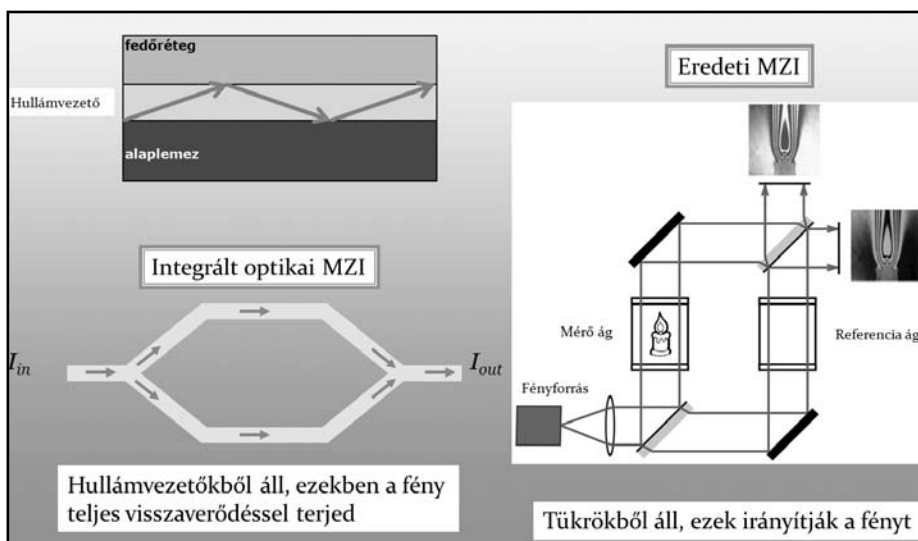
mi) állapotukba. Eközben „visszaadják”, vagyis kisugározzák a gerjesztésükkel felvett energiát, néha látható fény formájában.

A gerjesztés nagyon sokféle lehet, például égés-oxidáció (kémiai reakció) a tábornútben és gyertyalángban, elektromos áram a neoncső és LED esetében, de akár magfúzió is, pl. a csillagok (így a Napunk) belsejében. Ennek megfelelően a kisugárzott fény is többféle lehet. Például a Nap fényében az összes látható hullámhossz előfordul, ezek összessége adja a fehér fényt. Az egyik legkülönlegesebb fényforrás a lézer, mert az ebből érkező fény elég pontosan egyféle hullámhosszú és koherens (egyszerre, vagyis azonos időben és helyen van a hullámok maximuma).

A (nem monokromatikus és nem koherens) napfény és a (monokróm és koherens) lézerefény közötti különbség a hasonló ahhoz, amikor összevetjük a járdán sétáló embereket és a díszszemlén menetelő katonákat. A sétáló emberek nem egyszerre és (eltérő láb hosszuknak megfelelően) eltérő hosszúságú léptekkel haladnak, míg a menetelő katonák (elegendően sok gyakorlás után) azonos ritmusban és azonos lépéshosszal menetelnek (ráadásul, a lézerekre általában szintén jellemzően) pontosan ugyanabba az irányba.

Interferencia

Interferenciának általánosságban hullámok találkozását nevezzük (melynek eredményeképpen szintén hullámok keletkeznek). Leggyakrabban mégis inkább azt

Mach-Zehnder interferométer (MZI) működési elve. A baloldalon az integrált optikai MZI, míg a jobboldalon az eredeti elrendezés felülnézeti képe látható.

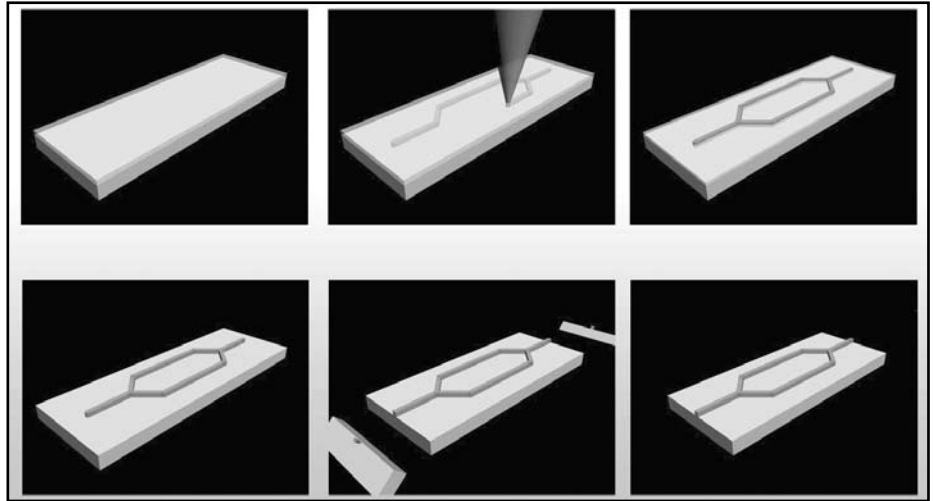
szakás interferenciának nevezni, amikor a találkozáskor kialakuló hullám időben vagy térben állandó, de legalábbis általunk követhetően változik. Hullámok találkozáskor az azon helyen, abban a pillanatban mérhető kitérések előjeles összege (a negatív érték kivonódik a pozitívól) adja az interferencia eredményét.

Azokat az eszközöket, melyekben szándékosan interferenciát hozunk létre, *interferométereknek* nevezzük. A bemutatni kívánt eszköz is interferométer.

Törésmutató

Megfigyelhető, ha a fény két különböző anyag határára ér, általában megváltoztatja az irányát, addigi terjedésének egyenesén egy töréspont jelenik meg. Ezt a jelenséget nevezzük fénytörésnek. Minden átlátszó anyagra megadható a törésmutató, ami az ún. törési törvény ($\sin(\alpha)/\sin(\beta)=n_2/n_1$) alapján megadja, hogy a fény az $1 \rightarrow 2$ közegek határán milyen irányban (milyen erősen megtörve) halad tovább. Ha nagyobb törésmutatójú (optikailag sűrűbb) közegből halad a fény egy kisebb törésmutatójú (optikailag kevésbé sűrű) közegbe, akkor található olyan, a határfelülettől mért beesési szög, melynél laposabban érkező fény már nem juthat át a másik közegbe, mert teljesen visszaverődik (ennél meredekebb szögek esetén egy része átjut, a többi visszaverődik).

Az is igaz, hogy abban a közegben, melynek n a törésmutatója, a fény c/n sebességgel terjed, ahol c a fény vákuumban mérhető sebessége (kb. 300000 m/s). Teljes visszaverődés esetén a határfelület közelében érdekes jelenséggel találkozhatunk: a „tiltott” túloldali részre (ahová a teljes visszaverődés miatt nem mehetne a fény) a határhoz nagyon közel (hullámhosszánál is kisebb mélységben)

A hullámvezető készítésének lépései (az egyszerűség kedvéért a rajzokon felülről érkezik a lila lézernyaláb).

mégis jut át fény. Ezek az evaneszcens (elhaló) hullámok. A dolog nagyon hasonló a kvantummechanikából ismeretes alagút-effektushoz.

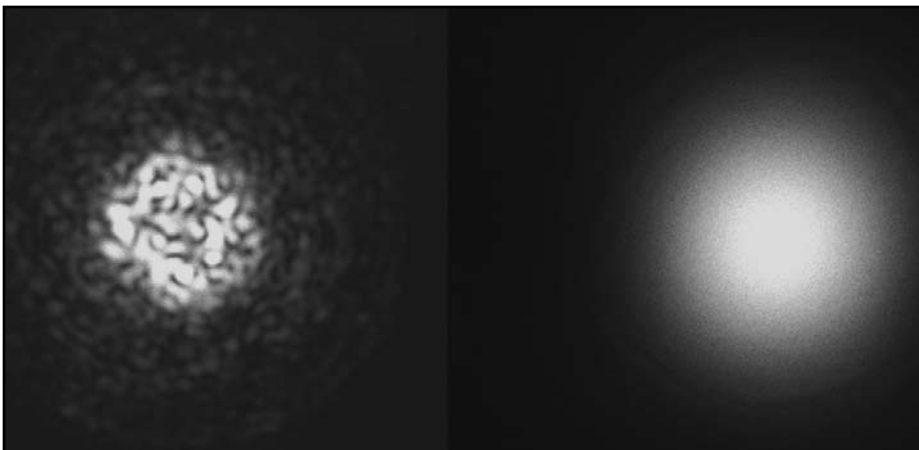
Mach-Zehnder interferométer

Ebben az interferométerben a fényt először két azonos erősségű nyalábra bontjuk, egy féligáteresztő tükörrel (ez a ráeső fény felét visszaveri, a többi pedig irányváltoztatás nélkül átengedi magán), amelyek végighaladva a nekik tükörrel kijelölt úton, egy másik féligáteresztő tükrön találkoznak és hoznak létre interferenciát, végül ez jut a kimenetre. Az itt mérhető fény (a nyalábok interferenciája) gyakorlatilag arról ad információt, hogy a találkozási pontjuknál az egyik (ún. referencia- vagy viszonyítási) úton haladó fényhez képest a másik úton haladó fény mennyivel maradt le. Az interferenciánál elmondottak alapján, ha éppen fél hullámhosszival (vagy annak egész számú többszörösével) marad le, akkor a találkozó hullámok kiolt-

ják egymást, és a kimenetre nem érzékelik fény. Amikor pedig épp egy hullámhossznyi (vagy annak egész számú többszöröse) az eltérés, akkor a lehetséges legnagyobb fényerő jut a kimenetre. Tartsuk a viszonyítási (referencia) ágban a fény terjedési viszonyait változatlanul, és a másik (ún. mérő) ágban változtatjuk a törésmutatót, például azzal, hogy ott valamilyen tárgyat helyezünk a fény útjába. Ekkor az ottani fénysebesség megváltozik, így a találkozási ponthoz érkező hullámok lemaradnak a másik ágbeliekhez képest, változik az interferencia. Ebből meghatározható a mérőágban a tárgy által okozott törésmutató-változás. Ezt a fajta interferométert az alkotói eredetileg folyékony anyagok, gázok törésmutatójának nagyon pontos mérésére alkották meg.

Integrált optika

A hagyományos módon létrehozott Mach-Zehnder interferométer nem férne el a zsebünkben (inkább csak egy konyhaasztalon), mert benne a fény útját az azt visszaverő tükrök határozzák meg. Szerencsére más módon és sokkal kisebb méretben is létrehozható az úgynevezett integrált optikai eszközökben. Ezek optikai hullámvezetőkben állnak, melyeknek magasabb a törésmutatója, mint környezetüknek, ezért a bennük létrejövő teljes visszaverődések sorozatának köszönhetően a határukról vissza-visszaverődve bennük marad a fény. Ilyen hullámvezetőkben egészen vékony vagy lapos is készíthető. Ha a hullámvezető elágazik, akkor a benne haladó fény is feleződik (mint a folyó vize egy elágazásában), vagyis az elágazás féligáteresztő tükröként viselkedik, és ez fordítva is igaz: az elágazásokból érkező fényhullámok találkozáskor összeadódnak, interferencia jön létre. Ilyen módon

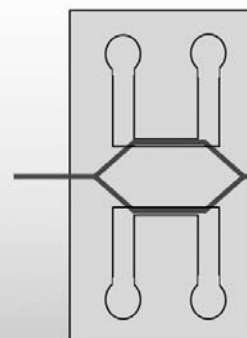
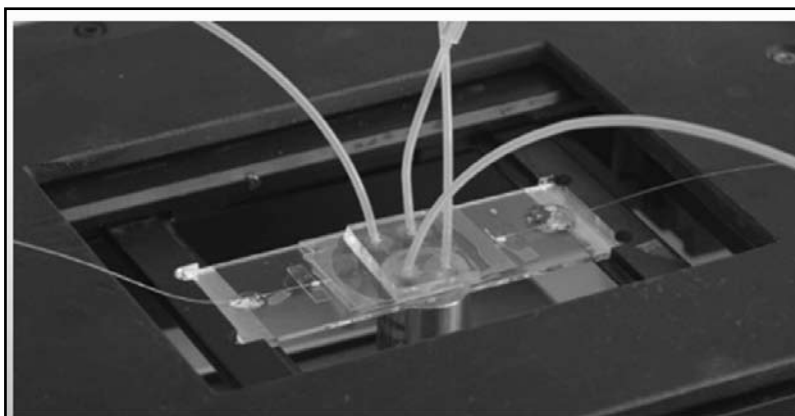

Baloldalon az egymódusú szálból, jobboldalt egy sokmódusú optikai szálból érkező lézernyalábba tett fehér felületen kialakuló fényeloszlást láthatjuk. A sokmódusú szál belső interferenciái bizonyos irányokban kioltást (sötét részeket) eredményeznek, míg az általunk is használt egymódusú szál esetén ilyen sohasem tapasztalható.

létrehozható egy integrált optikai Mach-Zender interferométer.

Erre is igaz, hogy ha az egyik ágat változatlanul hagyjuk, és csak a másikat változtatjuk, a kimenetén tapasztalható interferencia változásából erre a (törésmutató-) változásra következtethetünk.

A teljes visszaverődésnél említettük az evaneszcens hullámokat (oda jutnak be, ahol elvileg nem lenn szabad lenniük), melyek minden teljes visszaverődéskor megjelennek a túloldalon. Ha az interferométer egyik hullámvezetőjének felületére felviszünk egy réteget más, nála kisebb törésmutatójú anyagból, akkor ebbe a rétegbe is behatolnak a hullámvezetőből érkező evaneszcens

Mikroszkópon lévő, mérésre kész eszköz, melybe a baloldali optikai szálon érkezik a piros mérőfény, ami a jobboldali optikai szálon távozik a fényérzékelőbe. A jobb felső sarokban látható felülnézeti rajz a mikrofluidikai csatorna és a hullámvezetők elhelyezkedését mutatja, ugyanez látható a róla készített alsó fényképen is.

hullámok, majd vissza is térnek, de ezzel a kerülőúttal. Hogy ez a kiterő összességében mekkora lemaradást okoz a hullámvezetőben terjedő fény számára, az a felszínére került réteg törésmutatójától függ. Mivel csak az interferométer egyik ágán tapad ki anyag, megjelenése érzékelhető a kimeneten tapasztalható interferencia megváltozásából. A változás mértékéből és annak időbeli lefutásából a kitapadó anyag mennyiségére lehet következtetni. A felületen megjelenő anyag állhat akár a vizsgált mintában jelenlévő baktériumokból is, rájuk is a kimenetén a fényerősség változásával reagál az interferométer. Más szavakkal: ezen az alapon integrált optikai bioszenzor készíthető, mely alkalmas baktériumok kimutatására.

Gyakorlati megvalósítása

Az integrált optikai hullámvezetőt egyfajta speciális műanyagból, úgynevezett fotopolimerből készítettük el. A nevükből adódóan ezek olyan anyagok, melyek fény (legtöbbször UV) hatására megváltoztatják kémiai tulajdonságaikat. Mi a NOA81 márkanevű folyadékot használtuk, melyben UV hatására polimerizálódik (megszilárdul). Kitűnő optikai tulajdonságokkal rendelkeznek, mivel eredetileg optikai elemek (lencsék, prizmák) egymáshoz ragasztására fejlesztették ki. Akinek már javították megrepedt szélvédőjét, vagy mostanában tömtek be fogát, elmondhatja magáról, hogy

már találkozott fotopolimerrel. Ha egy üveglemezre megfelelő vastagságú réteget készítünk a NOA81 folyadékból, akkor ebbe megszilárduló vonalak rajzolhatók UV fényvel. A rajolás után a réteg meg nem világított részei lemoshatók, míg a többi fent marad, mert megszilárdulva odakötött az üveghez. A folyadék réteg vastagsága határozza meg az üveglemezen maradó vonalak magasságát, a rajoláshoz használt fénynyaláb átmérője (és részben a rajolás sebessége) pedig a szélességüket. Az interferométerhez vékony vonalakra volt szükségünk, így azokat egy nagyjából 0,005 milliméter (5 mikron) vastag rétegbe, UV lézer pár mikronos szélességűre fókuszált, 405nm hullámhosszúságú fényével dolgoztunk. Rajoláskor a fotopolimeres lemezt egy számítógéppel vezérelt asztalhoz rögzítettük, amely a rögzített helyzetű (álló) lézernyaláb felett mozgott, a megadott rajzolási útvonal szerint. Nagyjából úgy, mintha egy tartóból kiálló tollal rajzolnánk a felette mozgatott papírra.

Hogyan készül, működik és miben veszi fel a versenyt a korábbi módszerekkel?

Mostanra minden együtt van ahhoz, hogy végre szó eshessen arról, hogyan készül és működik a baktérium-érzékelő. Az általunk elképzelt és megtervezett interferométer egyenesekből áll, melyeket a vég- és töréspontjaikkal tudunk

meghatározni. Ezen pontok koordinátáit beolvasva mozgatja a rajzolást vezérlő számítógép a fotopolimeres lemezt tartó asztalt a lézernyaláb fókuszpontja felett. Miután elkészült a rajolás, lemoszuk a fotopolimer réteg meg nem szilárdult részét, majd a lemez két szélét letörjük, hogy a hullámvezetőnk szép sima, merőleges felületben („sima ablakban”) végződjön. Ezzel el is készült az interferométerünk.

Szükséges még egy ún. mikrocsatorna, ennek segítségével juttatjuk el ugyanis a hullámvezető felületére (de lehetőleg csak oda) a vizsgálni kívánt folyadékot, melynek baktériumtartalmára kíváncsiak vagyunk. Ezt a következőképpen készítettük el.

A mikrocsatorna oldalfalai átlátszó, szilikongumihoz hasonló anyagból (PolyDimethyl-Siloxane, PDMS) készülnek. A PDMS két folyadékkomponens keveréke, mely hő hatására szilárdul meg. A mikrocsatornához legelőször is negatív öntőformát készítünk (ami ebben az alapsíkból kiemelkedik, az az öntvényben bemélyedést hoz majd létre, és fordítva például, ha egyenes csatornát szeretnénk készíteni, akkor ehhez egy síkból kiemelkedő, vele megegyező méretű „gerendára” lesz szükség). Az elkészített öntőformára rátöltjük a még folyékony PDMS-t, amely melegítés hatására gumyszerű anyaggá szilárdul, amit le tudunk választani róla. A csatorna ki- és bemeneteinél átlukaszt-

juk, és végül speciális felületkezelés következik, melynek során a PDMS felszíne kémiaiilag aktívá válik. Ennek köszönhetően ragasztóanyag nélkül odaköt a hozzáérített üvegfelülethez, amely esetünkben a hullámvezetőt hordozó üveglap. Ezután ezt az egységet egy stabil, vastagabb üveglemezre (mikroszkóp tárgylemez) ragasztjuk. A mérés elvégzéséhez a hullámvezetőbe kell juttatnunk a méréséhez használt lézert, illetve el kell vezetnünk a kimenetén megjelenő fényt az érzékelőhöz. Mindkettő optikai szál segítségével történik. Ez egy hengeres hullámvezető, melyet úgy készítenek, hogy a tengelyében (közepében) a külsejétől kis-

A szokásos laboratóriumi módszer

sé nagyobb legyen a törésmutató. Ebben a részben (melyet magnak, angolul: core-nak hívnak) terjed a belevezetett fény, az integrált optikai hullámvezetőknél megszokott módon, teljes visszaverődések sorozatának köszönhetően. Mi ún. *egymódusú* szálakat használtunk. Ez azt jelenti, hogy a középső tartománya (magja, melyben a fény terjedni tud) annyira keskeny, hogy a benne terjedő fénynyaláb minden része ugyanakkora utat tesz meg, nincs közöttük úthossz-különbség és nem alakul ki interferencia (másképp fogalmazva: egyetlen vezetett módusa van). A teljesség kedvéért megemlítem, hogy vannak több- vagy más néven sokmódusú optikai szálak is. Ezekben elég széles a mag ahhoz, hogy a bennük terjedő fénynyaláb különböző részei között akkora úthosszkülönbség alakul ki, ami a kimenetén interferenciát eredményez. Az egymódusú optikai szál kimenete mindig egyetlen, kör alakú fényfolt, függetlenül attól, hogyan hajlik, vagy csavarodik az optikai szál. A sokmódusú is kör alakú folt, de a belső interferencia eredményeképpen sötétebb apró foltokkal van tarkítva. Ez a mintázat az optikai szál hajlítása-csavarodása hatására folyamatosan mozog és változik.

Ha megmaradunk az írás elején a koherens (lézer)fény esetén használt hasonlatnál: az egymódusú szál egy hídhoz vezető keskeny ösvénynek tekinthető, melyen csak egy ember fér el, míg a sokmódusú optikai szál egy ugyanoda vivő járdának, melyen egymás mellett többen is mehetnek. Egy ember mindig csak egyetlen ritmusban halad, és egy (önmagával azonos) lábbal

lép rá a hídra. Ha pedig többen egymás mellett mennek a széles járdán, amikor a hídra lépnek, mindig akad majd, aki épp másik lábbal vagy más ütemben lép le a járdáról, mint a szomszédja vagy valaki a többiek közül.

Méréseink során csak arra voltunk kíváncsiak, hogy az eszközünkben milyen interferencia alakul ki, arra a bizonytalanul összevissza változóra viszont nem, amit egy sokmódusú optikai szál ehhez még hozzáad, ezért mi egymódusú optikai szálakat használtunk. Az optikai szálakat pontosan az interferométer ki- és bemenetei elé ragasztottuk, és ezzel az eszköz optikai része készen is állt a felhasználásra.

Biológiai rész

A baktériumok ezredmilliméteres (mikronos) mérettartományba esnek. Ahhoz, hogy megláthassuk őket, komoly (több százszoros nagyítású) mikroszkópra van szükség, ezért a klinikai gyakorlatban, nagy tömegben inkább az ún. antitest-antigén reakció alapján az angol rövidítésű ELISA (*Enzyme-Linked ImmunoSorbent Assay*) lemezekkel szokták őket kimutatni. Az ellenük való védekezés során hozzájuk kapcsolódni képes antitestekkel ismeri fel és jelöli meg a szervezetünk a kórokozókat (baktériumok, vírusok). Ha az antitesteket egy felülethez tapasztjuk, és hozzájuk ér a nekik megfelelő (általuk megjelölhető, felismerhető) antigén, akkor összekapcsolódnak, így az antigén is rögzül, kitapad a felülethez. Még így is túl kicsik ahhoz, hogy könnyedén megláthassuk őket. Az ELISA lemezek esetén úgy válnak láthatóvá, hogy a következő lépésben hozzájuk fluoreszkáló

(UV-fényben világító) molekulákat kötnek (ezért ezt jelöléses módszernek nevezik: a világító molekulák jelölik meg a keresett antigéneket). Ennek a soklépéses folyamatnak a végén olyan felület keletkezik, mely UV-fényben annál erősebben világít, minél több antigén volt azon a fix méretű területen: a fényerőből lehet következtetni a mennyiségükre.

Ehhez viszonylag sok mintára van szükség (ha például egy ételmérgezés esetén többféle „gyanúsítottunk” is van, mind-egyikhez „saját” antitestjével végig kell ezt csinálni). Ezért (és más okokból is) általában először tenyésztik (szaporítják) a mintában található baktériumokat, majd az előbb emlegetett lépésekkel az ELISA lemezre rögzítik, nekik megfelelő antitestekhez kötik őket. Maga a tenyésztés több órát vesz igénybe (aszerint, hogy milyen gyorsan szaporodik az adott baktérium), az utána következő lépések között is idő kell a szükséges kötések kialakulásához, illetve az egyes lépések között pedig mindig át kell mosni az egészet, hogy a le nem tapadt és később zavaró anyagokat eltávolítsák. Ennek köszönhetően egy ilyen vizsgálat általában legalább egy napot vesz igénybe.

Az általunk készített eszköz működése kissé eltérő. Első lépésként a mérőág hullámvezetőjének felületét mi is bevonjuk a megfelelő antitesttel úgy, hogy a felette lévő mikrocsatornába bejuttatjuk az ehhez szükséges folyadékot, illetve elvégezzük végül az átöblítést. A második (és egyben utolsó) lépés maga a mérés: bejuttatjuk a vizsgálni kívánt folyadékmintát, és

nyomon követjük, rögzítjük az interferométer kimenetére érkező fényintenzitás időbeli változását. Ebből lehet arra következtetni, hogy a hullámvezetőfelületére valami kitapadt, de a kitapadó anyag (esetünkben: baktérium) mennyiségére is. Mindezt anélkül, hogy jelölőmolekulákat

használtunk volna, ezért a miénk az ún. jelölésmentes módszerek közé tartozik.

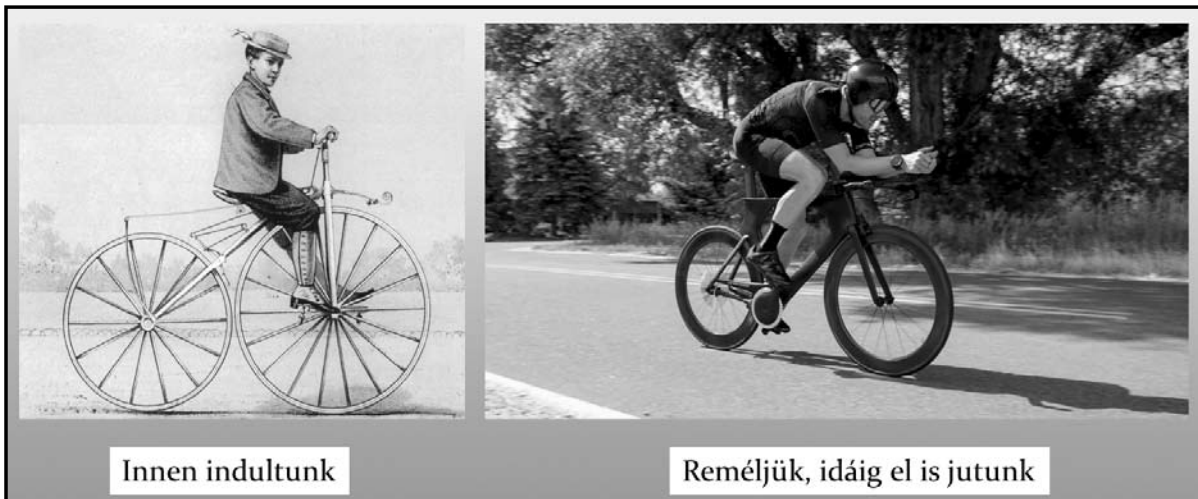
Az eszköz érzékenysége folytán nincs szükség a baktériumok előzetes tenyésztésére, mivel akár néhány (száz) baktérium kitapadása is kimutatható. Ezek együttesen azt eredményezik, hogy ez a teljesen optikai alapú, jelölésmentes eszköz jóval gyorsabban képes baktériumokat érzékelni (kimutatni) ugyanabból a mintából, mint a hagyományos, jelölésen alapuló ELISA lemez. Nincs szükség mikrobiológiai laboratóriumra sem, csak az egyszer használatos (eldobható) előkészített mérőeszközre, illetve a kimeneti jelét elraktározó és értelmező számítógépes (kiolvasó) egységre. Ez lehet kis méretű hordozható berendezés is, amely terepen vagy kórházi ágy mellett elvégzett vizsgálatokra is alkalmas (egy ELISA használatához szükséges berendezést és laboratóriumot sokkal nehezebb mozgatni).

Szomorú aktualitás, hogy bennünket is elérte a Covid-19 vírus járványa. Az úngyorstesztben olyan antitestek vannak, melyek a Covid-19 vírushoz kötődnek, és ezt a kitapadást jelzi az eszköz elszíneződéssel. Ilyen antitesttel valószínűleg a mi eszközünk is alkalmas lenne a vírus kimutatására, de nagyjából annyi időre lenne szükség a méréshez, mint a gyorsteszt elvégzéséhez.

Méréskor a kimenethez kapcsolt optikai szál által elvezetett kimenő fényerősségét mérjük és rögzítjük annak időbeli lefutását. Ha nincs változás (nem érzékelünk baktériumot), egy vízszintes vonalat kapunk. A görbe meredekségéből következtethetünk a baktériumok mennyiségére.

A lehetséges jövő

A sikeres méréseket és kísérleteket a tudományos életben megszokott módon, szak-

A bicikli kezdeti és fejlesztett formája. A két ábra között nem csak az a különbség, hogy az egyik biciklis szalmakalapban, míg a másik áramvonalas bukósisakban tekeri a pedált.

folyóiratban közöltük, illetve (remélve, hogy talán akad, aki üzleti-befektetési célra is alkalmasnak találja az elvet) szabadalomként le is védettük. Szerencsére egy orvosi diagnosztikával foglalkozó magyar cégnek (77Elektronika) megtetszett az eszköz és annak mérési elve. Ha nem is vették meg a szabadalmunkat, de indultak egy velünk közös pályázaton, sikeresen. Ennek keretében egy majdnem tömeggyártásra alkalmas prototípust kell létrehozni. Az eszköz, ahogy mi megépítettük, abban a formában teljesen alkalmatlan a tömeggyártásra. Az ezen a téren már elég nagy tapasztalattal rendelkező ipari partner egyik feladata éppen az, hogy tömegesen és elegendően olcsón gyártható formába hozza. Azt hiszem, nem lepek meg túl sok olvasót azzal, hogy a fejlesztés végén erre az eszközre valószínűleg még a „szülőanyja” sem fog ráismerni, ahogy az általában lenni szokott a prototípus és annak későbbi, továbbfejlesztett, sokak által ismert változata esetén.

Nagyon örültünk a megkeresésnek és annak, hogy bármilyen formában és módon, de végül, egyszer majd egy termék lesz az ötletünkéből és elgondolásunkból: valami, ami majd bárkinek (remélhetőleg sokaknak) hasznára lehet. Nem csak a saját nevemben írtam a bemutatott munkáról. Ezt az eszközt, eredeti, működőképes formájában munkatársaimmal (Dr. Dér András, Dr. Mathesz Anna, Petrovszki Dániel) együtt, közösen hoztuk létre. Ezt vette aztán „kezelésbe” az ipari partnerünk. Természetesen, ebben a fejlesztésben, más partnerekkel együtt, mi is részt veszünk. (A bajai születésű szerző az MTA Szegedi Biológiai Kutatóintézetének Biofizikai Intézetének tudományos munkatársa, írása a Bajai Honpolgár-estek keretében 2019. december 12-én elhangzott előadásának szerkesztett változata.) ■

Online előfizetési lehetőség!

Tisztelt Olvasónk!

Szívesen olvasná vidéken lapunkat, de sokallja a postaköltséget? Külföldön sem szakadna el a Bajai Honpolgártól? Van megoldás!

A 2019-es naptári évtől lehetőséget biztosítunk lapunk online előfizetésére is. A szolgáltatást igénybe vevők webböngészőjük segítségével a világ bármely pontjáról már a megjelenés napján hozzáférhetnek aktuális számunk teljes tartalmához. Ehhez csupán annyi kell, hogy a kedvezményes **5 000 Ft-os** előfizetési díjat befizessék a Bajai Honpolgár Alapítvány számlaszámára (az Alapítvány számlaszáma: **OTP BANK NyRt. Bajai Fiókjá 11732033 20030119**), majd a befizetést igazoló csekszelvény vagy a banki utalást igazoló kivonat másolatát e-mailen juttassák el az **elofizetes@bajaihonpolgar.hu** címre.

A befizetési díj jóváírását követően e-mail címükre elküldjük jelszavukat (ezt később tetszőlegesen megváltoztathatják), és e-mail címük, valamint a jelszó megadását követően honlapunkon (**www.bajaihonpolgar.hu**) keresztül már hozzá is férhetnek minden lapszámhoz. Honlapunkon jelenleg kísérleti mintaszámot tekinthetnek meg, amelyen tesztelhetik szolgáltatásunkat. Amennyiben hibákat tapasztalnak, kérjük, jelezzék azokat a fent megadott e-mail címen. Kérdéseiket, javaslataikat egyaránt szívesen fogadjuk.

A Bajai Honpolgár szerkesztősége

Boldog új évet? A globális klímaváltozás és a járványföldrajz

Hágen András

■ A mögöttünk hagyott évre nagy mértékben rányomta bélyegét a Covid-19 pandémia. Számos ország társadalmát meggrázta az új helyzet. A megszokott komfortzónáinkat fel kellett adnunk, és új helyzetet vagy komfortzónát kellett teremtenünk. A járvány azonban nemcsak a társadalmat rázta meg, hanem számos ország gazdaságát is. Az eddig megszokott globális kereskedelem néhány hónapra felborult, és ez visszavetette a legtöbb ország GDP-jét, ami az életkörülmények megváltozását vonta maga után. Ha egy ilyen év után kellene megjósolnunk a következő évet, igencsak nagy bajban lennénk, de annyit kijelenthetünk: nem ez lesz a legutolsó járvány, amely az emberiséget sújtja.

Már a 20. század második felében is hangzottak a tudósok, hogy emberi hatások miatt megváltozik az éghajlatunk. A laikus emberek erre csak legyintettek, mondván, nem igazán érdekli őket, ha a fagyos helyett enyhe tél lesz. Még a tudósok között sem volt egyetértés az *antropogén klímaváltozás* tényében. Számos tudós mondta azt, hogy ez természetes velejárója a Föld dinamikus éghajlati modelljének vagy a naptevékenységnek. Napjainkra azért eljutottunk odáig, hogy az emberi, üvegházha-

tású gázok kibocsátása miatt a klímaváltozás felgyorsulását a legtöbb ember már elfogadja. Azt azonban, hogy ez milyen biogeográfiai folyamat, sajnos még kevesen tudják, az alábbiakban magam is csak a nagy valószínűséggel bekövetkező lehetőséget tudom bemutatni. Mára köztudott, hogy az időjárási paraméterek kaotikus jelleget öltenek. Egyre gyakoribbak lesznek a szélsőségek, főképpen aszályok és viharok esetében.

A legbiztosabb, hogy a globális klímaváltozás miatt a trópusokon élő élőlények – pl. bizonyos denevérek – a mérsékelt égöv felé migrálnak vagy vándorolnak. Így újabb interakció alakul ki, mégpedig a mérsékelt övi emberek és a trópusi fajok által hordozott, eddig ismeretlen betegségek között. Gondolnunk kell azonban arra is, hogy a klímaváltozás miatt esetleg a sarki jégbe fagyva megőrzött betegségek élednek újra, amelyek évmilliók óta nem keringtek a légkörben, és ember még nem találkozott velük. Ez azt jelenti, hogy immunrendszerünknek fogalma sem lesz arról, mit kezdjen velük. Egy laboratóriumban már fel is ébresztettek egy 32 ezer éves extremofil baktériumot, 2007-ben pedig egy 8 millió éves kórokozót. Pusztán kíváncsiságból 2013-ban egy orosz tudós magába fecs-

kendezett egy 3,5 millió éves mikrobát, hogy lássa, mi történik. (Megjegyzem: túlélte.) 2018-ban egy 42 ezer éves, az állandóan fagyos talajban konzerválódott férget keltettek újra életre.

A kutatók Alaszkában jégbe fagyva felfedezték a spanyolnátha kórokozóját. Tudósok úgy gondolják, hogy a szibériai jégben ott lapulhat a himlő és a bubópestis kórokozója is. Egy biztos: a jégbe fagyott organizmusok nagy része nem is fogja túlélni a kiolvadást, de lesznek olyanok is, amelyek igen. Erre a legjobb példa, hogy 2016-ban egy fiú lépfenében halt meg, és további húsz embert is megfertőzött a betegséggel, miután a visszahúzódó permafrosztból előkerült egy rénszarvas teteme, amellyel legalább hetvenöt éve végzett ugyanez a kór. Mi több, a lépfenében elhullt rénszarvas teteméből kikerülő fertőzés több mint kétezer jelenkori rénszarvast is elpusztított.

Ha felidézzük az elmúlt 20 évet, akkor észrevehetjük, hogy körülbelül 3-6 évente jelennek meg eddig ismeretlen betegségek. Ilyen volt 2002-2003-ban a SARS-COV (koronavírus) vírus Kínában, amelynél a cibetmacskák voltak a hordozók (nem mellel a cibetmacskák a vírust a denevérektől kapták meg), a 2009-es H1N1 influenzavírus vagy a 2012-es közel-keleti

A koronavírusfertőzött-gócponatok és a betegség terjedése

légúti szindróma okozója, a MERS-COV (koronavírus) vírus, amelynek gazdaszerve az egypúpú dromedár volt. 2013 és 2016 között kiújult az ebolajárvány Közép-Afrikában. A 2016-ös Zika-vírust pedig rovarok terjesztik. A láz enyhe lefolyású, csak a terhes nők magzatára van magzatölő, deformáló hatással, pl. a magzat testi fogyatékoságát okozhatja. Érdemes persze megfigyelni, hogy a Zika-vírust terjesztő szúnyogok Afrikában honosak, ezért ott az őshonos emberek immunisak, megtanultak a betegséggel együtt élni; Dél-Amerikában viszont, ahol 2016-ban elszaporodtak a szúnyogok, még nem. Éppen ezért tudott ott a vírus új táptalajra lenni.

2020-ban a koronavírus okozott nagy felzúdulást az emberek életében, de azt már kevesen tudják, hogy egyáltalán hogyan került az emberbe. A kínai Vuhan tartományban ütötte fel a fejét a járvány. A Covid-19 vírus gazdaszerkezetei távolkeleti denevérek voltak, amelyek anyagcseretermékükkel táplálták a Föld szervesanyag-tartalmát. Ez a „termék” azonban nem minden esetben érte el a Földet,

valamennyi belőle fennakadt a őshonos növényzeten, amelyet megevett, mondjuk a tobzoska (*Manis javanica*). A pikkelyes emlős húsa Kínában ínycsésnének számít, míg pikkelyeit gyógyításra használták. El-ejtettek egy beteg tobzoskát, és már át is terjedt a Covid-19 vírus az emberre.

A koronavírus már velünk él, de újabb pandémiás helyzet alakulhat ki, hiszen például a denevérek testében több száz koronavírus él anélkül, hogy kárt tenne hordozójában. De nemcsak a repülő emlősök lehetnek a betegségek hordozói, hanem a rágcsálók is, mint például a patkányok. Gondoljunk csak a középkori „fekete halálra”, amely megtizedelte Európa lakosságát. 2004 és 2019-ben egy ritka vírus szedett néhány áldozatot Dél-Amerikában, Bolíviában. A vérzéses lázat okozó Chapore-vírust a patkányok hordozzák, amely ha átkerül az emberre, akkor cseppfertőzéssel már tovább adható egy másik embernek is. E vírus az egyszálú DNS-vírusok Arenaviridae családjába tartozik, és csakis emlősöket fertőz. A bolíviai eset elszigetelt, mi történne azonban, ha egy-egy vírust hordozó

patkány eljutna egy a globális kereskedelemben kiemelt szerepet betöltő országba, és ott elszabadulna?

Nem tudjuk, de tény, hogy jelenleg még nincs gyógyszer erre a betegségre. Hálózattudománnyal lehetőségünk volna ezzel a gondolattal eljátszani, az eredmények azonban nagyon elszomorítóak lennének, ezért nem is foglalkoztunk e kérdéssel, de ennek tudatában érdemesebb lenne odafigyelni a minket körülvevő világ mikro-, és makrokörnyezetére. A globális klímaváltozással olyan helyeken tudnak majd betegségek elterjedni, ahol nem ismerik őket, például a nyugat-nílusi láz Magyarországon, vagy a Zika-vírus Dél-Amerikában. A szárazföldi gerincesek össztömegének egy százaléka vadállat. Élőhelyük leszűkült. A haszonállatok pedig milliósámmal élnek összezsúfolva, így kiválóan tudnak terjedni köztük a vírusok és baktériumok. Minden átadás esély a mutációra, ami lehetővé teszi az emberre terjedést. A jövőben egyre több járvány vagy ehhez hasonló helyzet lehet. Ennek ismeretében boldog új évet! ■

Varázslattal teli hétvége Londonban

Bognár-Simor Katalin

■ Nosztalgikus visszagondolni arra, hogy tavalyelőtt még vidáman lehetett külföldre utazni, barátokkal találkozni aggodalom nélkül, és akár 1400 embernek zárt térben együtt lenni. Mindezekre örömmel gondolok vissza, következzen hát egy visszatekintés az utolsó k. e. (koronavírus előtti) utazásra!

Úgy alakult, hogy a három legjobb egyetemi barátnőmmel komoly szervezések árán tudunk csak találkozni, ugyanis ketten Magyarországon laknak, de más városban, a harmadik Londonban, jómagam pedig Finnországban élek. A londoni barátnővel még soha nem sikerült a magyarországi látogatást összehangolni, így az elmúlt években mindig más-más országban oldottuk meg a találkozást. Így együtt is tudtunk lenni, és közös hobbinknak, a világjárásnak is tudtunk hódolni. Először ők hárman jöttek ki látogatóba Helsinkibe hozzám, mert előtte egyikük sem járt erre, aztán az egyik évben Koppenhágába repült a csapat (négyen négy felől, mert az előtte és utána lévő üzleti utakhoz is igazodni kellett), aztán Marrakesbe mentünk együtt (kivételesen a párjaink is csatlakoztak arra az útra, mert féltették volna a fiatal lányokat férfi kíséret nélkül), majd tavaly London volt az úticélunk. Ezúttal nem klasszikus városnézés volt a program, hanem Harry Potter-témájú

A titkok kamrája bejárata

hosszú hétvégét tartottunk. A híres varázsvilág iránt mind a négyen rajongunk, párjaink viszont ebben nem osztoznak, így négyesben szórakoztunk négy napon át.

Hiába volt egyikünk abszolút hazai terepen, hiszen évek óta a brit fővárosban lakik – megoldva ezzel a szállás kérdését is –, és Marrakessel ellentétben csak négy ember menetrendjét kellett összehangolni, még így is

több hónappal előre kellett szervezni az utat, mert a két program, amelyhez ragaszkodtunk, nagy népszerűségnek örvend. Egyetértettünk, hogy mivel mind voltunk már korábban „városnézős” londoni úton, ezúttal csak akkor érdemes mennünk, ha kapunk jegyet a *Harry Potter és az elátkozott gyermek* c. színdarabra és a Warner Bros. stúdiójába is. Júliusban sikerült novemberi színházjegyeket foglalni,

ahhoz igazítottuk a stúdiótúrát, majd amikor a belépők megvoltak, a három „nem londoni” megvette a repülőjegyet. Ez önmagában szokatlan volt, hiszen általában repülőjegy- és szállásfoglalással indul egy utazás megszervezése, de ezúttal tényleg a színdarabhoz kellett igazodni, amire több hónapra előre is nehezen lehet jegyet kapni, hiába van műsoron már több éve – a nézők lelkesedése azóta is töretlen. A belépők és a repülőjegyek megvételével azonban készen is voltunk a szervezéssel, hátradólván lehetett várni a novemberi találkozást.

A darabot már 2016 óta játsszák a Palace Theatreben, két részletben, mert

a két rész együttesen több mint öt óra hosszúságú lenne. Meg lehet nézni egy napon, a részek között több órás szünettel, vagy egy-egy részt egymást követő napokon; mi az utóbbi lehetőséget választottuk, így a darab a csütörtök és péntek esténket is bearanyozta egy-egy résszel. (A Londonba érkezést mindannyian szerda estére időzítettük, nehogy bármelyikünk lemaradjon az első részről egy járatkésés vagy -törés miatt.) A történet eredetileg is színdarabnak íródott, *Joanne Kathleen Rowling* (a Harry Potter-sorozat írója), *Jack Thorne* drámaíró és *John Tiffany* rendező jóvoltából. A színdarab 19 évvel az utolsó, hetedik kötet történései után játszódik, a korábbi főszereplők gyermekeinek nagy kalandját mutatja be. Noha a felszínen az időutazás a téma, a dráma a múlt elfogadásán kívül olyan fontos kérdéseket is boncolgat, mint a szülő-gyermek kapcsolat, a másoknak megfelelni akarás, iskolai beilleszkedés/kiközösítés, házastársak és korábbi ellenségek közötti viszony – tehát nem csak egy újabb Potter-történet, és nem is kelti azt az érzést, mintha csak újabb bőrt akartak volna lehúzni az amúgy is sikeres franchise-ról. A karakterek jelenetről jelenetre fejlődnek, valódi konfliktusokat megjelenítve, de a dráma komolysága mellett tökéletesen megfértek a poénok, amelyek jól illettek mind az új generációhoz, mind az eredeti regénysorozatból visszaköszönő szereplőkhöz.

Persze tudtam, hogy mi fog történni a színpadon, hiszen nem sokkal a megjelenése után olvastam a színdarabot, és a londoni út előtt pár nappal újra is olvastam, hogy felele-

Abszolút út

nítsem a történetet (hogy utána a barátok legnagyobb öröme szó szerint idézzem fel a kedvenc jeleneteimet hazafelé a metró.) Így is elvárásolt a darab, és rögtön az első percek után azon kaptam magam, hogy azon töröm a fejem, hogyan oldottak meg egy bizonyos trükköt a színpadon. A később olvasott kritikák alapján lehetséges, hogy egyszerűen csak „jó helyen” ültem; többen írták, hogy a földszinten ülő nézőkhöz volt tervezve és igazítva a látvány, és csak fentről látszottak a varázslatok mikéntjei és az esetleges „csalások”. Volt azért meglepetés ezen túl is: bizonyos színészek játéka annyira lehengető volt, hogy teljesen átformálta az olvasás során bennem kialakult érzéseket. Külön tetszett, ahogy a történet (forgatókönyv és színdarab formában egyaránt) arra kényszerített, hogy újragondoljam, ki a „jó” és ki a „rossz”, és a darab megnézése után végképp be kellett ismernem, hogy a kedvenc karakterem igenis az eredeti hét könyv alapján „gonosz” varázslócsaládból származó fiatal varázsló. Ehhez kellett *Jonathan Case* játéka is, aki fantasztikus volt a színpadon – ha másik szereposztással látom, talán más élmény lett volna. A színészgárda minden tagja jót alakított a színpadon, de ha egy valakit kell kiemelni, az minden kétséget kizáróan Case lenne.

Az esti színházi látogatásokat várva is sikerült kellemesen tölteni a közös időnket. Csütörtökön a napot a híres angol reggelivel kezdtük a londoni barátok törzshelyén, az *E. Pellicci*-ben, ahova annak ellenére visszajár (és most már mi is), hogy már messzebb költözött onnan. A hangulatos olasz étterem

mindig zajos, mindig tele van, de a hangulat, a barátságos kiszolgálás és az ízek mindig visszacsábítanak. Családi vállalkozásként fut 1900 óta, a jelenlegi szakács 1966 óta főzi a finom falatokat a helyiek és a turisták örömeire. Teli hassal aztán a *Primrose Hill* felé vettük az irányt, amely London egyik népszerű közparkja. A közepén fekvő domb tetejéről szép kilátás tárult a szemünk elé, és a tervek szerint ez így is marad a következő generációk számára is, ugyanis a park vezetősége elkötelezett e védett kilátási pont megvédésében: a fákat nem engedik bizonyos magasság fölé nőni, és semmit nem építenek közvetlenül a domb elé. A kilátónál *William Blake* angol költő, festő és nyomdász egy versének részlete olvasható: „*I have conversed with the spiritual sun. I saw him on Primrose Hill.*” [Társalogtam a spirituális nappal. Láttam őt a Primrose-dombon.] A park felújításakor a közelben lakók javasoltak idézeteket, amelyek közül aztán a park vezetősége választott. Blake közvetlenül a park mellett (a Fitzroy úton) lakott. Ebben a parkban található „Shakespeare fája” is: egy tölgy, amelyet a drámaíró születésének 300. évfordulóján, 1864-ben ültettek. Noha gondosan ápolták, egy évszázaddal később új fát kellett ültetni. A békés parkbeli séta után még elkanyarodtunk *Camden Town*-ba, London „bohém negyedébe”, ahol pezsgő élet várja a látogatókat. Ez a város egyik legszínesebb része, itt mindenki megtalálja a neki való ruhát, ékszert, kézműves terméket – főként, ha alternatív rock, punk, metal, hippi stílus érdekli. Több híres pub és éjszakai szórakozóhely is található itt – fellépett itt egykor a *Pink*

Floyd és a *The Doors* is –, estére azonban nem maradtunk, hiszen várt ránk a színdarab első része.

A pénteki napot a Tudományos/Műszaki Múzeum felfedezésének szenteltük, ott nekem leginkább az űrutatásról szóló tárlat tetszett. Megtekinthető az Apollo-10 és 11 program néhány „kelléke”, a Holdra szálló egység másolata, eredeti holdközetek; a személyes kedvencem pedig egy mérleg volt, amelyre ráállva megtudhatta a látogató, hogy mennyi lenne a tömege a Naprendszerünk különböző bolygóin. A szellemi feltöltődés után ideje volt testünket is táplálni, a kulináris élményt az elmaradhatatlan klasszikus, a fish & chips [rántott hal sült burgonyával] biztosította. Utána megint jól esett két és fél órát ülni a színházban.

Szombaton a stúdiótúra várt ránk, előtte épp csak annyi kitérőt iktattunk be, hogy megnézzük a *King's Cross pályaudvart*, amelynek 9 3/4-ik vágányáról indul a *Roxfort Expressz*, hogy a varázslóiskolába szállítsa a tanulókat. Itt remek fotózási lehetőséget teremt a falban félig eltűnő poggyászkocsi, feltéve, ha ki akarjuk várni a sort... Mi inkább átsétáltunk az *Euston állomásra*, ahol jegyet váltottunk Watfordig, ahol a Warner Brothers stúdió található. Ott aztán elénk tárult mindaz, amit addig képernyőn láttunk csak: a lépcső alatti gardrób, az utca, ahol a ház áll, amelyben Harry felnőtt, a Roxfort számtalan helyisége és varázstárgya.

Mivel látogatásunk épp a Halloween-hétvége utánra esett, a nagyteremben különleges, tökös dekoráció fogadott minket. Megnézhettük *Dumbledore* iskolaigazgató irodáját, benne a Teszlek süveggel és a korábbi igazgatókról készült festményekkel, a bájtaltan tantermet *Piton* professzorral, a griffendéles diákok klubhelyiségének egy részletét Harryék hálótermével, a kviddicskellékeket, és persze felülhettünk a Roxfort Expresszre is. Lenyűgöző volt az *Abszol úton* végigsétálni – ahol volt szerencsénk halálfalókba is botlani, de sikeresen túléltek a találkozást. A stúdió folyamatos fejlesztés alatt áll, hogy a visszatérő látogatóknak is érdekes maradjon. Az egyik újdonság a *Gringotts varázslóbank* megépítése volt, ahol nem csak a márványpadlós csarnokot, hanem híres varázslók székeit is megtekinthettük. Természetesen tudja mindenki, hogy egy ilyen szintű produkció filmvászonra viteléhez számtalan ember munkája volt szükséges, de erre akkor ébredhetünk rá igazán, amikor belepillantunk a kellékesek mindennapjaiba. Hihetetlen részletességgel volt kidolgozva például a bankban dolgozó koboldok minden arcvonása, mindnek külön arcszörzetet és ruha-

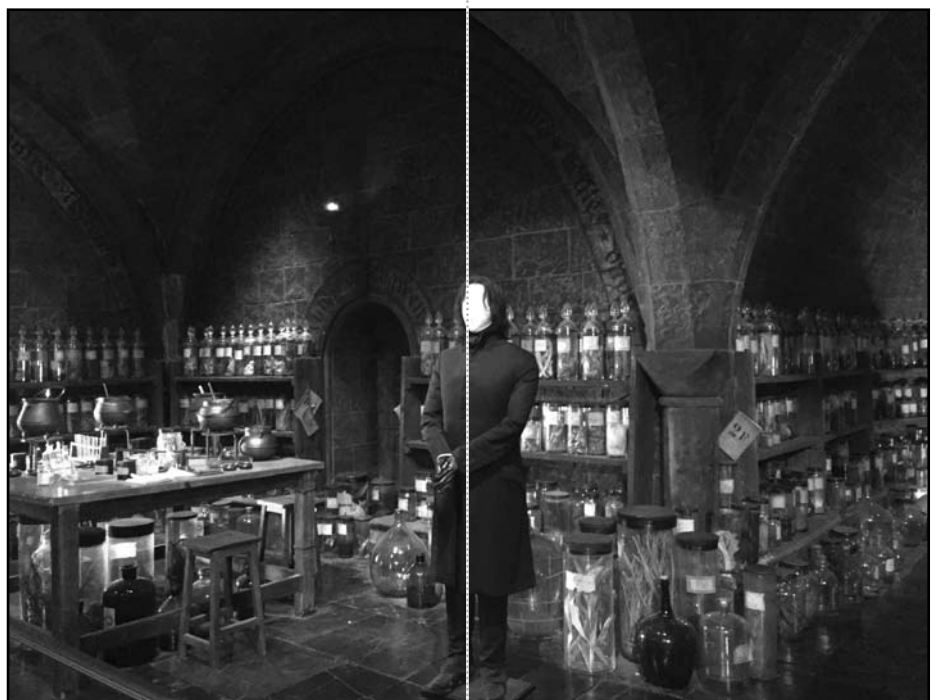
tárat terveztek, és a sok különleges lény: mandragóra, a tavi sellők, a hippogriff, fénixmadár. Néha azt éreztem, hogy a kellékesek túl jó munkát végeztek, főleg amikor a *Tiltott Rengetegen* sétáltunk keresztül, amely hatalmas pókoknak ad otthont. Sajnos a stúdió belőlük is megtartott jó párat kiállítási célra, ami egy pókfóbiásnak nem leányálom, főleg hogy mozgatták is őket. Igazság szerint ezt el tudtam volna kerülni, mert a személyzet egyik tagja figyelmeztetett minket az erdő bejáratánál, de a kíváncsiságom erősebb volt a viszolygásnál. Szerencsére utána a büfében kipihenhetjük a megpróbáltatást: megkóstoltuk a regényekből ismert vajsört, ami édes, habos és vaníliás, tehát csak színben (és habban) hasonlít sörre.

Vasárnap az én gépem csak este indult, így egy gyors reggeli után átsétáltam a *Hyde Parkon*, majd több órát töltöttem el az impozáns Természettudományi Múzeum kiállítótermeiben barangolva dinoszauruszok csontvázai között, valamint a vulkánokról és földrengésekről tanulva. Horgászfeleségként a halak természetesen már vonzzák a tekintetemet, így akadt meg a szemem egy földrengésekkel kapcsolatos mitoszokat bemutató táblán, amelyről megtudtam, hogy a japánok úgy hitték, egy hatalmas, *Namazu* nevű harcsa él a sárban a felszín alatt, amit *Kasima* isten tart féken az emberek védelme érdekében. Ha azonban *Kasima* egy pillanatra is megpihen, *Namazu* elszabadul és pusztító földrengést és a földfelszín megnyílását okozza. Arról is olvashattam, hogy a hindu

mitológia szerint nyolc hatalmas elefánt tartja a hátán a Földet, és akkor következik be földrengés, ha az egyik elfárad és lehajtja a fejét. Fantasztikusnak tartom, hogy a londoni múzeumokat ingyenesen lehet látogatni, ezáltal a tárlatok bárki számára hozzáférhetővé válnak. Így például a helyi iskolások számára rendszeres program lehet egy-egy kiállítás megtekintése, és nincs az az érzés, hogy egyszerre kell mindent megnézni/elolvasni/megjegyezni, mert az ekkora ismeretanyag nálam lehetetlen is lenne. Néhány év múlva valószínűleg már sajnos csak a japán harcsára fogok emlékezni a múzeumból, és arra, hogy jól éreztem magam ott – és hogy jó lenne majd visszatérni egyszer.

Épp az én korosztályom az, amelyik úgy nőtt fel a Potter könyvsorozaton, hogy évről évre várta az újabb regény megjelenését, majd a filmbemutatókat, és sok meghatározó élményem kapcsolódik a történehez.

Azt hiszem, soha nem fogom elfelejteni – mert azóta is sokat emlegetjük –, amikor a két legjobb általános iskolai barátnőmmel úgy töltöttük a téli szünet egyik napját, hogy a karácsonyfa mellett ülve, bejglit majszolva együtt próbáltuk megfejteni, hogy miért kellett az egyik nagyon kedves karakternek meghalnia – miközben egy finn banda új albuma szólt a háttérben. Évekkel később, amikor látogatóba jöttem hozzánk Finnországba, egy Harry Potteres puzzle kirakása közben néztünk meg néhányat a filmek közül, és folytattuk a korábbi beszélgetést... ■

Bájt tanterem

Jó szerencsét! Bemutatjuk Kelemen Áron konyháját

■ A *Kockás abrosz extra* rovat legújabb állomásában ezúttal nem egy bajai, környéki éttermet vagy éppen pincészetet mutatok be és ajánlok az olvasónak. Rovatunk mostani írásában a budapesti *Mazel Tov* és *Tereza executive séfje*, a *Pintxo spanyol étterem kreatív séfje*, a *Smoke Riders* egyik alapítója, a *TV2 Séfek séfe c. műsorban döntőig jutott bajai származású fiatalember*, KELEMEN ÁRON mutatkozik be konyhaművészetével a *Bajai Honpolgár* olvasóinak.

Szünder Dezső

■ Az első találkozás mindig meghatározó, nincs ez másképp most sem. Beszélgetésünk első mondataiból kiderül: Áron szereti Baját, szívesen van itt. A gyermekkor, az első gasztronómiai élmények itt találták meg a Duna mellett, amikor nagyapja, apja bográcsban készített halászlévét ette. A halászlé szeretete azóta is megmaradt: ahányszor csak hazalátogat, az ikonikus bajai étel fogyasztása nem maradhat el számára. A Bajai III. Béla Gimnázium után még úgy tűnt, hogy Áron pályája a sportban teljesedik majd ki. Sikeres evezős volt mind klub-, mind korosztályos válogatott szinten, a sportnak köszönhetően rengeteg helyen megfordult a nagyvilágban. Az akkori nagy álom – az olimpiára való kijutás – végül nem valósult meg, emiatt talán maradt benne némi csalódottság, a múlton keseregni azonban, mint tudjuk, sokáig biztosan nem érdemes.

Az első igazi gasztronómiai feladat 2010-ben jött el számára, amikor a családdal közösen kezdték el vezetni a bajai *Véndió* éttermet, ahol Áron menedzserként, még a konyhától távol dolgozott. A „véndiós” évek után önálló próbálkozásként Pécsen megnyitotta a *Kelemen's Little Baja* éttermet, mely egy év után sajnos nem zárult sikertörténetként. Ezek után hazatért, megnyitotta szülővárosában a *Mola Gastropubot*, majd kis IT-vonalas kitérő után – talán érthető okokból – kiábrándult a vendéglátásból. Ilyenkor pedig semmi nem jobb, mint egy kis eltávolodás, hogy aztán újult erővel térjen vissza az ember ahhoz, ami az ő útja. Ezt az utat kereste Áron akkor, amikor 2014-ben végigsétálta az El Caminót (Szent Jakab útját) Spanyolországban, majd síoktatónak állt Svájcban. A budapesti *Mazel Tov* étterem vezetőjének megkeresése már egy svájci étteremben érte Áront, aki végül 2016-ban igent mondott az ajánlatra. Az étterem nevének jelentése talán szimbolikus is lehet: jó szerencsét, vagy sok szerencsét, kinek mi a szimpatikusabb.

Az azóta eltelt 4 és fél év alatt bizonyosság lett abból, hogy a gasztronómia főzés része az, amely a bajai fiatalemberhez a legközelebb áll, amivel kizárólag foglalkozni szeretne. Amikor pedig a külföldi utak legfőbb tapasztalatairól kérdeztem, szimpatikus módon azt tartotta

érdemesnek kiemelni: fontosnak tartja, hogy napi 8 órás munkarendben is lehet tisztességes, jól működő éttermet vinni. Áron éttermei tehát nem azok közé tartoznak, ahol a munkakerő 14-16 órás kizsákmányolása zajlik; valljuk meg, jó ezt hallani.

A *Mazel Tov*-ban Áron rövid idő alatt nyerő csapatot épített: ismertté, elismertté tette a helyet, mely nem tradicionális zsidó, hanem új hullámos izraeli konyhát visz, melyre nagy hatással van a környező országok gasztronómiája is. Az izraeli konyha tele van étellel, olyan étellel, mely a nulláról indul, ezt az életet pedig ki-ki maga töltheti meg azzal, ami számára a legkedvesebb. Rengeteg zöldség és gyümölcs van az alapanyagok között – vegánok előnyben! –, az étkezésekre a koronát az intenzív, nem tolakodó, nem csípős, de határozott fűszerek, a koriander, menta, petrezselyem és persze az itthon is elmaradhatatlan fokhagyma teszik fel.

Áron tavaly októberben két egymás után követő este Baján adott ízelítőt utazásából és azokból az ízekből, melyeket ezen utazások alatt ismert, szeretett meg. Az est folyamán nem csak evés-ivás zajlott, a vendégek az utazások alatt készült képeket nézhették, míg Áron színes történetekkel szórakoztatta az egybegyűlteket.

Utazásom ízei

1. Üdvözlőital: tubiból készült koktél. A *tubi* Izrael legnépszerűbb itala. Egyedi, citrusos, gyömbéres, ánizsos, mentás, igazi íz bomba. Kis tonikkal lazítva igazi frissítő.

2. Előétel előtti üdvözlő fogás: *grillezett házi pita*, lila *hummuskrémmel* és zöld, joghurtos krémsajttal. A lila krémben cékla, a zöldben pedig avokádó felel a színekért.

3. Kirándulás országok gasztronómiája között: spanyol paprika sültve, *tahini* és *chipotle* (Izrael és Mexikó)

4. *Ceviche*: Peru egyik ikonikus étele, ideális választás azon háziasszonyoknak, akik nem szeretnek tudni, akarnak főzni, de szeretnék elképráztatni az otthoniakat valami különlegessel. Mondjuk némi bátorság kell hozzá, ugyanis a ceviche nem más, mint hidegen „főzött”, marinált friss tengeri hal – állítólag harcásból is kiváló. Az apró kockára vágott halhúst rengeteg citromban és sóban marinálják

némi hagymával, kis chilivel, majd amikor már fehér a hal húsa – kb. 2-3 óra múlva –, akkor tálalják friss korianderrel megszórva. Az est egyik legkülönlegesebb fogása volt, olyan, amikor az ember elképzelései egészen meg tudnak változni a nyers hús fogalmáról. Mi a ceviche mellé az estén egy édes-füstös *mezcal* habot kaptunk, amely remek kiegészítőnek bizonyult. A bor *Montes sauvignon blanc* volt Chiléből.

4. Meleg előétel a Tereza kínálatából: *taco*, a klasszikus mexikói fogás. Tortilla, csirke és kaktusz. Szigorúan kézzel fogyasztva.

5. Vegetáriánus főétel Vietnámból: mungóbab csíra, japán pomelo rost, papaya, tamarindszós, thai bazsalikom. Akit pedig a hozzávalók elrémisztenének: minden beszerezhető itthon is, igaz, ehhez a fővárosba kell utazni. Bor: *Middelfarth sauvignon blanc*, Új-Zélandról.

6. Húsos főétel: angus nyak és szegy kukoricával és bbq szósszal. Kísérő: *Mad Scientist Candyman* IPA sör. A hús egész éjjel füstöltött vajpuhára, a füstös ízjegyeket pedig remekül ellenpontoszta a bbq szósz finom édessége és csípőssége, valamint a tökéletes hőmérsékleten szervírozott sör.

7. Desszert a *Pintxo* bárból: Baszkföldi sült sajtorta tejkrémlel és liofilizált málnával. Kísérő: *Diplomatico reserva*, hogy az este egészen biztosan nehezen felejthető legyen.

Az Utazásom ízei estén Kelemen Áron vendége voltam, melyet ezúton is köszönök. Beszélgetésünk végén arra kértem Áront, hogy a *Bajai Honpolgár* olvasóit örvendeztesse meg egy olyan különleges recepttel, amely otthon is elkészíthető, hozzávalói pedig beszerezhetőek.

Bárány harira

Eredetileg marokkói fogás, ünnepi étel. Ramadan idején, naplemente után szolgálják fel, amikor vége a napi böjtnek. A Közel-Keleten több változatban is találkozhatunk vele. Elkészítésében és állagában a gulyásleveshez hasonlítható, de teljesen új ízvilággal. Tartalmas, laktató, gyönyörű leves a gyömbér és a fahéj erőteljes aromáival.

Hozzávalók 6 főre: 2 fej hagyma, 4 gerezd fokhagyma, 7 szár angol zeller, 1 kg báránycomb, 200 g sárgarépa, 200 g lencse, 200 g főtt csicseriborsó, 3 evőkanál sűrített paradicsom, 1 evőkanál füstölt piros paprika, 3 evőkanál só, ½ teáskanál bors, 2 evőkanál fahéj, 150 g friss gyömbér, 1 marék friss petrezselyem, 1 marék friss koriander, 3 l hús- vagy zöldség-alaplé

Az elkészítés előtti napon áztassuk be, és egy kanál szódadikarbónával főzzük puhára a csicseriborsót. Szűrjük le, dobozban tegyük a hűtőbe. A sárgarépát és a zellert vágjuk kockákra, reszeljük le a gyömbért, vágjuk apróra a fokhagymát. Vágjuk kis darabokra a báránycombot is. Nagyobb lábosban, olívaolajon karamellizáljuk a hagymát, adjuk hozzá a répát, az angol zellert, a gyömbért és

a fokhagymát, majd a kockára vágott báránycombot. Nagy lángon süssünk kérget a húsrá, majd adjuk hozzá a sűrített paradicsomot és a pirospaprikát. Öntsük fel hús- vagy zöldség-alaplével, végül adjuk hozzá a lencsét és a csicseriborsót. Főzzük 2-3 óráig, vagy amíg a hús teljesen meg nem puhul. (Ha nagyon fiatal a bárány, rövidebb idő is elég.) A végén ízesítsük fahéjjal, őrölt gyömbérrel és kevés

friss, reszelt gyömbérrel. A kész leves tetejére szórjunk egy-egy marék friss koriander- és petrezselyemlevelet.

(Az íráshoz felhasznált fotók Kelemen Áron archívumából, a receptek a *Mazel Tov – Emberek, ételek, élmények c. kiadványból* származnak, a vacsora képeit a szerző készítette. Honlapunkon több, a nyomtatott lapszámban nem látható fotót is találnak – a szerk.) ■

Keresztnévadási sajátosságok három bácskai sváb településen a 18. és 20. században* (1. rész)

Mayer János

■ Családfakutató munkám során figyeltem fel arra, hogy magyarországi német őseink keresztnévei rendkívül gyakran ismétlődtek, és hogy közel 200 év alatt milyen szűk körből válogatták azokat. Bizonyos nevek adása egyes településeken volt feltűnően gyakori. Kérdés, hogy volt-e valamiféle logika, előre átgondolt stratégia a keresztnévadásokban, illetve mennyire befolyásolhatták ezt helyi vagy származási helyről magukkal hozott szokások, vallási kultuszok, illetve a különféle névdivatok. Érdekes lehet továbbá, hogy mennyiben éltek tovább az ősi névadási szokások (ha voltak) a 20. század azon évtizedeiben, amikor a vizsgált települések még zárt, homogén közösségeket alkottak, amelyeknek ebben az időben már jellegzetes szokásrendszere, kultúrája volt.

A válaszokat vonatkozó kortárs források híján természetesen teljes bizonyossággal megadni nem lehet, ám a névadások statisztikai vizsgálata alapján bizonyos következtetéseket levonhatunk. Egyes névadások magyarozatához pedig a kor néprajzának, vallástörténetének, illetve a névtan általános megállapításainak megfigyélésével juthatunk közelebb. A statisztikákat a *Kalocsai Érseki Levéltár* online adatbázisa (archivum.asztrik.hu) alapján készítettem el, de – az elírások, félreértések tisztázása érdekében – tanulmányoztam a vizsgált települések Németországban összeállított *családfakönyveit* (Ortssippenbuch, Familienbuch) és helytörténeti monográfiáit (Heimatbuch) is. Ebben a dolgozatban három – családunk történetében is szerepet játszó észak-bácskai település, *Csátalja*, *Kollut* és *Bácsalmás* német névadási szokásait vizsgálom 1790-1795, illetve 1915-1920 között.

A névadási szokásokról általában

Az újszülött nevét általában szülei választják. A választásnak számos, a döntést befolyásoló szempontja lehetséges: öröklődés családon belül, jó hangzás, a keresztnév jelentése/eredete, a keresztszülők vagy épp a keresztelő javaslat/ elvárása, születés- és névnap közelsége, illetve aktuális névdivatok is. Ezen az alapon beszélhetünk *kötött* (amikor a szülők a rendelkezésre álló névanyagból valamely közösségi hagyomány, szabály, törvény alapján választanak nevet gyermeküknek), illetve *szabad névadásról* (ha a szülők kötelezettséghez nem kötődve adnak nevet).

A betelepülő magyarországi németek – ahogy a művész elképzelte

Az európai népek névadása a 20. századig javarészt kötött volt. A keresztszülők utáni névadás német nyelvterületről, az evangélikus egyház köréből indult, de már a 18. században gyakorivá vált a katolikusok között is. A keresztszülők nevének adása a keresztszülők és a gyermek közötti szoros lelki kapcsolatot volt hivatott jelezni. Európában a 13-14., Magyarországon a 15. századtól váltak szinte kizárólagossá a bibliai és martirológiumi nevek a köznép körében, ezzel kiszorították a jelentéssel bíró, sokszor pogány eredetű keresztnéveket. Ezen erősített a tridenti zsinat (1545-1563) határozata, amelynek alapján az újszülötteknek csak az Újszövetségben szereplő vagy martirológiumi név volt adható. A névadással a szülők gyakran egyúttal valamely védőszent oltalmába is ajánlották gyermekeiket. A falusi parasztság időnként a naptárhoz is igazodott a névadás tekintetében.

Névtani kutatók révén mára ismert a különböző évszázadok leggyakoribb magyarországi keresztnéveinek statisztikája. (*Valamennyi, az alábbiakban idézett, országos adatsor Hajdú Mihály Általános magyar névtan, illetve Kálmán Béla A nevek világa c. kötetéből származik – M. J.*) A vizsgálatunk szempontjából érdekes 18. században egész Magyarországon a férfinevek közül a *János* név volt megszerte a leggyakoribb (megterheltsége 19%), a további leggyakoribb nevek pedig még az *István*, *Mihály*, *József*, *György*, *Ferenc*, *András*, *Péter*, *Sámuel*, *Gergely* voltak. Ezek nagy része korábban is gyakori volt, ebben az évszázadban tört előre feltűnően a *József* (egész Európában divatos névnek számított), míg láthatóan visszaesett az előző két évszázadban népszerű *Tamás*, a *Benedek* és a *Balázs* név adása. Összesen 18 olyan név van, amelyet a fiúgyermekek több mint 1%-a kapott.

A női nevek között még kisebb a változatoság ugyanebben az időszakban; mindössze 13 olyan név volt, amelyet 1%-nál többen kaptak; egyetlen név sem mutat viszont akkora dominanciát, mint a férfineveknél tapasztalható. A században a legnépszerűbb női név az *Erzsébet* volt (13,89%), de alig maradt el tőle az *Anna* (13,06%) és a *Katalin* (12,09%) gyakorisága sem. A további legnépszerűbb nevek: *Zsuzsanna*, *Judit*, *Ilona*, *Borbála*, *Éva*, *Sára*, *Mária*, *Eszter*.

A felsorolt nevek jó része a magyarországi németiség névadásában sem volt ismeretlen, bár pl. az ószövetségi eredetű nevek (a felsoroltak közül pl. *Sámuel*, *Eszter*, *Sára*) adása inkább a protestánsok körében terjedt el. A magyarországi „svábok” 18. századi névadási stratégiáiról nem rendelkezünk egykorú forrásokkal, de – miután ismert, hogy zárt közösségeik hagyományaihoz számos tekintetben egészen a 20. század első feléig erősen ragaszkodtak – feltételezhető, hogy a 20. század elején követett szokások alapjai már a betelepülés korában kialakulhattak, vagy akár ennél is korábbi hagyományokat követtek. (Mindhárom vizsgált település katolikus, bár Bácsalmáson kezdetben előfordultak protestáns telepések is.) Csátalja vonatkozásában ismert egy, a gyermek keresztelésére és a keresztszülői státusra vonatkozó leírás, amely a két világháború közötti időszak gyakorlatát ismerteti, de régebbi eredetű. Eszerint a keresztelés a születés utáni 3-6 nappal történt, mégpedig az ún. „kis mise” után. Keresztszülővé úgy vált valaki, hogy a nagyjából azonos korú fiúk és lányok általában már az esküvőjük előtt megállapodtak abban, hogy kölcsönösen keresztszülei lesznek egymás gyermekeinek, s ez a fogadott „rokonság” egészen a gyermekek házasságáig tartott. Helyi hagyomány alapján a házaspár első

* Az írás eredetileg a *Névtani Értesítő* folyóirat számára készült tanulmány népszerű, hivatkozások nélküli változata, egy korábbi verziója a *Múltbanéző online folyóirat* 2020/12. számában olvasható.

gyermeké lányok esetében a keresztanya (helyi nyelvjárásban: „Godl”), fiúk esetében pedig a keresztapa („Petrich”) utónevét kapta. Későbbi gyermekek esetében már a szülői szándék döntött. (vö. *Mathias Willand: Die Kindstaufe zu unserer Zeit und die Godtschaft. In: Adam Ottenhal: Tschatali – Csátalja Heimatbuch. Hanau, 1988. 646-647.* Hasonló szokást jegyzett le *Szénásiné Harton Edit* Bácsalmás kapcsán is.)

A szokásrendszer a szakirodalom szerint a legtöbb magyarországi német településen hasonló volt. Gyermekek katolikus faluközösségekben kizárólag szentek nevét kaphatták. Az első mindig a keresztapa vagy a keresztanya nevét örökölte, míg a második és későbbi gyermekek pl. azon szentét, akinek a neve napján születtek, de gyakran valamelyik nagyszülő nevét is választották a számukra. A keresztelő időpontja a születés idejétől függött; a hétköznap született gyermeket rendszerint ugyanazon hét vasárnapján keresztelték meg, a vasárnapi újszülötteket viszont csak egy hét múlva tartották a keresztvíz alá.

Az első vizsgált időszak (1790-95) és települések jellemzői

Csátalja (a 18. században *Csatalja*, németül *Tschatali*) Észak-Bácska első német telepésfaluja volt. A helység török megszállás utáni újratelepítése 1729-ben kezdődött meg, de németek nagyobb számban csak az 1740-es évektől mutathatók ki a településen, ahol két évtized múltán már abszolút többségben voltak. Az 1760 utáni telepítési hullámok a falut már csak szórványosan érintették, a század végére *Csátalja* homogén német településsé vált. A helyi németek származásáról biztosan annyit tudni, hogy az első telepések túlnépesedett magyarországi német falvakból (főleg Hajósról és Nemesnádudvarról) költöztek a helységbe, őseik svábföldi (würtembergi) eredetűek. A lakosság legnagyobb részét kitevő, az 1750-es években *Csátalja*ra kerülő mag viszont *Délnyugat-Pfalzból*, *Pirmasens*

környékéről származik. Az 1770-es évekre *Csátalján* az Udvari Kamara által kiosztható paraszti földbirtokok elfogytak, így innen a település a migrációs folyamatoknak már inkább kibocsátóként, mintsem felvételként volt részese. Az 1790-es évekre a lakosság létszáma a külföldre vagyoni felmérések alapján az 1000 főt közelíthette. Ekkor a telepéseknek már a második-harmadik generációja is bőven szülői korba érhetett.

Kollut (1904-1920 között *Küllöd*) a középkor óta létező település. A török időkben teljesen elnéptelenedett, a 18. században kezdték újratelepíteni szerb, magyar és német lakossággal, ám a század végére a németek itt is abszolút többségbe kerültek. A településre az 1750-es évek második felétől érkeztek meg a területet birtokló Udvari Kamara által szervezett első német telepések, de csak 1760-tól szaporodnak meg igazán a plébánia anyakönyveiben a német családnevek. 1770 után azonban az elvándorlás jóval erősebb lett, mint a letelepedés. A kolluti németek származási helyeiről a hagyomány a telepések Fekete-erdei (Schwarzwald) eredetét vallja, amire egyes dülőnevek is utalnak (Schwarzwald-Weingärten/ Fekete-erdei szőlők). Ebből a régióból 1769-ben valóban érkeztek telepések *Kollutra*. A lakosság többsége a mai Baden-Württemberg tartomány területéről, ám a Svábföldtől nyugatra eső részéből származott, amely abban az időben több kisebb német állam (pl. Baden, Breisgau, Kurpfalz, Speyer) között oszlott szét. A helyiek számon tartották egyes lakosok „francia” (=lotaringiai) eredetét is, ui. némely családokat évszázad múlva is franciáknak csúfoltak. Nem sokat tudunk az 1763-ban

Csátalja (akkor épp Csatalja) a 19. század legvégén, még a régi templommal

leszerelt katonaként *Kolluton* letelepített lakosok származásáról; családnevek alapján valószínűsíthető, hogy egy részük eredetileg olasz, cseh vagy szlovák stb. anyanyelvű lehetett. A helyi lakosság lélekszáma a 19. század elejére 2500 fő körül állandósult. Itt az 1790-es években a telepések második generációja ért szülői sorba, nekik nagy nagy része már Magyarországon (ha még nem is feltétlenül *Kolluton*) született.

Bácsalmás (Almasch) önálló településként csak a 18. században alakult ki. Kezdetben lakosságát magyarok, szlovákok és horvátok (bunyevácok) alkották, németek csak az 1780-as években jelentek meg ott; többségük 1786-ban települt le a községben. Néhány évtized alatt *Bácsalmáson* is többségbe kerültek, de ez itt nem vezetett etnikai homogenizációhoz, a település háromnemzetiségű jellege ugyanis – az arányok jelentős eltolódásával – a mai napig megmaradt. Az 1786-ban *Bácsalmásra* került 195 család a Birodalom összesen 38 kisebb-nagyobb régiójából költözött a Bácskába, közöttük is főképp a délnyugati területekről származók voltak többségben: a mainzi régióból 48 (az ezzel hol szomszédos, hol hozzá tartozó *Pfalzból* további 4), a szintén közeli *Schönborn* környékéről, *Hanau* környékéről, *Elzászból* egyaránt 15-15, *Trier* körzetéből 14 család származott. Ennél kisebb, de nem jelentéktelen számban

	Név	db	%
1.	János (Johannes)	188	17
2.	József (Joseph)	107	9,7
3.	Mihály (Michael)	54	4,9
4.	Antal (Anton)	50	4,5
5.	György (Georg)	48	4,4
6.	István (Stefan)	46	4,2
7.	Jakab (Jakob)	40	3,6
8-9.	Márton (Martin) András (Andreas)	39-39	3,5
10.	Ádám (Adam)	37	3,4
	Összesen	648	55,2

A leggyakoribb férfinévek a vizsgált településeken 1790-1795

sváb és frank területekről is származtak. 1790-ben Bácsalmáson a telepesek első generációja ért szülői korbá. Nem véletlen, hogy a születések száma már ekkor is igen magas, hiszen köztük a többséget a fiatal házasként útnak indulók, illetve a már Magyarországon házasságot kötő, még szülő- és nemzőképes korúak alkották. (Arra is sok példa van, hogy egy házaspár egyes gyermekei még a régi, mások már az új hazában születtek.) Vegyes házasságokból származó gyermekek ekkor gyakorlatilag nincsenek.

Névadási gyakorlat a három településen 1790-1795 között a statisztika tükrében

Az újszülöttek anyakönyvezése – katolikusok esetében – a helyi, annak hiánya esetén a legközelebbi plébánia feladata volt. A gyermekek legfontosabb adatait általában a helyi plébános, akadályoztatása esetén a káplán, ritkább esetben valamely szomszédos település helyettesítő plébánosa jegyezte be. A 18. században az anyakönyvi bejegyzéseknek nem volt egységes formulája, így azok a plébános logikáját követik. A dátum mellett az újszülött keresztnévét, a szülők közül az apa teljes nevét, az anya keresztnévét, a keresztapa teljes nevét, a keresztanya keresztnévét rögzítették. (Ha a keresztanya egyedülálló vagy özvegy volt, akkor a férjezett családnévét is lejegyezték, amelyhez az -in asszonynévképzőt csatolták, pl. *Maria Müllerin.*) Házasságon kívül született gyermekek esetében csak az anya teljes nevét írták be, a gyermek neve mellé pedig az „*illegitim!*” törvénytelen megjegyzés került.) Az ikerszülések bejegyzése is következtelen volt: időnként ugyanazon sorszámon jegyezték be őket (hiszen keresztelésük nyilván ugyanakkor történt), máskor viszont önálló bejegyzésben „*gemelli!*” (ikrek) bejegyzéssel, bár néha ez utóbbi elmaradt. Az ikerpárok tagjainak az esetek többségében eltérő keresztszülei voltak, aminek révén a névátörökítés hagyományát is könnyebben megoldották. Ebben az időben az anyakönyveket teljes egészében latin nyelven vezették. Nem létezett egységes helyesírási rendszer sem: az adatokat jórészt bemondás, hallás után jegyezték le, ezért az iratokban számtalan következtelenség, időnként nyilvánvaló hiba is található. Egy-egy családnév még az említett hat éves időszakon belül számos, eltérő változatban szerepel.

A keresztneveket latinos változatban rögzítették, így arra csak a családnevekből, illetve bizonyos névformák gyakoriságából következtethetünk, milyen nemzetiségű szülők gyermekét anyakönyvezték éppen. (Pl. Kolluton a Klára/ Klara/ Clara és a Márta/ Martha/ Marta keresztnév csak délszláv szülők gyermekei esetében fordult elő.) A latinus névalak miatt

Kolluton már csak néhány sírkő őrzi az egykor többséget alkotó németek emlékét

nem tudható, hogy a településen az adott név melyik formáját használták ténylegesen a külföldre német névváltozatok közül; pl. a János (latinul: *Joannes*) férfinév a németben lehet *Johannes*, *Johann* vagy éppen *Hans* is.

1790-1795 között a három településen összesen 2223 születési anyakönyvezés történt. Ebből Bácsalmásra jutott a legtöbb (1249), Csátalján összesen 363 születést jegyezték be, míg Kolluton 591-et. Kolluton és Csátalján a születettek döntő többsége német családból származott (a kivételek száma 10% alatt van), Bácsalmáson a „sváb” gyermekek a születetteknek kb. a felét teszik ki. A három településen együttvéve mindössze 110 különböző keresztnév fordul elő (44 női és 66 férfinév), ami azt mutatja, hogy a névadók keresztnévek igen szűk skálájából válogattak.

A választott nevek összesített listáján a János (*Johannes*) név a leggyakoribb (139 előfordulás), a női nevek közül pedig a Katalin (*Katharina*, 102 előfordulás). Előbbi teljesen egybecseng az évszázad magyar statisztikájával, bár a név kb. 12%-os aránya alacsonyabb a kortárs országos átlagnál. A Katalin név a században országosan a második leggyakoribb volt az *Erzsébet* (*Elisabeth*) mögött, ez utóbbi név e három település összesítésében 37 előfordulással csak az 5. leggyakoribb a női nevek között. A Katalin név nagyjából 9%-os átlaga szintén valamivel alacsonyabb az országosnál. A három település adatait összesítve a leggyakoribb férfinévek még a József (*Josef/ Joseph* 68 előfordulás), György (*Georg*, 39), Mihály (*Michael*, 37), Jakab (*Jakob*, 30), István (*Stefan/ Stephan*, 29), Antal (*Anton*, 28), Ádám (*Adam*, 23), András (*Andreas*, 21), Péter (*Peter*, 21), Márton (*Martin*, 20), Miklós (*Nikolaus*, 20), Mátyás

(*Matthias/ Mathias*, 19). Ezek közül 10 név az évszázadban leggyakoribb magyarországi nevek között is szerepel; a németek között feltűnően az Antal (*Anton*) és a Jakab (*Jakob*) gyakoribb az országos átlagnál. Az Antal 1770-1800 között országosan a 13. leggyakoribb volt (1,67%), a Jakab csak a 26. helyen szerepelt 0,21%-os előfordulással. Az országban divatos nevek közül itt ritkább a Ferenc (*Franz*), a Gergely (*Gregor*) és a Pál (*Paul*) név, a László (*Ladislaus*) pedig egyáltalán nem fordult elő.

A női nevek közül a három település összesítésében a további leggyakoribb neveknek az alábbiak számítanak: Anna (*Anna*, *Anne* 87), Mária (*Maria*, *Marie* 79), Magdolna (*Magdalena/ Magdalene*, 44), Erzsébet (*Elisabeth/ Elisabethe*, 37), Éva (*Eva*, 35), Borbála (*Barbara*, 31), Teréz (*Theresia/ Therese*, 23), Julianna (*Julianne*, 19), Rozália (*Rosalia*, 15), Ágota (*Agathe*, 14). Itt valamivel nagyobb eltérést az országos átlaghoz képest az *Erzsébet* csekélyebb súlya mellett az országosan igen népszerű *Zsuzsanna* (*Susanne*), Ilona (*Helene, Helena*) nevek ritkább volta, illetve az országos rangsorban előkelő helyen álló Judit (*Judith*), Sára (*Sara, Sarah*), Eszter (*Esther*), Klára (*Klara, Clara*), Ráchel (*Rachel*), Zsófia (*Sophia, Sophie*) és Rebeka szinte teljes hiánya jelent. Ezek többsége ószövetségi eredetű és/vagy jellemzően inkább protestánsok által adott név.

Az egyes településeket külön vizsgálva csak árnyalatnyi az eltérések. Mindhárom községben ugyanaz a leggyakoribb férfinév (János/ *Johannes*), viszont Bácsalmáson a női nevek közül az Anna volt a leggyakoribb. A legnépszerűbb nevek ezt leszámítva mindenütt ugyanazok: a férfiak közül mindenhol a János (*Johannes*) és a József (*Josef, Joseph*)

volt az első két helyen, míg a női nevek közül az első három helyen – ha nem is azonos sorrendben – mindenhol a *Katalin (Katharina)*, az *Anna (Anne)* és a *Mária (Maria)* áll.

Bácsalmáson az *Ágnes (Agnes)*, 14 előfordulás) név tartozik azok közé, amelyek az összesítés közvetlen élmézőnyében nem szerepelnek, helyben viszont gyakoriak voltak. Ezen túl Bácsalmáson az *István (Stefan/Stephan)* név jóval gyakoribb, mint a másik két településen, hiszen itt a 3. legtöbbször fordul elő (29-szer), Kolluton egyáltalán nem szerepel, míg Csátalján (8 előfordulással) csak 7-8. leggyakoribb férfinév volt.

Kolluton a *György (Georg)* név volt a férfinévek között jóval gyakoribb; 25 előfordulásával itt a két, mindenhol legnépszerűbb keresztnév (*János, József*) mögött a harmadik. (Bácsalmáson tíz másik név is gyakoribb volt ennél, de 5 előfordulással Csátalján is inkább ritkának számít.) A női nevek közül itt jóval népszerűbb volt a *Magdolna (Magdalena)* név adása, mint a másik két faluban, hiszen itt 25 előfordulással a 4. leggyakoribbnak számított. (Ritka nem volt Bácsalmáson sem, ahol 19 újszülött kapta ez a nevet, Csátalján viszont csak 4.) A *Borbála (Barbara)* név Kolluton és Csátalján is igen népszerű volt (24, illetve 12 előfordulás), Bácsalmáson viszont csak elvétve, mindössze négyszer adták.

Csátalján a *Marianna (Marianne)* névforma gyakorisága tűnik fel; itt azonban arról van szó, hogy ugyanezt a nevet másutt *Maria Anna* vagy sokszor egyszerűen csak *Maria A.* formában jegyezték be az anyakönyvbe. Ezen túl még a *Teréz (Theresia)* név számít viszonylag gyakoribbnak (14 előfordulás). A férfinévek közül az *András (Andreas)* itt a 3. leggyakoribb (11 előfordulás), míg a nagyobb Bácsalmáson 13 előfordulással sem szerepelt a tíz leggyakoribb keresztnév között, Kolluton pedig 8 előfordulással a 7. legnépszerűbb volt.

A kettős vagy többes névadás jelensége az első telepés generáció körében – németországi hagyományt követve – még nagyon jellemző volt (az első telepéslisták, népszámlálások, összeírások adatai sok ilyen nevet tartalmaznak). Ez a hagyomány 1790-re – különösen Csátalján és Kolluton – erősen visszaszorult, de Bácsalmáson sem volt általános. (Csátalján 30, Kolluton 56, Bácsalmáson 108 esetben fordul elő.) Ráadásul Csátalján ez mindössze négyféle kombinációt jelent, amelyek döntő részét (25-öt) az *Anna Maria* névforma adja. Kolluton ez annyiban változatosabb, hogy az *Anna Maria* és a *Maria Anna* kombináció együtt összesen 43-szor, minden más eset csak 10-nél kevesebbszer fordul elő. Bácsalmáson is az *Anna Maria* névkombináció a leggyakoribb (38 eset), ellenben

a *Maria Anna* névforma mindössze három esetben fordul elő. A többi kettős névadás döntő többségében a *Johannes* (25 eset), illetve a *Maria* (23 eset) nevet párosították valamely másik keresztnévvel. (Ez a leggyakoribb egyébként az amúgy ritka csátaljai és kolluti kettős névadások esetében is.) A *János (Johannes)* első keresztnévként a leggyakrabban a *Johann Georg* (14) és a *Johann Adam* (8) formában fordult elő. Az anyakönyv időnként második keresztnévként jeleníti meg a különböző János nevű szentek megkülönböztető nevét, így keletkezett a *Baptist* (Keresztelő), a *Nepomuk* (Nepomuki) névforma.

Úgy tűnik tehát, minél távolabb van egy falu a német lakosság betelepítésének időpontjától, annál kevésbé jellemző rá a többes névadás, hiszen a legrégebbi telep Csátalján a jelenség az 1790-es évekre csaknem eltűnt, Kolluton erősen visszaszorulóban volt, míg a németekkel 1786-ban betelepített Bácsalmáson még viszonylag gyakran alkalmazott módszer volt.

A névátörökítés kérdésében annyi látszik, hogy az időszakban vizsgált 2223 születés 36%-ában (802 esetben) a gyermek valamelyik keresztszülő nevét örökölte (Bácsalmáson 381, Kolluton 258, Csátalján 159 esetben). (Első gyermek esetében ez szinte kivétel nélkül így volt.) Valamelyik szülő neve is sokszor továbbment a családban, kivéve, ha annak ritka, az általános névadási gyakorlatba nem illeszkedő keresztnév volt. Az 1790-es évek szülői generációjában előfordultak ritka keresztnévek (pl. *Kilian, Ciprián/Cyprian, Lipót/Leopold, Boldizsár/Balthasar, Hermann*), ám ezek többségét nem adták tovább. Ez arra enged következtetni, hogy a telepések származási helyén valószínűleg szélesebb „kínálatból” választottak nevet a gyermekeknek, de a magyar egyháziak által

nem ismert vagy lefordíthatatlannak ítélt nevek Magyarországon hamar kikoptak a gyakorlatból.

Összességében megállapítható, hogy a három település 18. század végi névadási gyakorlata között nem volt szignifikáns különbség: nagyrészt ugyanabból a névkészletből válogattak, és többé-kevésbé hasonló gyakorisággal. Jellegzetesen magyar vagy délszláv neveket sem találunk, ami azt mutatja, hogy ilyen téren nem volt komoly egymásra hatás az egymás mellett élő népcsoportok között.

Az 1790-95 között a három településen adott nevek döntő többsége (főleg héber eredetű) bibliai személynévből, illetve széles körben tisztelt keresztény szentek nevéből származik. A bibliai nevek pedig főképp az Újszövetséghez, főleg az evangéliumokhoz kapcsolódnak. Így nem csodálható, hogy feltűnően gyakran adták a szent család valamely tagjának, a 12 apostol valamelyikének nevét, bár utóbbiak közül érdekes módon a *Tamás/Thomas* név szinte teljesen hiányzik. A bibliai üdvtörténet vagy az ahhoz kapcsolódó keresztény hagyomány néhány más szereplője vagy épp az evangéliumi hagyományhoz később kapcsolódó *háromkirályok/napkeleti bölcsek* neve is megjelenik. Az evangelisták nevei közül ritkán előfordul a *Márk (Markus)*, a *Lukács (Lukas)*, a *Máté (Matthäus)* és természetesen jóval gyakoribban a *János* is. A nevek jelentős része keresztény szentek/ mártírok neveiből ered. Ószövetségi eredetű az *Ádám (Adam)* és *Éva (Eva)*, továbbá az igen ritkán adott *Illés (Elias)* név. A *Róza/ Rózsa (Rosa, Rose)* névnek is lehet keresztény vonatkozása, hiszen az egyháztörténet ismer ilyen nevű szentet, de valószínűleg inkább a jelentés lehetett a névadás alapja, akárcsak az ebből képzett *Rozina (Rosina)* esetében. ■

	Név	db	%
1.	Katalin (Katharina)	151	13,7
2.	Anna (Anne)	131	11,9
3.	Mária (Maria)	107	9,7
4.	Borbála (Barbara)	65	5,9
5.	Éva (Eva)	58	5,3
6.	Erzsébet (Elisabeth)	57	5,2
7.	Magdolna (Magdalena)	55	5
8.	Teréz (Theresia)	48	4,4
9.	Julianna (Julianne)	34	3,1
10.	Rozália (Rosalia)	31	2,8
	Összesen	737	67

A leggyakoribb női nevek a vizsgált településeken 1790–1795

Bajai mágia

Dr. Szutrély Péter

■ Néhány hete rokonok egy gyászjelentést juttattak el hozzám. Valami régi épület padlásán találták, s továbbították: szépnyám (Szutrély Péterné Vény Terézia) tisztos kort megérve 1892 októberében Baján távozott az élők közül. Az aláírók között első helyen dédapám, Szutrély Gyula neve áll.

Baja... Nem esett sok szó családkban a korai időkről, történetekről, ősről. Nem olyan időket éltünk. A jó úttörő nem családját kutatta, nem ősei iránt érdeklődött, hanem a jelenben volt vidám! (Mint a mokus...) Így tehát mit sem gyanítottam arról, hogy apai családom jelentős része Baján élt, dolgozott. Fogalmam nem volt, hogy ott e név alatt egy ház is ismert volt, a temetőben családi sírhelyünk volt. (Talán még ma is megvan? A sírok is öregsenek.)

Amikor az ember már generációkban kezd gondolkodni, megindul az ősök felé. Indultam volna magam is, de tíz éven át két határ feküdt keresztbe közöttünk. Ebből a Bajához közelebb eső áthatolhatatlan volt számunkra. Méregdrága telefonhívásokra hosszú órákat vártunk, míg a barátságosan kisasszony végre összekötött bennünket szüleinkkel. Ilyenkor nem a gyökerekről beszélgettünk.

Az emigrációt „külföldre szakadásnak” hívták. Számunkra kerek harminc éven át tartott, bár a szakadás később kissé „beférelődött”, így aztán végül is jártam én ugyan Baján, de nem éreztem meg a szélben az ősök közvetlen rezdüléseit. Csak annyira szerettem a szép főteret,

(vagyis a Szentháromság teret), ahogy számos más magyar városét. Szerettem azt a hidat, ami – persze – Petőfié. Szerettem azt a csárdát a „Szűnyog-szigeten”, meg szerettem azt is, hogy ott sétálhatok. Meg azt is szeretem, hogy megtudhattam, a hidat is, a szigetet is, a körülötte csordogáló Sugovica ágait is jó néhány névvel illették már: Kis-Pandúr, Nagy-Pandúr, Tejes... Ki? Mi? Melyik is?

Annyit azért tudtam magamról, szüleim boldozásaiból és a közvetlen, múltó sóhajtásokból, hogy 1945 táján volt valamiféle gyógyintézmény Bácsalmáson, ahová egyfelől papám, másfelől mamám érkezett külön-külön, egymásról mit sem tudva. Menekültek a zavaros idők elől. Ott terveztek megbújni. Találkoztak, az ügyes sebész és az önjelölt ápolónő, aki egyébként a rivaldák fényében élt, eredetileg ugyanis színésznő volt. Találkoztak, fiatalok voltak, élvezték az életet, és ez lett a vesztem, mert meglettem.

Bácsalmás. Baja. Ugrás az oda is, vissza is. Vonzások? Taszítások nélkül?

Néhány pécsi év után Keszthelyre kerültünk. Édesapám egy éppen elárvult kórház vezetését, no meg az itteni sebészkedést vállalta. Embert próbáló feladat volt. Még nyífkó gyerekek voltunk, amikor előbb apósomat, majd későbbi feleségemet megismertem. Az ő édesapja, Dr. Fodor Ferenc (orr-fül-gége szakorvos, Baján adjunktus) frissen érkezett helyi kórházunkba főorvosnak. Az 50-es évek végének áldatlan viszonyai egy vidéki kórházban nem

rettentették el. Lakás is lett, hiszen – rendkívüli szerencse folytán – volt kívül „csérélni”. A család elköltözött hát Bajáról, ahol addig éltek: a „MABI-palotában”, a Sugovicán pöfögő motorcsónakokat hallgatva. Megérkeztek a mi városunkba, elkezdtek itt egy immár 70 éve folydogáló életet. Rögtön tudtam, amikor úgy hat-hét évesen először találkoztunk, ez a „kis bajai mabipalotás” Bea lesz életem párja. Az lett. Immár fél évszázada. A nap minden percében. A született kis bajai. Így tehát már a Balaton partján sem létezik halászlé tézista nélkül! Mint ahogy nem létezett három évtizeden át Solingen, emigráns életünk otthona sem halászlé nélkül. A híres késes-köszörűs helybéliek legnagyobb csodálkozására.

Lépten-nyomon találkozunk ismerősökkel, akikről mindegyre kiderül, ők is bajaiak. Tisztelettel kérdezem: miféle mágia él ebben a szép kisvárosban? Mitől van a halászlének bajai íze, a Sugovicának bajai suhanása, a „mabipalotának” igazi, nagyon palotasága, az utcáknak különös bajaisága? A hídnak, a szigetnek annyi neve? Mitől csomósodnak itt össze életek, sorsok, véletlenek, mitől telepszik meg a sírok szélén családok fonadéka?

Mi van Nálatok, bajaiak? Valami mágia csak tudtok!

(Utóirat: ha valakinek a fenti nevekkel kapcsolatban ismeretei, gondolatai vannak, akár jó, akár rossz is, várom a szutrely@aol.com címen.) ■

Levél Bajára – a régi időkből

E.Farmos, Sept 21=én 1878

Hamar Péter

■ Kedves Lalikám!

Már néhány óra múlva Hónap szerént egy hónapja lesz hogy elváltunk egymástól, 's illő hogy valamelyikünk megkezdje a levelezést. Szerencsésen haza érkezünk, 's 6 nap múltával Ivánék is elmentek, 's én ismét egyedül maradtam.

Hálát adok a Jóistennek hogy még egyszer elvezérelt szeretett szülővárosomba, 's a Te nagylelkűséged által drága Édesapám sírkövét a Plébános Úr megszentelte. Többet én már ilyen hosszú útra nem vállalkozok. Örülök hogy még egyszer megmoshattam az arcom a Sugovica vizében.

Ha gyász levelet nem kaptál volna két halál esetről tudósítalak, a Fekete József és ifjabb Ábel Ferenc haláláról. Szegény Ferencet a csapások legnagyobbika érte, elvesztvénn úgy

szólván egyetlen örömét, kihez már egy pár év múlva nagy reményeket köthetett volna, így bánik a Sors, ezrenként mehettek volna a gazok helyette.

Nem tudom Jenő irta é neked a Miskolci árvíz okozta veszendőségeket, sokszáz ember élete esett áldozatul, sokszáz ház omlott össze, elsepere az utszán diszló szép fákat, a kövezetből torlaszokat csinált, s minden hidnak, malomnak vége. Gáspáréknak magos helyen lakván hála Istennek semmi bajuk, de Béla sógora a padra menekülés által menthette meg családját.

Eger hasonlóan szenvedett, ott ugyan kevés ember esett áldozatul, de a kereskedő bódékat a víz kiürítette, ott is borzalmas károkat okozott. Remenyiknek is belefula a kocsisa, Csizmadia Pesta és két lova, a kocsija pedig össze tört. Ez a szerencsétlen Asszonya parancsa ellenére ment a patakba kocsiját mosni, és jól lehet figyelmeztették hogy ne menjen bele,

mert a víz nagy gödröt mosott, de ő bele ment, hogy többé vissza ne jöhessen. Ezt nevezem én végzetnek.

A kertbeli gyümölcs még ilyen jól meg nem maradt soha, két kis almafáról melyeket te ültettél lopott Tuba Jóska, Tuba Ádám fia de miután rajta kaptuk s 1. ft 50. xra büntettetett, a kertnek felé se jöttek, s minden megmaradt. Már mindent leszedtem, még néhány görög s sárga dinnye van, ha elnem lopják, mert az örök ideje kitelt. Buzácskám igen kevés lett, 108 csomóbul csak 20. köből, de még abban is van gaz.

Kedves fiam nállatok hadtam véletlenül az apró szemű rózsza füzéremet, küldjed utánnam. Az óra későre jár, be zárom leveletem. Válaszolj mennyi termésed lett. Szóval mindenről.

Csókollak mindnyájatokat. Isten veletek.
Szerető édesanyád
Zákány Lajosné ■

Fény az alagút végén

Dorogi-Kovács Krisztina

■ Hiába vesznek körül emberek, akikkel azonos vér csörgedezik az ereimben, árva vagyok. Egyedül vagyok a sötét ég alatt, ahol még egy árva csillag sem kap otthont. Beletaszítottak a végtelen szomorúságba, majd amikor már kezdem összeszedni magam, és próbálok kimászni, ismételten a mélybe taszítanak. Tudom, hogy nem számíthatok rájuk, amikor egy kis támogatásra, segítségre van szükségem. Amikor látszólag minden rossz és csak egy váll kellene, amelyen kisírhathnám magam, két erős kéz, ami átölelhetne.

- Ha nem viselkedtél volna így, nem szűrtél volna el mindent szokás szerint.

Tudom, hogy nem örülnek velem egyúttal a sikereimnek, a boldogságomnak, hanem még tesznek is érte, hogy mégis rosszul érezzem magam. Ellenben ott vannak az oldalamon, amikor önmarcangolásról és bántalmazásról van szó, sőt, ők a legnagyobb támogatóim.

- Olyan egoista, okoskodó, kötekedő vagy! Borzasztó stílusod van, csodálkoznék, ha bárki is elviselné.

Ott vannak, és a tudtomra adják, milyen borzalmas ember vagyok, semmire sem fogom vinni az életben, és senkinek sem kellek. Senki sem fog szeretni. Fülembe duruzsolják, akár egy ártatlan gyerekdalt, amelynek ritmusa annyira lebilincselő, hogy képtelen vagyok kiverni a fejemből.

- Olyan ostoba vagy, hogy az már fáj. Semmi vagy hozzánk képest.

Újra és újra előtörnek a szavak, amíg már kívülről fújom az egész nótát, és teljesen magamévá teszem. Ez az egyetlen dolog, amit kapok a családomtól, és hiába rossz, erőteljesen kapaszkodom belé, mintha az életem múlna rajta. Mintha a biztonságot és meleget adó takaróm lenne. Hiába a sok bántó szó, csalódás, teljesen képtelenek kiirtani belőlem a remény sugarát. Olyan vagyok, akár egy virág: alig kapok fényt, viszont ha egyszer egy kicsit jut belőle, akkor rögtön kivirágzom és csodás színekben pompázom. Néha-néha tesznek egy-két szép dolgot értem, és én emiatt újra meg újra beleesek az általuk kihelyezett csapdába. Elhiszem, hogy most minden más lesz; tanulnak a hibáikból, elismerik, hogy amit csinálnak az rossz. De aztán nem sokkal később be is bizonyítják, hogy ez sosem fog előfordulni, amivel egy újabb sebet ejtenek törékeny szívemen. Az évek előrehaladtával sem enyhül a fájdalom; az első vágás ugyanúgy fáj, mint a legutóbbi,

sőt, ha lehet kicsit még jobban is.

„Már nem kell sokat kibírnod, jövőre el-mész az egyetemre és minden rendben lesz” – mondják könnyedén, egyáltalán nem érezve a helyzet lelki súlyát. A kitartás az utolsó pillanatokban a legnehezebb, a tény pedig, hogy milyen sokat kibírtam már, nem motivál. Inkább éppen emiatt hervad egyre jobban a virágom, hiszen már túl hosszú ideig része a bántalmazás a mindennapjaimnak. A rossz élmények marcangolnak, újabb és újabb begyógyíthatatlan sebeket okozva. Az általam sírt óceánban fuldoklom, hiszen a szeretet hiánya és a kétségbeesés túlságosan fojtogató.

Nincs otthonom, ahol biztonságban érzem magam. Folyamatos félelemben, megfelelési kényszerben élek, hiszen bár-mikor lecsaphatnak rám a testvéreim vagy a szüleim, hogy újból ott szűrjanak meg, ahol a legjobban fáj. Ismerik a gyenge pontjaimat, és tudják, mivel tudnak igazi fájdalmat okozni nekem.

- Ezek a barátaid is otthagytak téged, mondjuk, nem csodálkozom rajta.

Magas elvárásaiknak lehetetlenség eleget tenni, mert saját magukon kívül senki és semmi sem tökéletes számukra. Istenhez érnek fel, akiknek csak jó tulajdonságaik vannak, és mindenért mások okolhatók (legfőképp rajtam élik ki ezen vágyaikat).

- Minden a te hibád!

A legszomorúbb, hogy képtelenek felfedezni a saját magukban rejlő negativitást, a mérgező személyiséget és a hibákat. Nincs bennük empátia, érzelmi intelligenciájuk a nullát verdesi alulról, és a saját nyomorukat rám vetítik ki, ezzel egy életen át tartó rossz hatást gyakorolva.

A szüleim megmutatták, hogy milyen szülőnek nem szabad lennem, ha egy egészséges, boldog gyermeket akarok felnevelni, és a hibáikból tanulva építem fel a jövőmet. A saját királyságomat, ahol az ő véleményük, a

hozzájuk hasonló mérgező emberek nem kapnak helyet. Ahol végre az elfogadás és fényűzés kap szerepet.

- Gratulálok, ezt is sikerült elszúrnod, mint mindent. Hozod a formád, veregesd meg a vállad! Semmire sem vagy képes, mindent rosszul csinálsz. El sem hiszem, hogy ennyire semmirekellő vagy. A te korodban én már...

Igen... Már hiszem, hogy vár rám egy szebb jövő... Amikor a sötét égboltot felváltja a hétágra sütő nap és a meleg. Amikor szeretettel beszélnek hozzám, viselkednek velem, és ha valamit rosszul csinálok, nem csak kiabálást meg szidást kapok.

- Semmire sem fogod vinni az életben, egy semmirekellő leszel, mint amilyen apád is!

Már nem hiszek ezeknek a lehúzó szavaknak, már nem törik meg a szárnyaimat. Az tölt el méreggel, hogy nem tehetek ellenük semmit, és muszáj hallgatnom őket. A kezem össze van kötve, egy cellába vetettek, ahonnan egy évig még nem szabadulhatok. A tehetetlenség felemészt, és mint egy démon férközik be a mindennapjaimba. Elhiteti velem, hogy nincs fény az alagút végén, amivel rögtön rányomja a bélyeget a napomra.

Sipos Loránd grafikája

- Amíg az én házamban élsz, azt csinálod, amit én mondok! Ha meg nem tetszik, akkor szépen elmehetsz innen! Elegem van belőled, és hogy ennyire hasznavehetetlen vagy.

„Mosolyogj többet!” – kapom az eszméletlenül hasznos tanácsot, helyzetem azonban gondoskodik a bánatomról és a rossz hangulatomról. Erősen a karmai között tart, és amikor menekülni akarnék, mélyen bele is mélyesztí azokat a húsomba. Pont amikor a legsötétebb hajnal jött el, amikor a leghidegebb tél pusztított, akkor léptél te be az életembe; ahogy felém indultál a hó felolvadt körülöttem, és virágok nőttek ki a helyére. Olyan vagy nekem, mint egy hosszú, keserves tél után jövő gyönyörűséges tavasz. Nem csak hamis reményekkel tápláltad már süllyedő hajómat, hanem igaziakkal; megjavítottad bennem azt, ami eltörött, tönkrement; ezzel egy most már biztonságos, boldog utat biztosítva nekem. Megmutattad az élet napos oldalát, az általam tapasztalt élmények szöges ellentétét; amikor a hibáim miatt nem kapok pusztító megjegyzéseket, szidásokat. Amikor végtelen türelemmel, szeretettel, odafigyeléssel bánnak velem, nyíltan kifejezve az irántam érzett erős, ugyanakkor gyengéd szálakat. Új kapuk nyíltak meg előttem, amelyeknek a létezéséről sem tudtam korábban. Mindig is vágytam ezekre; magányos estéimen mielőtt álomba sírtam volna magam, elképzeltem egy szebb, kevésbé magányos jövőt. Szülinapomkor mindig egy szerető családot kívántam, akik kitöltik a szívemben tátongó űrt. Mint kiderült, erre egy ember is elég: te. Olyan, mintha folyamatosan álmodnék,

hiszen a valóság nem lehet ennyire gyönyörű, ennyire tökéletes.

- Feltétel nélkül szeretlek.

Hogy érhetett hirtelen ekkora áldás?

- Még sosem találkoztam ilyen csodálatos lánnyal.

Hogy válhatott valóra az egyetlen kívánságom?

- Nem csak gyönyörű, de még okos is vagy.

Az érintésed olyan selymes és gyengéd, akárcsak a lány szellő simogatása a bőrömon egy kellemes tavaszi napon. A világ összes nemes cukrászdáját felkereshetném, akkor sem találnék a csóknál

édesebb, finomabb süteményt. Az irántam érzett szereteted Babel tornyánál is nagyobb. A segítséged által a sérült kislányból erős nő lett, aki a múltját úgy hagyja maga mögött, hogy közben egy árva pillantást sem vet hátra. Megtanítottad nekem, hogy nem önzőség magammal foglalkozni, a saját érdekeimet nézni, és minden, rám néve veszélyes kapcsolatot megszakítottam. Nem érdekelt, hogy mit mondanak rólam ezek után, milyen csúnya, trágár szavakkal illetik a személyemet. Felgyújtottam a családom által összedöntött házamat, majd mosolyogva néztem, ahogy minden hamuvá porlad. ■

Aktuális Madách

Emesz Margit

Az élet szó tájképe kirakható

Játék és út

Az út vége a végszó

A férfi is gondol erre

Nem úgy mint a nő

Foga alatt harsog a tiszta ízű alma

A fehér húsú alma

Leve csuklóján csorog

És végigfolyik könyékig

Földet érnek az édes cseppek

A mítoszok nagyok

„Képzeld, tetves vagyok!”

Mondta naivan

Talán egy téves találkozásból

Nem tévedés

A tetvek szűz helyre kerültek

És csorgott csorgott a tetves almálé

Almagerezd aszalt szemmel víz után didergett

Azóta sem látta senki

A férfi kezét veszítve sodródott óceán vizében

Nem tudott úszni

Haláltáncban a sírgödör fölé

Glóriával magasodott

Partot ért

Édesvíz után kutatott a kaméleon

Kereste a férfit

Rátalált ahogy szomját oltotta

Édesvíz mámorában feküdt

„Iható ez a nő!”

Lakomája tenger gyümölcse volt

„Csak az a vég!; csak azt tudnám feledni!”

Mondta a férfi

A nő szeme villódzott

Tüze Lucifert kiherélte

Formátlan teste kisimult

Felsírt a gyerekelet

A díztelen székláb bölcső alá feküdt

Indultak menteni a madáchi maradékok

Csobog a csend

Emesz Margit

Nem tudtam hogy csalóka a lét

Benne te

A szerelem

Szemed a tüzes

Arcod mezején a holnap

Tested súlya enyémm

Erőddel vagyok ha könnyezem

Néhai tévedésünk

Hála

Süllyed a mélybe

Bizonyos

Testünk örökösei

Asztal szegletében ülnek

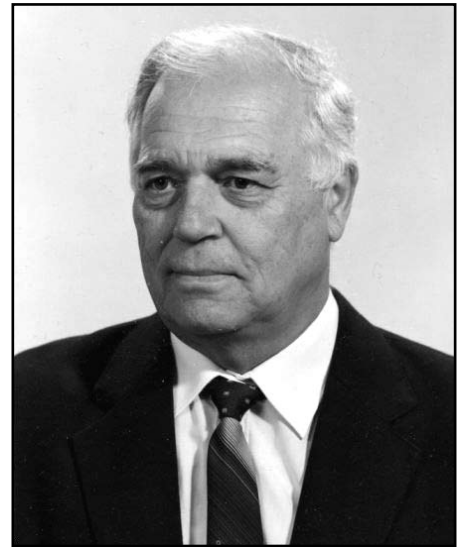
Hol így hol úgy

És csobog a csend

A lét békés Holt-tenger

Dr. Abonyi József (1920 – 2020) emlékére

■ *Sajnálattal értesültünk róla, hogy 2020. december 16-án, életének 101. esztendejében elhunyt DR. ABONYI JÓZSEF nyugalmazott tüdőgyógyász főorvos, a Bélás Baráti Kör alapító elnöke, Baja Város Díszpolgára. Városunk köztisztviselőiben álló személyiségének életpályáját lapunkban interjú és nem is olyan régen születésnap köszöntő formájában is bemutattuk, ezúttal munkatársainak, kollégáinak, zenésztársainak személyes hangú visszaemlékezéseivel tisztelgünk emléke előtt. Szerkesztőségünk őszinte részvétét fejezi ki a főorvos úr családjának, nyugodjék békében!*

Dr. Abonyi József 1920-2020

Összeállította: Dr. Szarka Ildikó

■ **Dr. Vermes Eszter** radiológus-tüdőgyógyász – Kezdő röntgenorvosként a szakvizsga megszerzése után szerettem volna többet tudni, érdekelt az ok-okozati összefüggések. A bajai Rendelőintézetben a mellkasleletek az én feladatkörömbé tartoztak, s ennek során ismerkedtem meg Abonyi főorvos úrral. Csodáltam széleskörű tájékozottságát, szerteágazó tudását, emberséges magatartását, és mivel munkatársat kerestem, örömmel társultam kis közösséghez (1987), mely olyan volt, mint egy család, szeretet vett körbe.

Hatalmas tudásából, emberszeretetéből igyekeztem legalább töredékeket magamba szívni, figyeltem, hogyan vizsgál, miként beszél a bajukban segítséget váró betegekkel. Mindenkihez volt egy biztató, jó szava, és reményt tudott nyújtani a gyógyíthatatlanoknak is. Kezdetől fogva egymással párhuzamosan dolgoztunk: ő az egyik rendelőben, én a másikon. Ha valamit nem tudtam, készséggel segített (egyenrangúnak tekintett), és közben nevelt is. Mivel árva voltam, második apámnak tekintettem.

Anekdotákat mesélt fiatalabb koráról, az intézet megalapításáról, a tuberkulózis eleni korai gyógymódokról. Együtt néztük a mellkas-felvételeket, egy-egy különös elváltozásra felhívta a figyelmemet, és nemcsak a szakmára tanított, hanem az életre is. Ha családom tagjai betoppantak a rendelőbe, barátságosan, szeretettel fogadta őket, és évek múltán sem felejtett el egy-egy kedves szóval mindenkit üdvözölni. A szakma iránti elkötelezettsége, a gyógyításban való hite példamutató volt számomra, és hosszú évek után is őt tekintem a legjobb tanítómesteremnek.

Kovács Gáborné (Nyirati Mária) korábbi vezető asszisztens – Azt hiszem, én vagyok az, aki legrégebből ismerte a főorvos urat. 1950-ben ő mentette meg az életemet, amikor vakbélgyulladásom volt. Édesapám ugyanis atyai jóbarátja volt, így természetesen ő volt családunk orvosa. Éjjel 3 órakor vitetett be a sebészetre, ahol sürgősséggel meg is operáltak.

Néhány évtized után kerültünk ismét kapcsolatba, amikor megalakult Baján a Bridzs Klub, melynek mindketten tagjai voltunk. Majd 1980-ban röntgen asszisztensként kerültem a Tüdőgondozó Intézetbe. Ő volt a főnököm, nyugdíjazásáig. Ilyen főnököt kívánok mindenkinek! Mindenekelőtt EMBER volt. Minket, munkatársakat, valamint a betegeket egyenrangú félként kezelte. Mindig nyugodt, emberséges hangon beszélt a betegekkel függetlenül attól, hogy az akkori párttitkár, vagy egy falusi néni volt a beteg.

Aztán néhány év után ismét bridzspartnerek lettünk, méghozzá az interneten, napi 5-6 órát is játszottunk együtt. Még a halálát megelőző napon is bridzseltünk.

Egyszerűen ő volt az az ember, aki nemcsak mint orvos, hanem mint ember is példát mutatott emberségből, szeretetből, becsületességéből. Egész életét a nyugalom, az optimizmus és a család szeretet jellemezte. A Jó Isten tárt karokkal várja. Nyugodjon békében! A szívemben örökké élni fog.

Dr. Szarka Ildikó tüdőgyógyász főorvos – 1993 szeptemberében ismertem meg személyesen a főorvos urat, akiről gyerekkorom óta nagy tisztelettel beszéltem a családomban, hiszen édesanyámat is kezelte. A belgyógyász szakvizsga megszerzése után kerültem a tüdőbeteg-gondozó intézetbe. Nagyon örült a döntésemnek – korábbi belgyógyászként úgy vélte, én is biztos alappal kezdek az új szakmát. Akkoriban *Vajtai István* volt a kórházigazgató, aki csak ritkán rendelt a tüdőgondozóban, a munka legnagyobb része Abonyi főorvos úrra hárult. Emiatt elég kevés ideje jutott arra, hogy engem a tüdőgyógyászatra tanítson, de a szemlélete, logikus gondolkodása a későbbiekben is sokat segített a munkámban. Nagyon alapos összefoglalást készített a régi gümőkóros betegekről, a mi generációnk által már csak tankönyvből ismert műtéti beavatkozásokról.

Az egykori páciensek még évtizedek múlva is emlegették, hogy a főorvos úrnak köszönhetik az életüket. Második gyermekem születése után, 1995-ben Abonyi főorvos úr már nem dolgozott, de 2003-tól 2006-ig 2-3 napos helyettesítéseket még szívesen vállalt, amikor

szabadságra mentem. Ilyenkor régi betegeivel is találkozhatott, akik csodálták, hogy magas kora ellenére milyen jó szellemi és fizikai állapotban van. Felesége halála után minden nap bejárt a kórházi étkezőbe, így csaknem 10 évig együtt ebédeltünk, ekkor szövődött köztünk barátság. Szakmáról, irodalomról, történelemről, zenéről, hétköznapi történetekről beszélgettünk. Mindig igyekeztem kellett a szakmai felkészülésben, mert ő reggelente legalább egy órán át olvasott szakirodalmat, ebédnél pedig gyakran megkérdezte, hogy ezt vagy azt a cikket olvastam-e már. Mindent elolvasott, legyen az akár szemészeti vagy pszichiátriai témájú, hogy családjának is naprakészen felkészült legyen, ha kérték a véleményét. Mindig csodáltam ezért a sokoldalúságáért.

2013 nyarán egy betegség miatt kissé gyengébb lett, ezt követően már nem járt be ebédelni. Hetente látogattam, a fárasztó munka után felüdülés volt vele a beszélgetés. Sokat mesélt régi kollégáiról, igazgatóiról, akiket nagyon tisztelt. A háború idején átszervezett kórházban kezdett dolgozni, amikor még apácák voltak az ápolónők. Évekig a kórházban lakott családjával, így szinte folyamatosan ügyeleti szolgálatban is volt a belgyógyászatban, de nem bánta, hogy így alakult – ahogy ő mondta: kiváló lehetőség volt ez a szakma elsajátítására.

Nagyon büszke volt a családjára, örömmel mesélt gyerekei, unokái sikereiről, később a dédunokákról. 2020 őszén egyik dédunokája megkezdte orvosegyetemi tanulmányait, így nagy öröme a családjában tovább él az orvosi hivatás.

Humánus életszemlélete, széleskörű műveltsége, szakmai felkészültsége példamutató

és tiszteletre méltó mindannyiunk számára. Nekem különös megtiszteltetés, hogy nemcsak kollégája, de barátja is lehettem.

Kegyelettel búcsúzunk tőle. Emlékét megbecsüléssel és tisztelettel megőrizzük.

Dr. Gál Zoltán nyugalmazott zeneiskola-igazgató – Fél évszázados ismeretségünk egy számomra nagyon megtisztelő alkalommal kezdődött. 27 évesen zeneiskola-igazgatóként kerültem Bajára. Néhány nap múltán egy küldöttség keresett fel: a Vízügyi Kamarazenekar vezető személyiségei, köztük dr. Abonyi József. Felkértek, hogy a következőkben cselő-szakos feleségemmel együtt vegyek részt zenekaruk munkájában. Józsi bácsival az itthoni szereplések mellett országos fesztiválokon is együtt játszottam egy-egy barokk mű szóló szolamát. Kitűnően hegedült, sőt orvosi hivatása mellett – családom öt tagját is gyógyította – arra is talált módot, hogy rendszeresen gyakoroljon. Zenésztársaival is, de saját magával szemben is nagyon igényes volt, a szakmai színvonal és a rend tekintetében egyaránt.

A zenekar neves zeneszerzőktől is rendelt egy-egy művet. Hogy kit kérjünk fel, abban a zenekar nagy öregjei – persze csak hozzánk képest voltak idősebbek –, így *dr. Magoss János* és *dr. Abonyi József* nagy műveltségére támaszkodtunk.

Elmondom a zenetörténet egyetlen, Bajának ajánlott zeneművének keletkezését, melyben a véletlenül kívül a Vízügyi Kamarazenekar koncertmestereként nekem is volt némi szerepem. Valami kis írásban éppen *Jelky András*-sal foglalkoztam, és felmerült, hogy jó lenne a világjáró szabólegényről szóló, tehát igazi bajjai zenedarab. Hogy a *Jelky-szvit* megírására sikerült a Kodály halála után legnagyobb élő magyar zeneszerzőt, a kétszeres Kossuth-díjas *Farkas Ferencet* megnyernünk, abban része volt *dr. Magoss János* és *dr. Abonyi József* tekintélyének és a véletlennek is. A Vízügyi Igazgatóság a megbeszélés végett elhozta Bajára a zeneszerzőt. A zenei világban magas rangú vendéget meglepte Abonyi doktor zenei tájékozottsága és fantasztikus műveltsége. Így aztán 1974-ben megszületett az igazi bajjai zenemű, a hat tételes *Jelky-szvit*.

Józsi bácsi maga volt a bajjai zenetörténelem. Erről sokat beszélgettünk, mivel engem is nagyon érdekelt a téma. Magántanánál tanult meg hegedülni. Tehetsége és szorgalma révén igen rövid idő alatt magasra jutott a hangszerjátékban tanárának, *Géczy Imrének* vezetése mellett. Józsi bácsi hamarosan *dr. Bernhart Sándor* polgármester vonósnégyesének egyik hegedűszolamát játszotta *Nagy András* városi főmérnök (brácsa) és *dr. Bruszt Pál* fogorvos (cselló) társaságában. Arra is nagy gondot fordított, hogy hangszere mindig

rendben legyen. Jómagam szoktam hangszereket javíttatni, így végeztem el Józsi bácsi vonójának szőrözését. Vonó szőrözését régen csináltam már, nem is egyszerű dolog. Hibáznom nem lett volna jó, mert az akkor amúgy is nehezen beszerezhető nyugatnémet vonószőrára komoly összeg volt. (Egyhavi fizetésem.) – Menni fog, Zolikám! – bátorított. Szerencsére igaza lett. Amennyire tudom, unokája most is az akkor szőrözött vonót használja.

Az évek során rengeteg közös élményünk volt. Hangversenyek, kamarafesztiválok szerete az országban, közös muzsikálások testvérvárosunkban, Zomborban, ahová gyakran és szívesen mentünk. A mi vonós kamarazenekarunk az ottani együttesel olykor szimfonikus zenekarrá is kiegészült.

Olyan szerencsés voltam, hogy *dr. Abonyi Józseffel* egy könyvben is megjelent interjút írhattam. A készítés közben ismét meggyőződhettem arról, hogy kivételes, bölcs és humanista személyiséggel beszélgetek, aki mindannyiunk példaképe volt.

Sarlós István levéltáros – Sok évvel ezelőtt versenyszerűen bridzseztem a Pécsi Vasutas Sportklub (PVSK) bridzs-szakosztályában. A kártyajátékok legszebbjeként, királynőjeként számon tartott brizs mára egyértelműen a kihaló játékok közé tartozik, pedig a két világháború között Magyarország bridzsnagyhatalom volt. A múlt rendszer szándékosan eltorzította az úri világ e csökevényét, és más sportokat támogattott helyette. A bridzs azért tovább élt, és a sokan művelték az „átkosban” is: Abonyi József közéjük tartozott. A pécsi játékosok közül mindenki emlegette, hogy Baján van az Abonyi–*Nyirati* vagy az Abonyi–*Makkay* páros, akiket országos szinten is elismertek a sporttársak. 2008-ban, a pécsi Mecsek Kupa csapatversenyén adatott nekem 8 parti Abonyi József ellen. A bridzsben a csapat 2 párosból áll, a két páros különböző termekben játssza ugyanazokat a partikat azzal a különbséggel, hogy az egyik teremben az ellenfél lapjaival. Az eredmény kiszámításakor a különbséget nézik.

Abonyi József főorvos úréknak egy kedves pécsi páros volt a csapattársa, és a történet pikantériája, hogy az akkori bridzspartnerem (*Kispálné Bari Judit*) édesanyja (özv. *Bari Istvánné*) volt az egyikük. Elvileg versenyen nincs választási lehetőség, de egymás között mindig tiszteletben tartottuk azt, ha valaki a

Abonyi doktor (balról a második) a híres vonósnégyes tagjaként Böröcz tanár, Nagy András bajai főépítész és Bruszt Pál fogorvos társaságában

rokona ellen nem akart játszani, így Juditnak (ő nem játszik az édesanyja ellen) és nekem jutott az Abonyi–*Makkay* páros. A brizs a sakkal egyenrangú logikai játék, tele szépségekkel és apró, pici csavarokkal a játék menetében, amiért a brizszezők többsége imádja. Ez a 8 játszma semmi ilyet nem tartogatott, unalmasak és gyorsan feledhetőek voltak, de legalább gyorsan lejátszottuk mindet, közben kellemesen el is beszélgettünk. Az egyszerű, könnyen játszható partik sajátosága, hogy nem születhet belőlük extra nagy siker vagy bukás, és ez most is így volt. Közel egyórányi játék után egy 15:15-ös, békés döntetlennel álltunk fel az asztaltól, és vártuk (kerestük) a következő ellenfelünket.

A brizs a 2000-es években igazi versenysporttá alakult, a gyors, agresszív, támadó szellemű, váratlan megoldásokat alkalmazó játékosok sportja lett; kiveszett belőle nyugalma, kecsessége; már nem az *Agatha Christie*-regényekből ismert könnyed, a játék szépségére koncentráló délutáni szórakozás. Ez a 8 parti, amelyet az Abonyi–*Makkay* páros ellen játszhattam, talán visszahozott valamit a régi időkből, amikor a brizs még igazi urak és úrhölgyek játéka volt.

Pethő Attila zeneiskola-igazgató – *Abonyi József* főorvos urat régóta ismertem, de jóformán csak látásból. Sokáig csupán néhány háznőre laktunk egymástól a Széchenyi utcában, és gyakorta láttam és hallottam őt a Vízügy zenekarában muzsikálni. Amikor 2007-ben megkapta a *Baja Város Díszpolgára* kitüntető címet, alkalmam nyílt arra, hogy egy hosszabb televíziós beszélgetést folytassak vele. Már a felkészülés során nyilvánvalóvá vált, hogy kivételes egyéniséggel fogok találkozni, akivel sok témát érinthetünk majd, de a felvétel minden várakozásomat felülmúlta. Imponáló volt a szaktudásnak, a műveltségnek, az igényességnek, az alázatnak, a lokálpatriotizmusnak, a bölcsességnek az a sajátos keverce, amely minden mondatából érzékelhető volt, lett legyen szó akár a szülői házról, a gimnáziumi emlékekről, a gyógyításról, a

muzikálásról vagy épp a kártyajátékokról.

Egész élete során jól sáfárkodott azokkal az útravalókkal, amelyeket a szülői házban, a III. Béla Gimnáziumban és az egyetemen kapott. Szinte véletlenül lett orvos, és ugyancsak véletlenül, hogy a tüdőgyógyászat lett a szakterülete – saját bevallása szerint eleinte nem is kedvelte különösebben ezt a feladatot, de elvállalta, mert így tudott biztos egzisztenciát teremteni a szülővárosában, ahol az életét elképzelte. A zene gyermekkorától kísérte – hegedülni középiskolás éveiben kezdett, majd az egyetemen bejárt a zenetörténet órákra, sőt, kórusban is énekelt, olyan, később komoly nevet szerzett muzsikusok társaságában, mint *Járdányi Pál* és *Sugár Rezső* zeneszerzők, illetve *Sándor Judit* operaénekes. A hegedűt gyakorló orvosként sem tette le – kezdetben vonósnégyesekben játszott, így hódolva az akkoriban még igen divatos házi muzsikálásnak, később pedig az Alsó-dunavölgyi Vízügyi Igazgatóság Kamarazenekarának tagja lett. Ahogyan még nyugdíjba vonulása után is nyomon követte az orvostudomány fejlődését a szaklapok tanulmányozásával, úgy a zenei élet eseményeit is figyelemmel kísérte. Tévén, rádión gyakorta hallgatott opera- és hangverseny-közvetítéseket. De nemcsak zenei kérdésekben volt tájékozott – olvasott szépirodalmat is, idősebb korában pedig egyre többet foglalkoztatta a történelem és a filozófia.

Különleges helyet foglalt el a mindennapjaiban a játék. Mint mondta, ez éppúgy hozzátartozik az élethez, mint a művészetekkel való foglalkozás. Hosszú időn át volt szenvedélyes bridszjátékos – még hozzá nemcsak a kártyaasztal mellett, hanem a számítógép képernyője előtt is. Rugalmasságát, alkalmazkodóképességét jelzi, hogy nem idegenkedett az új technikától, igyekezett megtalálni annak számára hasznos funkcióit. Kellő humorral és önironiával taglalta az interjúban, hogy mennyivel bátrabban lehet mérgeledni az ellenfelekkel a gép mellett, mint a személyes partik alkalmával. Fontos kikapcsolódás volt számára a fizikai munka, amely elsősorban a ház körüli kert gondozását jelentette.

Életkoráról (a felvétel készítésekor 88 esztendő volt) úgy vélte, ez pusztán szerencse kérdése: jó szülőpárt kell választani – mondta. Hosszú élete alatt képes volt elfogadni a világ változásait, de úgy, hogy közben meg tudta őrizni a maga világát, a saját értékrendjét.

A portréfilm végén, mintegy összefoglalásul a következő mondatok hangzottak el: „*Arra*

Dr. Abonyi József elmélyült munka közben

kell törekedni, hogy az ember teljes életet éljen. A teljes élethez énszerintem hozzátartozik nemcsak az, hogy szakmailag felkészült legyél, érts ahhoz, amit csinálsz, de az érzelmi gazdagság is nagyon fontos. Jó döntéseket sem lehet hozni emocionális háttér nélkül. Az érzelmi gazdagságot pedig a művészetek, a zene, az irodalom, a társas kapcsolatok, a sport, ezen belül a játékok hozzák meg. A teljes életre kell törekedni.”

Dr. Abonyi József elkötelezett szakmaisága, széleskörű műveltsége, soha nem szűnő bajajása nemcsak a saját életét tette gazdaggá és valóban teljessé – mindezekkel közvetlen környezetét és szülővárosát is szolgálta. Követendő példa ő, akinek emlékét fontos kötelességünk megőrizni. ■

A vírusjárvány mártírja, a mi végvári vitézünk

Dr. Péter Árpád (1945 - 2020) felsőszentiváni orvos emlékére

Összeállította: ifj. Péter Árpád dr.

■ Fájdalommal írom le, hogy *Dr. Péter Árpád*, a *Bajai Honpolgár* rendszeres szerzője 2020. december 12-én, „az örök vadászmezőkre” távozott. Békében, méltósággal ment el, ahogyan élt is. A sírjára majd rákerül: élt 75 évet. Esetleg egy Ady-idézet. Ám bocsásson meg nekem az olvasó, ha ennél többet szeretnék.

Szeretném, ha a vándor, aki a temetőben jár, rátekintve édesapánk sírjára, tudja: olyan férjet kívánok mindenkinek, mint ő: hűségeset, aki tudott udvarolni versekkel, dunai kajaközéssel vagy csak hallgatással; aki naponta elmondta, miképp szeretheti őt ennyire a Jóisten, hogy ilyen feleséget adott neki.

Tudja meg a vándor, ilyen apát, apóst, nagyapát kívánok mindenkinek: egyenes beszédűt, meg nem alkuvót, akinek szeretete cselekedetté nemesült, s nem halt el a szavakkal.

Tudja, hogy ilyen barátot, ismerőst kívánok mindenkinek: aki a másikért áldozni kész, aki megmutatta, hogy falun születve, falun élve

is lehet a világot bejáró szakmai műhelyt létrehozni.

Azon utolsó orvos polihisztorok egyike volt, aki kilépett a rutinból, s falujában *Szentiváni Híradó* néven újságot, *Alkoholmentes Klubot* alapított, vagy épp nemzetközi konferenciát szervezett. Akinek az Aranycsapat a szívében élt, s aki régi időkre emlékeztető szenvedéllyel ápolta a focit: létrehozta a mi „híres” diákcsoportunkat, a *Bácsbokodi United-et*, majd Felsőszentivánon a *Doki-focit* is. Akinek a magyar orvostársadalom fociválogatottja megalapítását köszönheti, melynek évekre vezetője, csapatkapitánya lett, s mellyel 1991-ben Olaszországban megnyerte az *Orvos Labdarúgó Európa-bajnokságot*. Akinek mi, a családja köszönhetjük, hogy 1977-ben zizers-i otthonában audiencián fogadott bennünket az utolsó magyar királyné (Zita), s hogy 1980-ban az MTK-pályán élőben láthattuk Pelét focizni a *Menekülés a győzelembe* forgatásán. Aki elég bátor volt ahhoz, hogy 1981-ben az „angol beteg” nyomdokait

Dr. Péter Árpád (1945 - 2020)

követve két évre kivigye családját Líbiába, hogy a kalandon túl, orvosként segítse az észak-afrikai betegek gyógyulását. S számos további élmény mellett 1985-ben általa az is megadatott nekünk, hogy *Michel Gyarmathy* (Folies Bergère) vendégei legyünk a varietéban, majd párizsi házában. Akinek édesapja Felvidéken, felesége Délvidéken (édesanyám

Sóvári-lány) született, míg édesanyja csátaljai származású (Éberhardt-lány) volt. Aki tan-góharmonikázott, minősített sakkozó volt, s az alkoholológiában kifejtett munkásságáért *honoris causa* addiktológus lett.

Tudja meg az arra járó vándor, hogy bátyám a nagyapai s apai példát követve orvos lett, s kinek emlékező szavai hűen tükrözik életérzé-seinket: „Igazi példakép volt az életemben, aki miatt az orvosi pályát választottam. Ő olyan APA volt, aki természetek elfoglaltsága mellett is mindig foglalkozott, törődött velünk. Aki iránymutatást adott, hogy mi a fontos. Ő volt az, akitől a hazaszeretetet, a becsületességet, a magabiztosságot, a sport szeretetét, a család elsődlegességét kaptuk. Az Ismerős Arcok Nélküled című dala üzeni: »Annyi mindent kéne még elmondanom, s ha nem teszem, talán már nem is lesz rá alkalom« – sajnos most már nem lesz alkalom, de »történjen bármi, amíg élünk s meghalunk, mi egy vérből valók vagyunk.«

Édesapánk egész életében törekedett olyan életet élni, mely – József Attila szavaival élve – túllépett e mai kocsmán, az értelemig és tovább, s aki hitte: a boldogság eléréséhez szükségtelen, hogy az ember „szeszekkel mí-meljen mámort”.

A Bajai Honpolgárban megjelent utolsó cik-kében így ír: „Ezen összeállítás, azon meggon-dolásból is íródott, hogy ha évtizedek múltán öt unokám valamelyike nagypjára gondol, legyen a keze ügyében annak irománya.” Mintha búcsúzás, végszámadás lenne. Unokáinak, az általa életre keltett történeteken túl, számos emlékképük van, melyek hűen mutatják szeretetét, példamutatását: „Emlék-szem, hogy a nyertes csapatnak mindig ígért vattacukrot. Lelkesített, meghozta a kedvet a játékhoz és így mindenki szerette volna, hogy kaphasson a jutalomból. Mindenkit dicsért.” (Sára) „Nem számított, hogy éppen dolgozott egy cikkén, vagy épp ebédelt. Gondolkodás nélkül állt fel és követett az »osztályterembe«, ahol újra és újra felelevenítette a sok évvel azelőtt megszerzett tudását.” (Elza) „Min-dig lelkes idegenvezetőnek bizonyult. Lévén mindenkit ismert a faluban, számtalanszor mentünk állatnézőbe, amikor éppen kiscsibék, kiskutyák, mindenféle állatkák születtek. Min-dig szeretettel fogadtak bennünket, s meg-invitáltak egy következő alkalomra is.” (Mira) „Nagypámat, aki fénykorában vakszimultán is sakkozott, egy kis szerencsével, de sikerült legyőzöm. Ő magában bosszankodva, de a többieknek már büszkélkedve újságolta el veresége hírét.” (Ádám) „Stabilitást és gyöke-reket adott a történetekkel, beszélgetésekkel, de már a pusztja jelenlétével is. Ambiciózus, elképesztő küzdőszellemű, izzig-vérig orvos ember, szerető nagypapa volt.” (Dániel)

Családja körében a Balatonon

Tudja meg a temetői vándor azt is, hogy utóda és boldog őse, rokona és ismerőse volt számos haladónak, akik közül három hozzá közel álló barát szavait osztom meg most búcsúzóul.

Prof. Kellermayer Miklós sejtka-tó: „Megtiszteltetés számomra a felkérés, hogy megemlékezést írjak Dr. Péter Árpádról, Felsőszentiván legendás hírű családorvosá-ról. Minden megemlékezésnek Kosztolányi Dezső Halotti beszéd versével kellene kez-dődni: »Okuljatok mindannyian e példán. Ilyen az ember. Egyedüli példány.« Ítéletem sze-rint magasztos, egyedüli példa az az öröm, boldogság, meglegedettség, ahogyan Pé-ter Árpád gyakorolta orvosi hivatását egy 1800 lélekszámú alföldi faluban, ebben a »mi időnkben«, a XX. század végén, a 3. évezred kezdetén. Életmentő, nemzetmentő üzenete van az ő életútjának! Ha harmadéves koromban nem térít el a professzorom, nem kutatóorvos, hanem családorvos lettem volna; pont úgy, ahogy ő, egy magyar faluban. Árpád boldogsága tehát számomra nem különle-gesség, hanem bizonyosság, hogy az eredeti vágyam, az eredeti álmom beteljesülhetett volna. A Magyar Egészségügyi Társaság (MET) keretében ismertem meg őt. Dr. Andrásófszky Barna 1993 tavaszán, Mosdóson alapította meg a MET-et, amelynek Árpád a kezdettől aktív tagja volt. A rendezvényeken a konstruktív, alkotó gondolataival mindenkit elkápráz-tatott. Lelkesen támogatta az alapelvet, hogy országhatáron átívelően fogja össze a MET az orvosokat, az egészségügyi dolgozókat. Különösen támogatta alapító elnökünknek azt a szándékát, hogy a MET-nek nemzet-mentő küldetése is legyen. A MET harmadik célja is teljességgel egyezett az ő vágyával: a magyarságot igazán krisztusivá, Krisztus parancsainak, különösen a szeretet paran-

csának teljesítővé kell átnevelni, hogy »élete legyen és bőségben legyen.« 2010-2018 közt a negyedik elnöke voltam a MET-nek, így még közelebb kerültünk egymáshoz. Árpád kérésére, az ő közreműködésével a Magyar Egészségügyi Társaság az éves közgyűlését tudományos konferenciával összekapcsoltan Felsőszentivánon rendezte meg 2012. április 27-28-án. Az akkori tudományos konferencia nyitó előadását Dr. Bábel Balázs kalocsai ér-sek tartotta: Egészségről keresztény szemmel címmel. Akár kelet, akár nyugat felé indulhat el bárki, és körberemehet az egész Földön, biztosan nem talál példát arra, hogy egy tu-dományos orvosi konferencia nyitó előadását – a lényegét bizonyítóan – egy érsek tartaná. Most mély fájdalom gyötör, hogy ennek a nagyszerű barátomnak a koronavírus okozta tüdőgyulladásban fuldokolva, szenvedések közepette kellett meghalnia.”

Prof. Gyurkovits Kálmán tüdőgyógyász, évfolyamtárs: „Madarat tolláról, embert Bar-átjáról... – megtisztelve vallom, mert igazi Jóbarát volt, akit hirtelen elveszítettünk. De valóban elveszítettünk? Hiszen jelen gondolataink s ez írás olvasása közben még jobban itt van velünk! Közös barátunkkal, Kellermayer Miklóssal együtt, teljes egyetértésben, most a két őszinte Felebarát társaságában emléke-zem. Lelkemben a „másik fél” helyét a szere-tettjes testvéri érzés foglalja el. Csoda tehát, hogy nehezen találunk szavakat? Segítségül R. Sarah bíboros A csend ereje c. könyve (2018) szolgál, melynek vezérgondolata, hogy »Isten a csendben cselekszik!« Milyen szépen har-monizál ezzel Tóth Árpád verse: »Küzdöttél, de már nem lehet,/ a csend ölel át és a szeretet./ Csak az hal meg, akit elfelejtene,/ örökké él, akit nagyon szerettek.« Miért szerették - szerettük nagyon? Mert a TUDÁS, a HIT és a SZERETETBE ÁGYAZOTT GYÓGYÍTÓ TEVÉ-

KENYSÉG jellemezte, ezzel együtt szolgálta a betegek javát

Az egyetemi évek, az orvosi pálya, tehát az „ÉLET” rendelt egymás mellé bennünket. A Szegedi Gyermekklinikán töltött 20 évem alatt főleg szakmai rendezvényeken találkoztunk, sok közös betegünk is volt, hasonlóképpen a Mosdói Tüdőgyógyintézetben tevékenykedve is folytatódhatott az együttműködés, itt már felnőttet is fogadva. Szeged-Mosdós között az elmúlt 30 évben számtalanszor átautóztam Felsőszentivánon; bizony, gyakrabban is megállhattam volna! De tudtuk, éreztük, hogy a közös világnézet, a közös célok, mint a gyógyítás, a család sorsa és a nemzet ügye e nélkül is szorosan és végig összeköt bennünket. Emlékezni tehát nem csak »kötelező«, hanem belső óhaj és igény is, és hálás köszönet jár azért, hogy a Család rám is gondolt. Hogy ki volt nekem Árpád, ezt leginkább én tudhatom, de hogy mit jelentett a Kolléga barátsága, mit üzenhet ez az utókornak elsősorban a példamutatás, ami Őt jellemezte, az a külvilágra, a szélesebb nyilvánosságra is tartozik!

Közös szegedi egyetemi éveinket nemrég, az ősszel, Szegeden az 50 éves aranydiploma átvételkor is felelmegettük. Szomorúan állapítottuk meg, hogy évfolyamúrsainknak közel fele már ezt az alkalmat sem érthette meg. Ebben jelentős része van annak az áldozatos munkavállalásnak, amely a folyamatos gyógyító szolgálattal együtt jár, de az is közrejátszik, hogy stresszűs életét ki-ki a maga módján próbálja elfogadhatóbbá tenni, s ebben az alkoholfogyasztás is felelőssé tehető. És itt ragadom ki azt az egyedülálló tevékenységet, amelyet Árpád kutató családorvosként végzett! Évtizedes tapasztalatait nem csak gyűjtögette, hanem közre is adta (ami az orvosi gyakorlatban, az orvostudomány szolgálatában a kezdet óta szinte kötelező). E munkáit itthon és külföldön is publikálta, hiteles epidemiológiai adatai rávilágítottak arra, hogy az egészségtelen alkoholfogyasztás, mint más szenvedélyek is (drog, dohányzás), összefügg a rosszindulatú betegségek kialakulásával. Eredményei nemzetközileg is elismertek!

Mivel hazánkban mindez első számú népegészségügyi problémaként kezelendő, a figyelemfelhívás (saját példamutatással!) messze túljutott a családorvosi régió határán, s például a Magyar Egészségügyi Társaság rendezvényein való részvétellel, közös állásfoglalások megfogalmazásával nem csak tudományos, hanem szemléletformáló, felvilágosító, nemzetmentő tevékenységnek is értékelhető. Gyakran mondják, hogy »technikai« szempontból a gyakorló orvostudomány »nem is olyan nehéz« (szinte minden diagnosztikus,

terápiás és gondozási tevékenységnek nemzetközi és hazai protokollja szerint kell eljárni), a fő nehézséget a beteg személyiségével való foglalkozás, az úgynevezett lelki vagy emberi tényező jelenti.

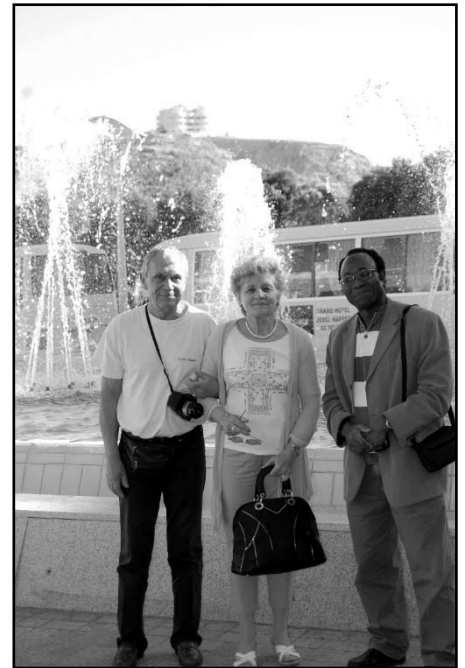
Galenus szerint az orvos a természet szárnysegédje. Az emberek és környezetük védelme a Természetet szolgálja, ennek igaz szárnysegédje volt Árpád. De nem lehet valaki egyetemes szinten sikeres, ha közvetlen környezetében, elsősorban a saját családjában nem teremt harmóniát. Ebben a legnagyobb segítségére felesége, Éva volt, aki a mindennapi gyógyításban is a legszorosabb munkatársként állt mellette. Példamutatásukat mi sem bizonyítja jobban, mint egészségben felnevelt, sikerekben gazdag, orvos és gyógyszerész fiaik és az öt szép unoka!

Röviden visszatérve Árpád barátunk elkötelezett antialkoholista tevékenységére, hozzá kell tenni, hogy egyáltalán nem számított bigottnak, még az is lehet, hogy osztotta Pasteur véleményét, miszerint »a bor a leg-egészségesebb és legtisztább ital«. Mások élettapasztalatát megerősítve csak bizonyította, hogy a szerénység és a mértéktartás minden területen nemcsak dicséretes, de mindenekelőtt hasznos is, fő hangsúlyt fektetve ugyanakkor a rendszeres testedzésre.

Példamutató életvitele ellenére hogyan győzhette le mégis a járványos vírus? A legkézenfekvőbb ok, hogy az első számú követelménynek, a távolságtartásnak nem tett, nem tehetett eleget, s így vált a gyógyítás áldozatává, hivatásának gyakorlása közben. Ezzel viszont teljesítette a bibliai parancsot »igazi barát az, aki életét is képes feláldozni a másikért«, ami nála így szól: igazi orvos az, aki nem félti életét semmilyen veszély közepette, s ha kell, áldozatul esik. Az Úristen így szólította magához, most már békében nyugszik, s üzeni nekünk is, béküljünk meg, szolgáljuk az EGÉSZ-séget, még akkor is, ha ez a megpróbáltatások, a keresztviselés áldozatával jár.

»Jézus mondta: Én vagyok a feltámadás és az élet. Aki hisz bennem, még ha meghal is, élni fog.« (Jn11.25) Üdvözlésünk reményében várom tehát a testvéri viszontlátást, Árpád barátommal, akit szívem szerint úgy fogok üdvözölni: „DRÁGA FELEBARÁTOM!”

Prof. Ernest Adeghate, tanszékvezető egyetemi tanár, Orvostudományi Kar, Egyesült Arab Emírátsok: »Nagy fájdalommal búcsúzom Dr. Péter Árpádtól. Igen kiváló orvos volt. Nem csak családorvos, hanem belgyógyász és addiktológus is, aki magas színvonalú orvostudományt folytatott. A sok munka mellett időt és magas szintű szellemi tevékenységet fordított kutatásra, a betegségek epidemiológiájára és az alkoholfüggőségnek az emberi

Prof. Ernest Adeghateval Dubaiban

szervezetre gyakorolt káros hatására. Klinikailag fontos és eredeti munkát publikált az alkoholfogyasztás hatásáról a stroke-ra és a rákra. Munkássága hazai és nemzetközi tudományos folyóiratokban jelent meg, többek között az Orvosi Hetilapban és az Archives of Physiology and Biochemistry-ben (Nagy-Britannia). Kutatási eredményeit Magyarországon és külföldön is többször bemutatta. Meghívott előadó volt tudományos konferenciákon az Egyesült Államokban, Franciaországban és az Egyesült Arab Emírátsokban, ahol Nobel-díjasokkal is beszélgetett. Világszerte ismert orvoskutató volt, aki folyamatosan meghívást kapott nemzetközi tudományos konferenciákra, ezenkívül maga is rendezett tudományos üléseket.

Árpád nemcsak az orvostudományt szerette, hanem nagy kedvelője volt a sportnak. Sportos és egészséges ember volt, aki hetente többször focizott felsőszentiváni fiatalokkal. Nagy szerepet játszott az 1991-ben, Heraklionban tartott Orvosi Világjátékok szervezésében.

Péter Árpád kedves, jó barát volt, akit több mint harminc éve ismertem, amióta nyaránként helyettesítettem a felsőszentiváni orvosi rendelőben. Együttműködő és nagy tudású ember volt. Kevés olyan orvos van, aki ilyen sokrétű és ennyi dolgot tudot kiváló teljesítménnyel elvégezni. Örökre emlékezni fogok rá.”

Végül tudja meg a vándor, hogy mi, a családja mártírként, végvári vitézként gondolunk rá, aki a mohácsi hősközhöz hasonlóan, a szükség óráiban leoldotta sarkantyúját, nehogy menekülni támadjon kedve, s aki a járvány elleni küzdelemben is lelkiismerete szerint tette a dolgát. ■

In Memoriam Kiefer Ferenc (1931 - 2020)

■ Sajnálattal értesültünk róla, hogy 2020. november 21-én elhunyt KIEFER FERENC akadémikus professzor, a magyar nyelvtudomány kiemelkedő alakja, 1992–2001 között az MTA Nyelvtudományi Intézetének igazgatója, akit világszerte elismert nyelvészeti munkássága alapján 2003-ban a Nemzetközi Nyelvészeti Társaság elnökévé is megválasztottak. Rendkívül sokrétű tudományos érdeklődése volt, de fő kutatási területe a nyelvi szemantika és pragmatika, valamint a nyelvek areális hatása volt. Munkássága során megreformálta a magyar nyelv alaktani sajátosságainak kutatását, ennek során új módszereket kezdett el kidolgozni és alkalmazni. Eredményei jelentősek a jelentéskutatás (szemantika) és a nyelvi pragmatika területén. A nemzetközi híru tudósról talán kevesebben tudják, hogy városunkhoz is több szálon kötődött. A bácskai Apatinban született, családjával 1943-ban került Bajára. Középiskolai tanulmányait 1944–1949 között a III. Béla Gimnáziumban folytatta, ám az időközben államosított intézményből a Mindszenty-ügy idején tanúsított karakán kiállása miatt „fegyelmi okokból” eltávolították. Miután eredetileg matematika-fizika szakos tanári diplomát szerzett, pedagógusi pályáját is Baján kezdte a gimnázium német tagozatán, amelyből később önálló sodott a Frankel Leó Német Nyelvű Gimnázium (az MNÁMK jogelődje) – közben pedig német és francia szakos diplomát is szerzett. 1961-ig tanított városunkban, hogy innen Budapestre távozva, eredeti szakterületétől eltávolodva, de annak eredményeit is felhasználva a tudományos pályára lépjen. Ennek teljes áttekintése meghaladná lapunk kereteit, így ezúttal két írással emlékezünk rá: a szintén pedagóguspályán tevékenykedett STRIEGL ISTVÁN egykori osztályfőnökének alakját idézi fel, míg IVASKÓ LÍVIA, a Szegedi Tudományegyetem bajai származású nyelvész egyetemi docense már világhírű professzorként találkozott Kiefer Ferencsel – de mindketten nagy tisztelettel beszélnek róla. A bajai kötődéseit mindvégig büszkén hangsúlyozó Kiefer professzor alighanem megérdemelné, hogy nevét valami őrizze városunkban vagy egykori iskolájában. Nyugodjék békében! (M. J.)

Osztályfőnökünk, Kiefer Ferenc

Striegl István

Az 1956-os forradalom és a megtorlás nehéz hónapjai után az 1957. szeptemberi évnyitóra szorongva léptem át a III. Béla Gimnázium küszöbét. Az ún. német tagozatosok (a „D-sek” vagy a „svábok”) az udvar

szélén gyülekeztek. Az első német tagozatos osztály az előző évben indult, mindössze 16 tanulóval. Mi, a második eresztés már több mint negyvenen voltunk, enyhe többségben a lányok, ami itt feltűnő volt, ugyanis akkor a Bélába egyébként csak fiúkat vettek fel. Furcsa volt, hogy a több száz diák hangos zsvvaj helyett inkább halk beszélgetéssel várta a tantestület „bevonulását”. Innen-onnan hallatszott, hogy a forradalom után ki disszidált, kit csuktak le, illetve melyik tanárt „küldték el”...

Az ünnepély után bementünk a tantermünkbe, és izgatottan vártuk az osztályfőnökünket, *Kiefer Ferencet*, aki szintén „újonc” volt az intézményben. Már hallottuk, hogy matematikát, fizikát és kémiát fog tanítani, de állítólag nagyon rendes... Amikor belépett, feltűnt az eleganciája és a mosolya, amely a 4 év alatt állandóan jellemezte. Németül köszöntött bennünket, majd bemutatkozott, és néhány vigasztaló mondat után magyarul folytatta. Megérezte, hogy mi, környékbeli sváb gyerekek nem nagyon értjük az irodalmi német nyelvet. Ismertette, mely tárgyak mennek majd németül, illetve mely tárgyakhoz nincs még németül tudott tanár. (Bezzeg az orosztanárunk tudott németül!) Ezután kikérdezett bennünket, ki honnan jött, mennyire tud németül. Kiderült, hogy mindenki csak a helyi nyelvjárást beszéli, az meg akár falunként is eltérő volt, úgyhogy pl. a nádudvariak alig értették meg a hajósiakat. A Tanár úr megvigasztalt bennünket: ő tud svábul is, és nem kell már az első órák után kétségbeesni.

Az első hónapok nagyon nehezen mentek, mert több tárgyat Kelet-Németországból, az akkori NDK-ból érkezett tankönyvekből tanultuk. Nagy segítség volt, hogy a Tanár úr néhány hónap alatt jól használható jegyzeteket készített, és a történelemkönyvünket is lefordította. Sokat segített, hogy túltegyük magunkat a kezdeti nehézségeken, pedig, mint kiderült, ő is tanult még: az egyetemen levelezőn végezte a német és az angol szakot, sőt később francia nyelvből is diplomázott.

A legszebb emlékeink mégis az évenkénti kirándulások voltak. Ezek a 7 napos osztálykirándulások nagyon emlékezetesek voltak. Mindig más tájegységet „hódítottunk meg”, és nem csak túráztunk, de a legtöbb műemléket, nevezetességet is megnéztük, és

Kiefer Ferenc bajai tanárkodása idején

a színházlátogatás sem maradhatott ki. A Tanár úr nagy komolyzene-rajongó volt, vasárnap délutánonként meghívott bennünket a lakására lemezhallgatásra. Már harmadikosok voltunk, amikor híre ment, hogy Budapestre „csábítják” – végül mégis végigvitt bennünket. Sajnos a nyelvi nehézségek miatt már csak 25-en érettségiztünk, viszont 19-en tovább is tanultunk, és – talán a Tanár úr hatására – 15-en pedagógusok lettünk. Az érettségi bankett után még 4 napot egy eldugott mecseki turistaházban töltöttünk, és ezzel ért véget a 4 éves intenzív kapcsolatunk. Érettségi után is megmaradt a jó viszony, a szokásos 5 évenkénti találkozók mindig megjelent az osztályfőnök is, és örömmel hallottunk gyors tudományos karrierjéről. Sokat mesélt tudományos munkásságáról, külföldi élményeiről, hiszen egyetemi tanárként számos külföldi egyetemen tanított. Bár tudtuk, hogy az akkor még kevésbé ismert matematikai nyelvész elismert tudósa lett, nem nagyon értettük, hogy ez mit is jelent, legfeljebb annyit, hogy hozzájárult a számítástechnika, a programozás rohamos fejlődéséhez, illetve elterjedéséhez.

Halála előtt két hónappal beszéltem vele telefonon, örömmel újságolta, hogy a korábbi szívproblémái a műtétje után sokat javultak, újból dolgozik. Emlékeztettem, hogy a 60. érettségi találkozókat május 24-ére, pünkösd hétfőre, a 90. születésnapjára tervezzük, mert a még élő 18 öregdiák szeretné őt méltón köszönteni. Sajnos a Sors közbeszólt, de biztos állíthatom: nem csak mi, de valamennyi bajai tanítványa mindig szeretettel fog rá emlékezni.

A nemzetközi híró nyelvészprofesszor

Személyes sorok Kiefer Ferenc professzor úr emlékének

Dr. Ivaskó Livia

Amikor az Akadémiai Aranyéremmel kitüntetett kutató professzort, a világon többfelé elismert akadémikust köszöntöttük 2018-ban, a legfontosabb tervünk az volt, hogy egy szegedi kirándulás keretében fogjuk átadni személyes gratulációkat neki. Professzor úr a levelezésünk szerint nagyon várta ezt a lehetőséget, de sajnos az elmúlt időszak végül nem tette lehetővé, hogy megvalósíthassuk azt, így már csak ezen sorokkal van módom köszönteni őt.

Fiatal egyetemista korában az ember még nem érti igazán, hogy milyen nagy hatású kutatók előadásait hallgathatja, illetve hogy milyen nagy értéke lesz majd annak, ha olyan kandidátusi védésen vehet részt, ahol az általa hallgatott szakgazdája védi disszertációját egy olyan opponens előtt, aki türelmes szigorral és következetes érveléssel irányítja a figyelmet a tudományos kérdések és válaszok világában a Magyar Tudományos Akadémia falai között. De azt az élményt mégis megőrzi, hogy milyen nyugodt légkörű és pontosságra törekvő eseménynek lehetett tanúja. Én így találkoztam először személyesen Kiefer professzor úrral.

A másik meghatározó élményem vele kapcsolatban az volt, amikor életem első nemzetközi konferenciáján úgy vehettem részt, hogy akkor a szervező nemzetközi tudományos társaságnak ő volt az elnöke.

A Nemzetközi Pragmatikai Társaság volt ez a szervezet. Akikkel azóta a vezetőségből személyesen is megismerkedtem, mind nagy tisztelettel említik a nevét és a tevékenységét, valamint előremutató és kreatív látásmódját.

A Szegedi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájának és az Általános Nyelvészeti Tanszéknek szoros együttműködése volt és van most is a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetével, melyet éveken át ő vezetett. Így aztán a Doktori Iskola rendszeres meghívott oktatója és előadója volt a tanár úr. Szerencsések lehetettek azok a hallgatói, akik rendelkeztek matematikai előismeretekkel, hiszen az a fajta szemlélet, melyet a tudományos munkáiban képviselt, bizonyos szempontból – ahogy ő mondta nekünk – matematikai nyelvészetnek volt nevezhető. Nemcsak a formalizmusok miatt volt ez igaz, hanem sokkal inkább a szemléletmód miatt, mely a logikai szabályok figyelembevételével kezelte az egyes nyelvi formák leírását és azok magyarázatát. Neki is része volt abban, hogy úgy szocializálódhattunk, hogy a nyelvészetet inkább *science* értelemben, azaz természettudományos megközelítésben ismerhettük meg, semmint *arts*, azaz klasszikus leíró grammatikaként. Az általános nyelvészeti alapok pedig eleve az univerzálisan emberi tulajdonságok felé terelték a figyelmünket a nyelvek és a nyelvi képesség vizsgálata által. Az egyik ilyen szemináriumot követően szervező-

dött az az ebéd, melyre a III. Béla Gimnázium 250 éves fennállásának alkalmából készített kötetben megjelent írásomban is utalok, amikor Kiefer professzor úr elmesélte nekünk amerikai jogosítványszerző kalandjait.

A történetben volt egy olyan mozzanat, amelyet a jelenlévők közül csak én értettem, mire a Tanár Úr rám nézett, és azt kérdezte: „*Szintén bélás?*”...mert a gépkocsivezető-oktatója is tagja volt ennek a körnek, akiről a történetében említést tett, és aki végül megtanította vezetni Amerikában. Ennek a kérdésnek a megválaszolását követően már csak így hívott, ha találkoztunk: „a bajai lány”. Nagy megtiszteltetés volt vele együtt előadást tartani a III. Béla Gimnázium 250 éves fennállására szervezett ünnepi konferencián.

Ahogy most, amikor a híradásokban és az egyes tudományos szervezetek megemlékezéseiben olvasunk róla, mindenhol megemlítik, hogy több nyelven beszélt, és tudományos munkáit is több nyelven és több nyelvre vonatkoztatva művelte. A vele való beszélgetések tükrében úgy vélem, ez azért is lehetett így, mert olyan többnyelvű környezetben nőhetett fel, ahol természetes volt (és ma is az) a több nyelven és több nyelvben való gondolkodás. A lehető legkomolyabban azt gondolom, hogy ez a képesség lehetővé tudja tenni a mások pontosabb és több perspektívát is figyelembe vevő megértését, amivel ő a legmesszebbmenőkig rendelkezett.

Nyugodjék békében, Professzor Úr! ■

Vancsura József fényképészemester emlékezete

Vancsura Margit

■ Amikor édesapám halálának másnapján, a megdöbbenés, az elfogadhatatlan tény kényszerű elfogadása után édesanyámmal leültünk, hogy megírjuk Apunak a temetésén felolvasandó életrajzi adatait, az életét meghatározó epizódokat, már akkor megfogalmazódott bennünk, hogy Aputól nem lehet egy félórás temetésen elbúcsúzni; életének, pályájának gazdagságát nem lehet egyetlen gyászbeszédbe belesűríteni, hiszen oly' sok embernek köszönhető, hogy Baja egyik ikonikus fényképészemestere lett, s oly' sok emberrel került kapcsolatba éppen mestersége révén, hogy emlékezete nagyobb nyilvánosságot is megérdemel. Leginkább a *Bajai Honpolgár* oldalait tartjuk méltónak arra, hogy felidézzük életútja mellett három évtizedes szakmai útját is.

Vancsura József Zoltán Rémen született 1939-ben. Szüleivel és öccsével együtt 1952-ben költöztek be a városba, Bajára, hogy a fiúk gimnáziumba járhasanak. A III. Béla Gimnáziumot 1957-ben jó eredménnyel végezte el. Ezt követően egy év mezőgazdasági munka után kezdődött az a harminc évnyi iparos életpálya, amelynek a következő sorok megpróbálnak emléket állítani.

Mivel édesanyám Apu pályafutásának kezdetétől mellette állt, szakmai életében is társa volt, így fényképész szakmai útjának legfőbb állomásait az ő elbeszélései nyomán, az ő segítségével idézem fel.

Középiskolás korában hobbiként kezdett fényképezni, főként a III. Béla Gimnáziumban iskolatársait és a diákélet eseményeit örökölte meg, az akkor kapható legegyszerűbb, legolcsóbb, amatőr géppel, de már akkor is ő maga hívta elő, nagyszülei házában, a maga kialakította kis laboratóriumában mind a 6×6 cm-es filmet és a róla nagyított fényképeket is. Abban a szerencsés helyzetben volt tehát, hogy szakmájának választhatta a hobbiját. (Bár itt illik megjegyezni azt a tényt, hogy a „jó” érettségije lehetőséget adott volna neki a továbbtanulásra is, és rémi paraszti származása okán, szülei kérésére felvételizett is az Állatorvosi Egyetemre, de éppen „kulák” felmenői miatt oda nem nyert felvételt.)

1958-1960 között tanuló, fényképészinás lett a bajai Fényképész Szövetkezetben, vagy ahogy akkor emlegették, a *Fényszövb*ben. Mestere *Hajósovits Ferenc* volt, de kollégaként, mestereként tisztelte *Bárfay (Burger) Ottó* bácsit is, aki – már nyugdíjasként – szintén ott dolgozott.

A Budapestről Bajára költözött *Borsódi Géza* fényképészemester (aki köztudottan a mű-

vészvilág fotográfusa volt) egyszer Édesapámat is megörököltette, sőt akkori szokás szerint „öltöztette is” a modelljeit. Ebben az időben alakult a Duna Fotóklub, amelynek Apu is alapító tagja volt, több kollégájával együtt, de később a saját üzleti elfoglaltságai miatt alkotó tagként már nem járt a klubba. Az Ipari Iskola elvégzését követően, 1960-tól már rendes munkatársként dolgozott a szövetkezetben egészen addig, míg 1965 nyarán mestervizsgát nem tett, amelynek révén lehetősége adódott arra, hogy önálló kisiparos legyen.

1965. november 1-től váltotta ki a kisiparos-engedélyt, onnantól „maszek” fényképész lett, ám a szakma infrastruktúráját magának kellett megteremtene, és bár mindez tele volt buktatókkal, szülei elszántságának, szorgalmának és találékony-ságának köszönhetően ez a legtöbbször sikerrel járt. A fényképezőgépek, filmek, eszközök beszerzésének „kalandjaiból” csak néhány fennmaradt esetet említek meg.

Míg az akkori *Ljubityel* vagy *Pajtás* gépek optikája elég primitív volt, addig a fényképezés már 6×6 cm-es filmre dolgoztak, de az ennek megfelelő *Flexaret* márkájú fényképezőgép beszerzése csak ismeretséggel, protekcióval volt lehetséges. A műtermi (dobozzá összehajtható, „utazó”) fényképezőgépet is egy Egerben nyugdíjba vonuló mestertől tudta (látatlanban) megvásárolni. Ellátási problémák pályafutásának egészét átszöttek, ám ez sosem vette el a kedvét; mindig a legjobb minőségű alapanyagokkal, eszközökkel dolgozott, s ezért, ha kellett, akár több száz kilométert is utazott.

Anyu elmondta, hogy például a „csúcsfénynek” használt feszített izzót egyenesen a Tungstram gyárból (akkor Budapesten a Váci úton volt) hozták, s mivel egy-két darabot nem adtak el a gyárban, ezért a doboz teljes tartalmát felvásárolták, így ellátták ezzel az izzóval a környék többi fényképészeit is. Esküvőkhöz és tablőfényképezéshez 10×15 cm-es *sikfilmet* használt, és előfordult, hogy ezt csak egy Budapest külvárosában talál-

Az első amatőr labor.

ható üzletben tudták beszerezni. (Érdekes emlék, hogy csak a 24. telefonálásra – akkor tantuszt kellett bedobni, ezért ez a pontos szám – sikerült a kereskedőtől igenlő választ kapni.) Később, amikor már kezdett kimenni a fényképész szakmából a síkfilmek használata, és már az Ofotért sem forgalmazta azokat, egyenesen Lengyelországba, Krakkóba jártak anyagbeszerzés okán. Szeretettel teszem hozzá, hogy szülei nyaranta szívesen jártak Európa országait, ezért egy-egy külföldi anyagbeszerzés mindig élménnyel is járt, így lett az előbb említett Krakkó az egyik legkedvesebb városuk.

A 80-as években a németországi Ludwigshafenben találtak egy olyan kereskedőt, akitől legtöbb esetben sikerült beszerezni az aktuálisan hiányzó anyagokat, alkatrészeket (pl. optika, nagy teljesítményű vakuhoz akkumulátor, videofelvevő stb.)

Édesapámnak harminc éves önálló kisiparosi tevékenysége során mindig volt tanulója, inasa. Tanítványai száma húsz körül volt, de a segítőkkel, az üzletben dolgozó munkatársával is baráti viszonyt alakított ki, némelyikük szinte családtagként tartozott hozzánk, részt vett családjunk legfontosabb eseményein is. Legtöbb kollégája a digitális fényképezés és a gépi kidolgozás elterjedése után felhagyott

a szakma művelésével, de némelyikükkel a jó kapcsolata élete végéig megmaradt. Legjobb barátjának tekintette a három éve elhunyt Pongó Gézát.

A fényképész-üzlet viszonylag hosszú nyitvatartása (8:00-17:00) miatt a hobbi fényképezés leginkább a nyári utazások idejére maradt. A tájak, városok, híres épületek, templomok, kastélyok s a családi élmények megörökítése mellett többek között lencsevégre kapta II. Erzsébet angol királynőt, VI. Pál, II. János Pál és XVI. Benedek pápát is. Miután egy utazás alkalmával Portugáliában meglátogatták Horthy Miklós sírját, Kendersen végigfényképezte az egykori kormányzó újratemetését. Amikor Habsburg Ottó Baján járt, a cserkészek és a Keresztény Értelmiségiek Szövetségének kérésére végigkísérte a trónörökös háromnapos bajai látogatását. Belon Gellért püspök aranymiséjét, de számtalan egyéb, egyházi liturgikus eseményt is megörökített, hiszen a Belvárosi Plébániának húsz, a Barátok templomának tíz éven át volt egyházközségi képviselője.

A Kossuth utcai műtermében megfordult többek között (kisgyermekként) Bajnai Gordon korábbi miniszterelnök, de a Kecskeméti Katona József Színház több művésze, köztük például Latabár Kálmán fia, Árpád is. Felsorolni is hosszú volna azokat a helyeket, ahol

A fiatal fényképész ifjú kolléganőjét, Csőzik Nándornét fényképezi.

fényképezőgéppel megjelent. Számtalan rendezvényt, esküvőt, családi eseményt örökített meg, de iskolai, városi, egyházi körökben is szívesen fogadták becsületos, lelkiismeretes, megbízható, precíz munkája miatt, de nem utolsósorban humorával és közvetlenségével lopta be magát az emberek szívébe és bizalmába.

képezőgépet használt, és a számítógépes fényképidolgozást is igyekezett elsajátítani. Három gyermeke, tizenhárom unokája és három dédunokája sok örömteli pillanattal ajándékozta meg, amelyeket mindig büszkén kapott lencsevégre.

Az első fotográfia megjelenésének idejét a fényképezés történetírói 1827-re datálják. Akár végszóként elmondhatnánk, hogy a fényképész szakma élt mintegy kétszáz évet, Vancsura József fényképész-mester élt 81 évet. De ezek csak a számok... Életünk két évszám közé ékelődik, de ami igazán fontos, az nem a két évszám, hanem a „kötőjel”, vagyis ami köztük van. Aki ismerte, tudja, hogy Apu életében az a kötőjel ugyan munkával, megpróbáltatásokkal, küzdelmekkel is telt, de vidám, szeretetteljes és örömeiben is gazdag volt. Családján kívül is minden barátnak, ismerősnek, szomszédnak mindig nyitva állt az ajtaja. Szerette a társaságot, a jókedvet, szeretett mulatni, táncolni. Temetése végén a bátai Pántlika zenekar kíséretében könnyekkel küzdve, de hálával a szívünkben énekeltük: „Nótás kedvű volt az apám, átmulatott sok éjszakát... a szívemet bánat rágja, egy-egy kedves nótájára...”

Életrajza nem csak a társasági életben mutatkozott meg; sokat és szívesen is olvasott, mutatja ezt a majd' kétezer kötetes könyvtára is.

Mindenben szerette a szépet, igényes volt a környezetére, úgy, ahogyan a munkájára is. Erről tanúskodik és ennek emlékét őrzi az a Baja és környékén, magánszemélyeknél és családoknál fellelhető több tízezer fénykép is, amelyek egy letűnt világ megmaradt fényrajzolataiként, vagyis fotográfiáiként maradtak az utókorra. ■

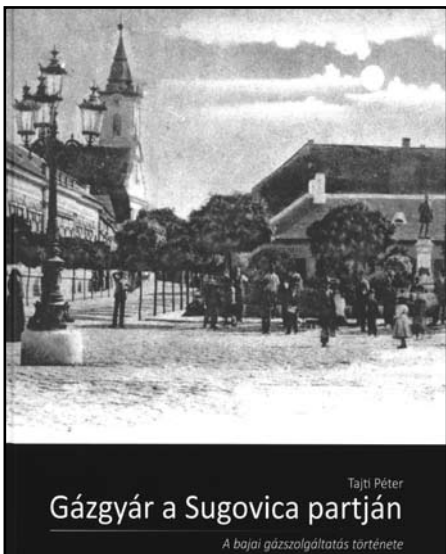

Második unokája esküvőjén „szolgálatban”.

Pályafutása során igyekezett önmagát továbbképezni, kollégákkal jó kapcsolatot ápolni, ezért rendszeresen eljárt az országos fényképész-találkozókra. A '90-es évek elején dr. Hefelle József fotográfiai mérnök, egyben jóbarátja megjegyezte, hogy „eddig a szakmához aranykezű mester kellett, mostantól aranyat érő berendezés kell”. Ez a kijelentés jól tükrözte azt, hogy a klasszikus fényképész mesterség lassan leáldozóban van, hiszen átvette a helyét a digitális, új technika, amelyre Apu már nem állt át. Élelművének, szakmai tevékenységének elismeréseként 1990-ben megkapta a Bács-Kiskun Megyei Iparkamarától az „Ezüstkoszorús Mester” címet.

1995-ben történt, több műtétet és hosszú rehabilitációt igénylő balesete miatt a következő évtől nyugdíjba is vonult. Ettől kezdve – bár csak családi eseményeken – már ő is digitális fény-

A 133. évfordulóra

Sarlós István

■ 2020 nyarán jelent meg Tajti Péter *Gázgyár a Sugovica partján*. A bajai gázszolgáltatás története című könyve, amely Baja város egyik fontos ipari üzemének története mellett a gázszolgáltatás mai helyzetébe is bepillantást ad nekünk. A szerző, Tajti Péter a gázszolgáltatás és gázelosztás iparágban országosan elismert szakteknit, számos vezető beosztást töltött be a DÉGÁZ-nál, majd a Dégáz-Égáznál, az ő vezetésével alakult meg a Földgázelosztó Fórum, amely a magyarországi gázszolgáltatás és gázelosztás fejlesztésének és egységesítésének egyik főszereplője. 2015-ben a szegedi, majd 2019-ben a győri gázszolgáltatásról írt egy-egy nagy szabású művet, és 2020-ban jelent meg szülővárosának, Bajának a gázszolgáltatásáról írt munkája.

A kötet elkészítését alapos kutatómunka előzte meg, amelybe a szakirodalom, az internetes források, az újságok mellett a bajai Türr István múzeum gyűjteményében található anyagok (képek és iratok), valamint a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltárának Bajai Fiókleveletárában található iratok áttanulmányozása is beletartozott. A kötet végén 3 oldalnyi irodalomjegyzék és 29 oldalnyi hivatkozás található. A kötet a szerzői köszönetnyilvánítással kezdődik, utána rövid köszöntő és ajánlás következik, majd a szerző előszó helyett a gázgyárról mint a város büszkeségéről ír. A kötet nem korlátozódik a bajai gázgyár történetére, bár kétségtelenül igaz, hogy a város életében a gázszolgáltatás kapcsán ez volt az első és meghatározó ipari létesítmény, hanem továbblép, és a másik – napjainkban szintén általánosnak mondható – energiahordozó, a villanyáram bevezetéséről is olvashatunk. A két – valójában egy – szolgáltató egymás mellett élése, bizonyos

szintű rivalizálása, összefonódása rajzolódik ki a történetből, de a gáz és a gázszolgáltatás mindig is a középpontban marad.

Tajti Péter kimondottan olvasmányosan ír, nagyon jól adja át a szót az idézett műveknek, így a korabeli dokumentumok „beszélnek” helyette. Az oldalak alján található lábjegyzetek a megértést segítő magyarázatokat tartalmaznak. Baja város gazdasági helyzetének ismertetése után a légszeszgyár alapításáról olvashatunk, majd az üzemzet működtető gazdasági társaság – és ezzel együtt maga a gyár – története következik. Részletes, képes bemutatást szánt a szerző olyan, a gázszolgáltatás történetében meghatározó technikai elemeknek, mint légszeszgyártás eszközei (regulátor, mosó, retortakályha, benzinbontó, Goffin-kemence stb.), a vizes légszesz mérő (gázóra) vagy az Auer-égő. E technikatörténeti leírások számunkra már csak egy letűnt kor emlékei, bár a 20. század derekán a mindennapi élet részei voltak, és Tajti Péter még többé-kevésbé dolgozott is velük.

Az első világháborús nehézségek, majd az 1920-as években a villany előretörése nagyban befolyásolta a bajai gázgyár életét is, bár Baján Városi Gáz- és Villamosüzem alakult, azaz a két világítás hosszú ideig egymás mellett élt. Az 1930-as évek fellendülése a bajai üzemet regionális szolgáltatóvá, prosperáló vállalkozássá fejlesztette, amely előtt szép jövő állt, de ezt a második világháború, majd az azt követő kollektivizálás megszüntette. Az ötéves tervek, az erőltetett nehéziparosítás hosszú távon megpecsételte egy városi szolgáltatóüzem sorsát. Az 1956-os forradalom éppen a kapacitások bővítése közben – 5000 m³-es gáztartó tervezése és építése – érte a gázgyárat. A folyamatosan növekvő igényeket a gázgyártás már nem tudta fedezni, így a hiányokat, a csúszidőszak nyomáscsökkenését földgáz betáplálásával pótolták. A világítás mellett a konyhákban és a fürdőszobákban egyre több gázt használtak az emberek, ezt nem lehetett pusztán a gyártás fokozásával kielégíteni, sőt a hazai földgázlelőhelyek felfedezésével, az országos gázhálózat kiépítésével a földgáz egyre olcsóbb lett.

A városi tanácsok gazdasági lehetőségei kevésnek bizonyultak egy regionális szolgáltató üzemeltetéséhez, ezért 1967-ben a nehézipari minisztériumhoz kerültek. A Bajai Gázmű és a Szegedi Gázmű összeolvadásával jött létre a DÉGÁZ – Délalföldi Gázgyártó és Szolgáltató Vállalat –, amely az ország egyik legnagyobb és legdinamikusabban fejlődő nagyvállalata lett. Az 1970-es években

a szénalapú gázgyártás elavulttá vált, de ekkor az országos földgázvezeték még nem érte el Baját, így a gázgyár kapott egy évtizednyi haladékokat. 1980. szeptember 28-án kezdődött meg az átállítás a földgázra, ami a lakossági fogyasztóknál lévő gázüzemű fűtőkészülékek áthangolásával október 15-én ért véget. A gázgyár megszűnt, a kötet utolsó fejezetei már csak a bajai gázszolgáltatás történetéről szólnak.

A rendszerváltás következményéről, a privatizációról is olvashatunk. A francia tulajdonos, a Gaz de France – GDF – tulajdonában összeolvadt az ÉGÁZ és a DÉGÁZ Zrt. Az utolsó évtized eseményeire, a nemzeti közművek létrehozására és működésére is kapunk kitekintést az utolsó előtti fejezetben. A 250. oldalon a 133-as összefoglaló fejezettel zárul a bajai gázszolgáltatás története, de utána következik egy függelék a bajai gázszolgáltató cégek tulajdonosainak és vezetőinek kronologikus sorrendjével. E rész különösen hasznos, mivel az 1950-es évek utáni gyors változásokat – név, tulajdonos, vezető – nem egyszerű követni. A technika- és ipartörténet-írás – belekeverve némi gazdaságtörténetet is – alapjában véve nehéz, sok adatot felvonultató, meglehetősen száraz műfaj. *A Gázgyár a Sugovica partján* viszont nem ilyen. Tajti Péter a szöveg egyhangúságát számtalan – szemléltetésnek, magyarázatnak sem utolsó – képpel, ábrával és eredeti dokumentumról készült kópiával teszi változatossá. Külön kiemelendő, hogy a dokumentumokról készült fotók olyan jó minőségűek, hogy a legtöbb esetben gyakorlatilag eredeti iratot olvashatunk.

A könyvet végigolvasva nehéz műfaji besorolást adni. Ismeretterjesztő könyvnél sokkal több, mivel egy, a gázszolgáltatásban járatos szakember – mind az írás, mind a szerkesztés, mind a nyomda tekintetében – igényesen kivitelezett munkája. Tudományos műként a hivatkozásokban, jegyzetekben meglévő apróbb hiányosságok miatt nem biztos, hogy megállja a helyét, bár ez inkább szörszálhasogató észrevétel, mivel az egyértelműség és visszakereshetőség követelménye teljesül benne.

Ha valaki kézbe veszi Tajti Péter könyvét, és közel 300 oldalon át követi a bajai gázszolgáltatás történetét, akkor a város történetének egy meghatározó szeletét ismerheti meg belőle, ezért bátran ajánlom minden kutatónak, érdeklődőnek. (*Tajti Péter: Gázgyár a Sugovica partján. A bajai gázszolgáltatás története. Magánkiadás, Szeged, 2020. 292 oldal.*) ■

A Bajai Honpolgár tartalommutatója 2020 (31. évfolyam)

Összeállította: Jász Anikó

1-2. szám (január – február)

MAYER János: Áll a bál. 2. o.

MAYER István: Hokiszezon. 3-5. o.

JÁSZ Anikó: Jelentősebb bajai évfordulók 2020-ban. 6-7. o.

LAKI Ferenc: Nyolcvan évem dióhéjban. Születésnapjának számvetés nyolc évtizedről. 7-9. o.

Online előfizetési lehetőség! 9. o.

Kitüntetések 2019 végén. 10. o.

A Bajai Honpolgár ... az alábbi helyeken vásárolható meg. 10. o.

Kedves Olvasóink! (Felhívás online kérdőív kitöltésére.) 10. o.

GERGELY Ferenc: Tanárok és tanítványok részvétele az 1956-os eseményekben. Megtorlás (1956-1963). 3. rész. 11-14. o.

A következő Bajai Honpolgár-estek. (programajánló) 14. o.

SÁNDOR Boglárka: „Megküzdünk minden hallgatóért...” Dr. Szilágyiné Dr. Szinger Ibolya rektorral a bajai főiskola múltjáról és jövőjéről. 15-17. o.

ZENTAI Mária: Hunyadi László útja a drámától az operáig. Az adaptáció és az értelmezés kérdései. 17-20. o.

TOMASKOVITY Szabolcs: „Rómában kegyes lesznek hozzátok” 5. rész: Ünnepi események sodrában. 21-23. o.

M. J. [Mayer János]: Néhány szó Molnár Attila fotókiállításához. 23. o.

[MOLNÁR Attila]: Nem mindennapi csodák Molnár Attila fotóin. (16 fotó) 24-25. o.

MAYER János: „Az igazi tehetség a kitartás és a szorgalom – nem csak a birkózásban!” Jagicza Lászlóval birkózósikerekről és reményekről, a 25 éves Armstrong Klubról. 26-29. o.

SARLÓS István: Egy fontos városi közlekedési útvonal, a Damjanich utca felújítása. 30. o.

NEBOJSZKI László: Adatok a Sugovica-híd történetéhez. 31-33. o.

SZENTIVÁNYI Gábor: London-Baja mérkőzés a zene hullámain. 34. o.

MAYER János: Bajai dokumentumok a Szabad Európa Rádió archívumából. 5. [rész] Magánbűnök, közerkölcsök Baján a Rákosi-korszakban. 35-37. o.

MÉSZÁROSNÉ SZŐNYI Zsuzsanna: Évezredek útjain Jeruzsálemben. 38-41. o.

HÁGEN András: Kannibalizmus és vulkánkitörések. 41-43. o.

LEX Orsolya: „...a szívben belül békesség lehet...” Albertné Újpeéry Edit: Istenem, segíts, mert mind elveszünk! című könyvéről. (könyvismertetés) 44. o.

JÁSZ Anikó (összeáll.): A Bajai Honpolgár tartalommutatója 2019. (30. évfolyam). 45-47. o.

SZÜNDER Dezső: Burgundi marharagu – a

franciák pörköltje. 48. o.

3. szám (március)

MAYER János: Értékre fel! 2. o.

SZEDERKÉNYI Tibor: Bélások szocialista rohammunkán. 3-5. o.

Online előfizetési lehetőség! 5. o.

SZAUTER Terézia – Mayer János (összeáll.): „Két pont között a legrövidebb út az egyenes...”

Sári István (1956-2020) emlékezete. 6-7. o.

SARLÓS István: Felkészülés a 100. évfordulóra. 8. o.

A Bajai Honpolgár ... az alábbi helyeken vásárolható meg. 8. o.

GERGELY Ferenc: Tanárok és tanítványok részvétele az 1956-os eseményekben. Megtorlás (1956-1963). 4. rész. 9-10. o.

ZALAVÁRI László: „Végülis szerelmem a matematikatanítás...” Születésnapjának beszélgetés Dr. Blandl Mátyással matematikáról, az állandó megújulásról, sikeres tanítványokról. 11-14. o.

MAYER János: Bajai dokumentumok a Szabad Európa Rádió archívumából. 6. [rész] Baja, katonaváros a Rákosi-korszakban. 15-17. o.

ÖLVECKY Emma: Fölszállott a páva ... Érseksanadról. Élménybeszámoló a Duna Televízió tehetségkutató műsoráról. 18. o.

MAYER János: Hivatalból városvezető. Dr. Takáts Endre emléke dokumentumokban. (könyvismertetés) 19-20. o.

A következő Bajai Honpolgár-estek. (programajánló) 19. o.

SRAMÓ András: Baja fotótörténete a kezdetektől 1955-ig. (könyvismertetés) 20. o.

SÁNDOR Boglárka: Mackók élete és kora. (könyvismertetés) 21. o.

EMESZ Margit: Tavasz. 21. o.

SÁNDOR Boglárka: „Csak az érzéseim után megyek...” Néhány sor Vattay Noémi képeiről. 22. o.

SZÜNDER Dezső: A háromféle fűszerpaprikás: paprikás, pörkölt, gulyás. 23. o.

[VATTAY Noémi]: Vattay Noémi festményei. (8 kép) 24. o.

4. szám (április)

MAYER János: Húsvét előtt. 2. o.

FEKETE Szabolcs: Húsvét ünnepe. Szent Fulgentius: Beszéd a megfeszített Krisztusról és a jobb latorról. (részletek). 3. o.

MAYER János: Járványok és pusztulások az európai történelemben. 1. rész: A pestis. 4-7. o.

A Bajai Honpolgár ... az alábbi helyeken vásárolható meg. 7. o.

HÁGEN András: A koronavírus és a hálózattudományok [1. rész] 8-9. o.

Kérjük, támogassa ... a Bajai Honpolgár Alapítványt [Felhívás a szja 1%-ának felajánlására]. 8. o.

Kitüntetések márciusban. 9. o.

SZETTELE Katinka: A vers alkímiája. Gondolatok a versírás, az olvasás és az értelmezés lélektanáról. 10. o.

SZETTELE Katinka: almádi; aki bújt aki nem; kis éji dal; esteledő. (versek). 10. o.

ZALAVÁRI László: „Sosem szabad elfelejteni, hogy az ember honnan indult...” Simon Boglárkával a színművészethez vezető útról, szakmai sikerekről, helyi kötődésről. 11-14. o.

MERK Zsuzsa: Baja köztéri szobrai. 2. [rész] A rettenthetetlen magyar vagy a béke apostola? Türr István bajai köztéri ábrázolásai. 15-18. o.

LEX Orsolya: „Tompá szeggel szegezgetik...” Az archaikus népi imádságokról. 19-21. o.

SARLÓS István: Indítványok a bajai IV. Károly-emlékműért. 21-22. o.

SZÜNDER Dezső: 2020 tavaszán. 23. o.

S. B. [Sándor Boglárka]: Megszámáltatunk... 24. o.

5. szám (május)

MAYER János: Társ a bajban. 2. o.

PENCZ Rudolf: Tradíció és megújulás – 70 éves a bajai Ganz. 3-6. o.

A Bajai Honpolgár ... az alábbi helyeken vásárolható meg. 6. o.

SZARKA Ildikó (összeáll.): Városunk díszpolgára, dr. Abonyi József 100 éves. 7. o.

MAYER János: Járványok és pusztulások az európai történelemben. 2. rész: A kolera. 8-11. o.

Kérjük, támogassa ... a Bajai Honpolgár Alapítványt [Felhívás a szja 1%-ának felajánlására]. 11. o.

KISSNÉ KOVÁCS Emőke: Járványok épített emlékei Baján. 12-13. o.

HÁGEN András – JALOVECKI József: A koronavírus és a hálózattudományok. 2. [rész]. 14-15. o.

SARLÓS István: Az 1931-es országgyűlési választások előkészületei. 15. o.

ZALAVÁRI László: „Az élet nagy ajándéka, hogy a hobbim és a hivatásom találkozhatott...”

Farkas Attilával intézményvezetésről, közéleti szerepről, gasztronómiáról, régi és új kitüntetésekéről. 16-18. o.

KRÁMLI Mihály: Az osztrák-magyar haditengerészet első világháborús bajai hősi halottai. 19-21. o.

PAP Evelin – SZABÓ Zolt: Emlékek a hódoltságkor végi Bajáról és környékéről. 21-22. o.

N. KOVÁCS Zita: A kék madár kalitkája voltál: Nemes István, isten veled! 22-23. o.

SZÜNDER Dezső: Ami megmaradt. 24. o.

6. szám (június)

MAYER János: A bennünk élő Trianonok. 2. o.

KÁLMÁN Attila: A magyar főnemesség szerepe a Trianon utáni Erdélyben. 3-5. o.

A Bajai Honpolgár ... az alábbi helyeken vásárolható meg. 5. o.

SARLÓS István: A trianoni béke és a bajai utcanevek 6-7. o.

Online előfizetési lehetőség! 7. o.

MAYER János: Trianon és a magyarországi németek 1. rész: Németek régi és új hazában. 8-10. o.

PÉTER Árpád: Személyes Trianonok: A „fájó Trianonról”. 11-13. o.

FAJKUSZ Attila: Személyes Trianonok: Ezer kilométer. 13. o.

JUHÁSZ Gábor: Személyes Trianonok: Nem szabad félni. 14. o.

ÖLVEZKY Tamás: Személyes Trianonok: Megfogyva bár, de törve nem... 15. o.

SZÉP Ernő (1884-1953): Felhő. (vers) 15. o.

FERENCZI Fanni (összeáll.): In memoriam dr. Ádám Antal (1930-2020). 15-17. o.

ZALAVÁRI László: „Egy élet is kevés mindent megtanulni—”, Dr. Márkus Máriával ösztönző versenyekről, a folyamatos szakmai fejlődésről, hagyományos és alternatív orvoslásról. 18-19. o.

MASA György: Járványok és pusztulások az európai történelemben. 3. rész: Az alattomos sorvasztó, a tuberkulózis. 20-22. o.

HAMAR Péter: Megkésett főhajtás egy kiváló filmrendező előtt. 22-23. o.

SZÜNDER Dezső: Hedonizmus – meséljenek helyettem a receptek! 24. o.

7-8. szám (július-augusztus)

MAYER János: Forr a világ (meg a lé). 2. o.

FLECKENSTEIN Mihály (lejegyezte): Múltidézés Görbe Ferencsel. 1. rész. 3-5. o.

[Balazsits István – Mayer János]: Haikus Balazsits István verseiből. 6. o.

NEBOJSZKI László: Polimberger György sírmeleke a Belvárosi templomban. 7. o.

SÁNDOR Boglárka: „A halászlének nincs politikai irányultsága...” Martonosi Attilával kulturális szervezőmunkáról, a népünnepély kezdetéről. 8-11. o.

NASZÁDI László: Evolúció. 11. o.

MAYER János: Trianon és a magyarországi németek. 2. rész: A régi kisebbség az utódállamokban. 12-15. o.

MAYER János (összeáll.): Dr. Nagy Istvánné (1934-2020) emlékére. 16. o.

KOCH Róbert Ákos: Újra együtt a művésztrío. Kő Pál (1941-2020) emlékére. 17-19. o.

JÁSZ Anikó: Sajtóhírek a bajai kórház első 100 évéről. 1. rész. 20-21. o.

A Bajai Honpolgár ... az alábbi helyeken vásárolható meg. 20. o.

SARLÓS István: Kórházfejlesztés hatvan évvel ezelőtt. 21. o.

SZEDERKÉNYI Tibor: A Gigant. 22-24. o.

PÉTER Árpád: Szülőfalum, Csikéria. Határközség eszmélésem éveiben és napjainkban. 25-26. o.

TOMASKOVITY Szabolcs: „Rómában kegyes leszek hozzátok”. 6. rész: Ember tervez,

Isten végez. 26-28. o.

CSORBA László: „A nemzet vendége” – Kossuth Lajos amerikai útja. 29-32. o.

HAMAR Péter: Legendák és tévhitek Móricz Zsigmond életútjával kapcsolatban. 33-36. o.

MAYER János: Egy küldetéses ember kálváriája. (könyvismertetés) 36-37. o.

Online előfizetési lehetőség! 37. o.

MAYER János: Bajai dokumentumok a Szabad Európa Rádió archívumából. 7. rész: Munkások dunai tapasztalatai a Rákosi-korszak idején. 38-40. o.

[KŐSZEGI László]: A bunyevácok paprikája. 41-44. o.

SZÜNDER Dezső: Az alföldi borászok új reménységei. Látogatóban a hajósi Sziegl Pincészetnél. 44-45. o.

LEX Orsolya: Késérédes lakótelepi vigasságok a Kádár-korszakból. A Rábl Színpad és Zenei Közösség bemutatója. 46-47. o.

SZÜNDER Dezső: Étkezések hús nélkül. 48. o.

9. szám (szeptember)

MAYER János: Mindent vissza? 2. o.

FÁBIÁN Borbála: Baja első állandó mozija. 3-5. o.

A Bajai Honpolgár ... az alábbi helyeken vásárolható meg. 5. o.

JÁSZ Anikó: Sajtóhírek a bajai kórház első 100 évéről. 2. rész: Mozaikok a bajai kórház működéséről. 6-7. o.

FLECKENSTEIN Mihály (lejegyezte): Múltidézés Görbe Ferencsel. 2. rész. 8-10. o.

Helyreigazítás. (A 2020. 7-8. számban A bunyevácok paprikája cikkhez, 41. o.) 10. o.

M. J. [Mayer János]: Bajai Honpolgár-estek: remélhetőleg folytatjuk! 11. o.

A Bajai Honpolgár-estek tervezett tematikája, 2020-21. 11. o.

[KOÓS Zoltán]: Bajai időutazás Koós Zoltán kollázsfotóin. (17 fotó) 12-13. o.

ZALAVÁRI László: „Mindig új technika és látvány kell...” Juhász Jánossal a diszkó fénykoráról, a zene varázsáról, a lemezeldás hőskoráról. 14-17. o.

MAYER János (összeáll.): „Az elmúlt évtizedek legfelkészültebb szakembere volt...” Búcsú Kasziba Istvántól (1945-2020). 19-20. o.

[BANGA Szabolcs]: Stranzky Júlia (1935-2020) emlékére. 19. o.

Évadtervek. A Rábl Színpad és Zenei Közösség évadterve 2020. ősz. Bajai Színházért Alapítvány Bajai Fialatok Színháza 25. jubileumi évad 2020/2021. 20. o.

Online előfizetési lehetőség! 20. o.

FERKOV Jakab: Bunyevácok sok szempontból. (könyvismertető) 21-22. o.

MAYER István: Fiume-Zombor menettérti. (könyvismertető) 23. o.

SZÜNDER Dezső: Üvegbe zárt napfény. 24. o.

10. szám (október)

MAYER János: Az örök harag napjai. 2. o.

HORVÁTH Máté (lejegyezte): Múltidézés Gömzsi Imrével. 1. rész: A fodrászüzlettelől a Posztógyárig. 3-5. o.

A Bajai Honpolgár ... az alábbi helyeken vásárolható meg. 5. o.

Online előfizetési lehetőség! 5. o.

MAYER János: Bajai dokumentumok a Szabad Európa Rádió archívumából. 8. rész: „Azok a boldog, szép napok...” A DISZ-mozgalom Baján az 50-es évek elején. 6-8. o.

Honpolgár-estek (programajánló) 7. o.

JÁSZ Anikó: Díszdiplomák átadása Baján, 2020. 9. o.

Felhívás. Tisztelt Kosárlabda-rajongók! Kedves Barátaink! (Felhívás anyaggyűjtésre egy készülő kosárlabda történeti könyvhöz.) 9. o.

SÁNTHA Zoltánné: Hús éves a Bajai Természetjárók Egyesülete. 10-11. o.

M. J. [Mayer János]: Dr. Mándics Mihály (1928-2020) emlékére. 12-13. o.

MAYER János – GERGELY Gyula (összeáll.): Gálos László (1933-2020) emlékére. 13-14. o.

GERGELY Gyula: Kasziba Istvánról (1945-2020) személyesen. 15. o.

JÁSZ Anikó: Sajtóhírek a bajai kórház első 100 évéről. 3. rész: Adományok és jótékony táncvígalmak a kórház javára. 16-18. o.

SARLÓS István: Egy kanyarójárvány következményei Baján. 18-19. o.

PÉTER Árpád: Egy falusi orvos nemzetközi orvoskonferenciákon és WHO-tanácskozásokon (1981-2019). 1. rész. 20-23. o.

Kitüntetések a közelmúltban. 23. o.

SZÜNDER Dezső: A magyar vidék íze. 24. o.

11. szám (november)

KÖVECS Gyuláné: Még egyszer a „boldog, szép napokról”. 2. o.

EMESZ Margit: Itt voltak és itt vannak. 3. o.

SARLÓS István: 90 éve egyesült Baja és Bajaszentistván. 4. o.

MAYER János: Széll szemben... Nemzetiségi problémák a csátaljai iskolaszék ülésein az 1920-as években. 5-8. o.

Online előfizetési lehetőség! 8. o.

HORVÁTH Máté (lejegyezte): Múltidézés Gömzsi Imrével. 2. rész: A Posztógyártól a maratoni futásig. 9-10. o.

A Bajai Honpolgár ... az alábbi helyeken vásárolható meg. 10. o.

KENYERES Zsolt: 400 éve történt: A fehér-hegyi csata (1620. november 8.) 11-12. o.

SÁNDOR Boglárka: „Az opera a kor élőzenés mozija” Miksch Adrienn operaénekesssel szakmai díjról, sikerekről, tervekről. 13-16. o.

Honpolgár-estek (programajánló) 16. o.

NÉMETH Attila – MAYER János: Búcsú Rátvay Zoltántól (1942-2020). 17-18. o.

JÁSZ Anikó: Sajtóhírek a bajai kórház első 100 évéről. 4. rész: Az adakozók albuma. 19-21. o.

LEX Orsolya: Alattam a föld, fölöttem az ég... vagy mégsem? A Rábl Színpad Felettünk a Föld című előadásáról... 22-23. o.
SZÜNDER Dezső: Itt van az ősz... 24. o.

12. szám (december)

MAYER János: Gondolatok a karácsony körül, Bibót újraolvasva. 2-4. o.

KÁRPÁTI Jonatán: Álomkarácsony. 5-6. o.

LEX Orsolya: Tulipánok karácsony idején. 6-8. o.

SÁNDOR Boglárka – MAYER János: „Azért kapjuk a kihívásokat, hogy fejlődjünk általuk...” Görgői-Reiner Ritával és Görgői Zoltánal újrakezdésekről, szenvedélyekről, tudatos életről. 9-13. o.

A Bajai Honpolgár Alapítvány támogatói 2020-ban. 13. o.

Tisztelt Olvasóink, Támogatóink, Barátaink! (Gondolatok az elmaradt Honpolgár-estekről és köszönet a támogatóknak.) 13. o.

KENYERES Zsolt: Zrínyi Miklós téli hadjárata és annak jelentősége. 14-15. o.

DELY Géza: Vasvárról jöttünk, négy betűt hoztunk, mesterségünk címere: SZÍNJÁTÉK. 16-18. o.

Helyreigazítás. (A 2020. 4. számban A sajtóhírek a bajai kórház első 100 évéről c. cikkhez, 19-21. o.) 13. o.

PÉTER Árpád: Egy falusi orvos nemzetközi orvoskonferenciákon és WHO-tanácskozásokon (1981-2019). 2. rész. 19-20. o.

LAKATOS Andor: Megjelent a Szent László ÁMK jubileumi évkönyve. (könyvismertetés) 21-22. o.

A Bajai Honpolgár ... az alábbi helyeken vásárolható meg. 21. o.

MAYER János: Tanulmánykötet születésnapra. (könyvismertetés) 22-23. o.

Online előfizetési lehetőség! 23. o.

Tisztelt Olvasóink, Előfizetőink! (Tájékoztató az előfizetési díjak változásáról.) 23. o.

SZÜNDER Dezső: Két nemzet, két történet, két étel – kulturális és gasztronómiai találkozások a konyhában. 24. o.

SZERZŐI NÉVMUTATÓ

BALAZSITS István 7-8/6;

BANGA Szabolcs 9/19;

CSORBA László 7-8/29;

DELY Géza 12/16;

EMESZ Margit 3/21; 11/3;

FÁBIÁN Borbála 9/3;

FAJKUSZ Attila 6/13;

FEKETE Szabolcs 4/3;

FERENCZI Fanni 6/16;

FERKOV Jakab 9/21;

FLECKENSTEIN Mihály 7-8/3; 9/8;

GERGELY Ferenc 1-2/11; 3/9;

GERGELY Gyula 10/13; 10/15;

HÁGEN András 1-2/41; 4/8; 5/14;

HAMAR Péter 6/22; 7-8/33;

HORVÁTH Máté 10/3; 11/9;

JALOVECZKI József 5/14;

JÁSZ Anikó 1-2/6; 1-2/45; 7-8/20; 9/6; 10/9; 10/16; 11/19;

JUHÁSZ Gábor 6/14;

KÁLMÁN Attila 6/3;

KÁRPÁTI Jonatán 12/5;

KENYERES Zsolt 11/11; 12/14;

KISSNÉ KOVÁCS Emőke 5/12;

KOCH Róbert Ákos 7-8/17;

KOÓS Zoltán 9/12;

KOVÁCS Zita, N. 5/22;

KŐSZEGI László 7-8/41;

KÖVECS Gyuláné 11/2;

KRÁMLI Mihály 5/19;

LAKATOS Andor 12/21;

LAKI Ferenc 1-2/7;

LEX Orsolya 1-2/44; 4/19; 7-8/46; 11/22; 12/6;

MASA György 6/20;

MAYER István 1-2/3; 9/23;

MAYER János 1-2/2; 1-2/23; 1-2/26;

1-2/35; 3/2; 3/6; 3/15; 3/19; 4/2; 4/4; 5/2;

5/8; 6/2; 6/8; 7-8/2; 7-8/6; 7-8/12; 7-8/16;

7-8/36; 7-8/38; 9/2; 9/11; 9/19; 10/2; 10/5;

10/12; 10/13; 11/5; 11/17; 12/2; 12/9;

12/22;

MERK Zsuzsa 4/15;

MÉSZÁROS NÉ SZŐNYI Zsuzsanna 1-2/38;

MOLNÁR Attila 1-2/24;

N. KOVÁCS Zita lásd KOVÁCS Zita, N.

NASZÁDI László 7-8/11;

NEBOJSZKI László 1-2/31; 7-8/7;

NÉMETH Attila 11/17;

ÖLVECZKY Emma 3/18;

ÖLVECZKY Tamás 6/15;

PAP Evelin 5/21;

PENCZ Rudolf 5/3;

PÉTER Árpád 6/11; 7-8/25; 10/20; 12/19;

SÁNDOR Boglárka 1-2/15; 3/21; 3/22;

4/24; 7-8/8; 11/13; 12/9;

SÁNTHA Zoltánné 10/10;

SARLÓS István 1-2/30; 3/8; 4/21; 5/15;

6/6; 7-8/21; 10/18; 11/4;

SRAMÓ András 3/20;

SZABÓ Zsolt 5/21;

SZARKA Ildikó 5/7;

SZAUTER Terézia 3/6;

SZEDERKÉNYI Tibor 3/3; 7-8/22;

SZENTIVÁNYI Gábor 1-2/34;

SZÉP Ernő 6/15;

SZETTELE Katinka 4/10;

SZÜNDER Dezső 1-2/48; 3/23; 4/23; 5/24;

6/24; 7-8/44; 7-8/48; 9/24; 10/24; 11/24;

12/24;

TOMASKOVITY Szabolcs 1-2/21; 7-8/26;

VATTAY Noémi 3/24;

ZALAVÁRI László 3/11; 4/11; 5/16; 6/18;

9/14;

ZENTAI Mária 1-2/17;

CIKKSOROZATOK MUTATÓJA

Baja köztéri szobrai. (Merk Zs.)

2. rész: Türr István bajai köztéri ábrázolásai. 4/15;

Bajai dokumentumok a Szabad Európa Rádió archívumából. (Mayer J.)

5. rész: Magánbűnök, közerkölcsök Baján a Rákosi-korszakban 1-2/35;

6. rész: Baja, katonaváros a Rákosi-korszakban 3/15;

7. rész: Munkások dunai tapasztalatai a Rákosi-korszak idején. 7-8/38;

8. rész: „Azok a boldog, szép napok...” A DISZ-mozgalom Baján az 50-es évek elején. 10/5;

Egy falusi orvos nemzetközi orvoskonferenciákon és WHO-tanácskozásokon (1981-2019). (Péter Á.)

1. rész 11/20;

2. rész 12/19;

Járványok és pusztulások az európai történelemben.

1. rész: A pestis. (Mayer J.) 4/4;

2. rész: A kolera. (Mayer J.) 5/8

3. rész: Az alattomos sorvasztó, a tuberkulózis. (Masa Gy.) 6/20;

A koronavírus és a hálózattudományok. (Hágen A.-Jaloveczki J.)

1. rész 4/8;

2. rész 5/14;

Múltidézés Gömzsi Imrével. (Horváth M.)

1. rész: A fodrászüzlettől a Posztógyárig. 10/3;

2. rész: A Posztógyártól a maraton futásig. 11/9;

Múltidézés Görbe Ferencel. (Fleckenstein M.)

1. rész 7-8/3;

2. rész 9/8;

„Rómában kegyes lesznek hozzátok” (Tomaskovity Sz.)

5. rész: Ünnepi események sodrában. 1-2/21;

6. rész: Ember tervez, Isten végez. 7-8/26;

Sajtóhírek a bajai kórház első 100 évéről. (Jász A.)

1. rész 7-8/20;

2. rész: Mozaikok a bajai kórház működéséről. 9/6;

3. rész: Adományok és jótékony táncvígalmak a kórház javára. 10/16;

4. rész: Az adakozók albuma. 11/19;

Tanárok és tanítványok részvétele az 1956-os eseményekben. (Gergely F.)

3. rész 1-2/11;

4. rész 3/9;

Trianon és a magyarországi németek. (Mayer J.)

1. rész: Németek régi és új hazában 6/8;

2. rész: A régi kisebbség az utódállamokban. 7-8/12;

Nemzetek konyhája – Szlavónia, Horvátország

Szünder Dezső

■ Boldog új évet minden kedves olvasónak! Az elmúlt karácsony és a szilveszter is visszafogottabban telt a megszokottnál. Karácsonykor elmaradtak a nagyobb rokonlátogatások, szilveszterkor pedig legfeljebb 10 fő alatti házibuliba mehettünk utcabál helyett. (A szabályok szerint oda is csak akkor, ha ottalvós vagy hajnali 5-ig tartó volt.) Egy dolog azonban minden bizonynal változatlan volt az elmúlt év végén: akkor is ettünk, valószínűleg nem is keveset, de biztosan többet annál, mint szoktunk. Azóta talán már el is feledkeztünk erről, így az új év első lapszámában egy kiadós, tartalmas egytálélt mutatok be.

Baján nem kell bemutatni a *közösségi étel* fogalmát (ha már közösségi *életről* nem beszélhetünk). Az itt készülő halászelevet általában nem egy főre, hanem egy családnak vagy nagyobb baráti társaságnak készítik. A szomszédos Horvátország szlavóniai részén ilyen étel a *čobanac*, amelyet a magyar nyelvterületeken szlavóniai pásztorgulyásnak neveznek. Ennél az ízletes ételnél semmi sem táplálja jobban a testet és a lelket, különösen ebben a hidegtéli időjárásban.

A *čobanacot* a szlavóniai legelőkről származó ételnek tartják, neve a horvát *čoban* (pásztor) szóból ered. Az ételt valaha leginkább pásztorok, juhászok készítették mint laktató, tápláló húsetelt, amely szabad tűzön, bográcsban, lassú tűzön készült órákon át. A hozzávalókat megismerve jól látható, hogy nem egyszemélyes étel: leggyakrabban több emberre, többféle húshozadásával főzik, és ez az egyik legfontosabb kitétel az elkészítés során. Íze a hazai töltött káposztához hasonlóan állás és többszöri melegítés hatására csak még jobb lesz. Szaftjában sok zöldség fő, és nagyon fontos a fűszerezése is, hiszen az étel egyik fő jellemzője a csípősség, mivel az őrölt pirospaprikán kívül szárított, egész csípős paprikát is adnak hozzá. Horvátországban ma számos főzőversenyt rendeznek e specialitás készítésére, az elkészült ételnek pedig különös bájt ad, ha szabad tűzön, bográcsban, kellemes, baráti társaságban készítik el, miközben a bográcsból az étel ínycsiklandozó illata száll.

Az étel természetesen bátran elkészíthető a konyhai tűzhelyen is, bár kétségtelen, hogy a szabad tűzi *čobanac* íze egészen más lesz. Az otthoni verzióhoz viszont mindenképpen elő kell venni a háztartás legnagyobb edényét, szükség lesz rá!

Hozzávalók kb. 10 fő részére:

Hús: A *čobanac* elkészítéséhez legalább háromféle hús szükséges. Fajtájuk nincs köbe vésvé: készülhet sertésből, marhából, bányából, birkából, különböző vadhúsokból, de a szárnyasok húsát most ne keverjük ide. Én 3 kg húsból készítettem el a receptet; sertéslapockát, marhalábszárat és bányahúst tartalmazó csontos részek is.

Hagyma: 1 kg, minél apróbb kockára aprítva. A legjobb, ha csak lila hagymát használunk, természetesen lehet vörshagymával keverni, de akár egy próbát lehet tenni tisztán vörshagyma felhasználásával is.

A két legfőbb összetevőn kívül szükségünk lesz még az alábbiakra: 1 evőkanál mustár, 10-15 gerezd fokhagyma apróra vágva, marhahús alaplé, 3-4 db babérlevél, 1 evőkanál őrölt piros paprika, 1 db erős paprika (a legjobb a szárított chili, de ne a legtüzesebbet válasszuk, különösen, ha gyerekek is kapnak az ételből!), 1-2 dl passata - paszírozott paradicsom, 1-2 db paradicsom, 1 db TV paprika, 1 kis fej zeller, 3-4 db sárgarépa, 2-3 db fehérrépa, 3 dl jó minőségű száraz vörösbor, a tálaláshoz petrezselyem.

A húst vágjuk 3-4 cm-es darabokra, mindegyiket tegyük fajtánként külön-külön tányérra. Olvassunk fel kevés zsírt vagy olajat a főzőedényünkben, és kezdjük el körbepírítani a húsokat: egyfajta húst rakjunk az edénybe, pirítsuk körbe, majd vegyük ki. Ugyanígy járjunk el a másik két fajta hús esetében is. Ez után pirítsuk körbe a kis darabokra vágott zöldségeinket, majd ezeket is szedjük ki az edényből. Ha a hússal és a zöldségekkel végeztünk, következik a hagyma. Öntsük az edényben visszamaradt zsírra, 1-2 nagy csipet sóval szórjunk rá, keverjük el, fedjük le, és nagyon alacsony tűzön 30 percig pároljuk, néha átkeverve. Adjuk hozzá a darabolt fokhagymát, és néhány percig rotyogtassuk együtt őket. Ezután tegyük vissza az edénybe azt a húst, melynek az elkészültéhez a legtöbb időre van szükségünk. Öntsük fel a marhahús alaplével, próbáljunk annyit önteni rá, hogy már többet ne kelljen

a főzés során, kalkuláljunk a 3 dl vörösborral is, sózzuk, borsozzuk bátran, ízesítsük mustárral. Öntsük hozzá a passatát, tegyük bele a babérleveleket, fedjük le, és egy órán keresztül lassan pároljuk. Az egy óra letelte után tegyük az edénybe a következő adag húst az összes zöldséggel együtt. Pároljuk újabb egy órát, majd az utolsó adag húst is tegyük az edénybe, újabb egy óra párolás következik. Ha az összes hús megfőtt, és a zöldségek is majdnem szétestek már, akkor az étel már majdnem el is készült. Öntsük fel a borral, szórjuk meg bőven pirospaprikával, és egy ollóval vágjuk bele csíkokra az erős paprikát. Várjunk meg, amíg a paprika keverés nélkül beleoldódik az ételbe, csak ezután keverjük össze teljesen. Keverjünk bele 1 nagy csokor összevágott petrezselyemzöldet, majd fedő nélkül, közepes-nagy lángon főzzük 20 percet, hogy alkohol minden részét el tudjuk párolgattani az ételből.

A *čobanac* ezzel gyakorlatilag el is készült. De ahány ház annyi szokás – tartja a mondás. Egyes területen házi nokedlit vagy kockára vágott krumplit főznek a hús mellé, abban az edényben, ahol a hús is készült. Ha ezt választjuk, köretünket akkor öntsük az edénybe, amikor a vörösborunk már kb. 10 perce rotyog az edényben. Az egyszerűség és a választás szabadsága miatt én köretként külön főztem hozzá krumplit, de egy nagy szelet friss, ropogós házikenyér is kitűnő választás hozzá.

Tálaljuk az ételt egy nagyobb mélytányérban, szórjuk meg frissen vágott petrezselyemmel, és a köretünkkel együtt, egy jó pohár vörösbor társaságában, lehetőség szerint társasággal, egészséggel fogyasztuk el.

Jó étvágyat! ■